॥८८॥ एवमस्मिन् नूनोक्ते सति योऽयमिति संज्ञी अधीत्यः अहं स्तुतिस्वरूपोवाचः मारस्वतीं चक्रियां कर्तुं कुर्वे किं कृत्वा परमात्मानं परमेश्वरं
णम्यत्वकर्षेणमनोवाक्कायैर्नत्वा परमात्मनि नमस्कृते मयि पितरौ नमस्कृतौ स्याः यतः यथान्तरा मूलनिधिवचनेन दृश्यते तत्स्कंधनुजौ पत्रास्त्रा त्रा
णोपकरणाच्चयद्यद्विद्यायाः तद्वैवमवहिणमश्रुतेर्ज्ञा१ दृतितत्वाव त्रज्ञस्यमांगलिकादर्थवादाद्वौ च यतीमाः यतः यत्राश्चाघत्राण्यु वाचोत्रह्मणः
कर्तव्यानित्रा विनियोतो तस्मात्मांगलिकावित्रि१ कस्ये बालधीवृद्धिमिच्छद्भि रुकुमितिकोर्ध स्वरस्तदीदनुसृत्याक्रममुत्सृज्य प्रयोगमाधनार्धत्र
तत्र स्थितानां स्त्राणां पुस्तकमीलनेन रुजुमरलांकुचैरित्यर्द्धानां लिखनादिस्वरः शब्दवाङ्मयेनरहितास्त्वल्प प्रयोक्तृत्वात्॥

एवमा शीरुद्धायनम्॥ प्रणम्यपरमात्मानं बालधीवृद्धिसिद्धये मारस्वतीमृजुकुर्वेप्रक्रियांनातिविस्तरां
१ इंद्रादेर्योणियोस्तंतेनेद्यवः ग्राहवारिधेः एकियोंतमेकस्मात्कर्मोवैकुनरः कंघं २ तत्रतावत्संज्ञां
व्यवहारायसंगृह्यात मइजनृसमाना आनन्तर्यात्प्रत्याहारगृहणायवर्णपरिगणंयात तत्रसमानसंज्ञाविधि
र्यते नोक्तसूत्रेषुसंधिरुसंधेयोऽविवक्षितत्वा न् विवक्षितत्वुसंधिर्नवतीतिनियमात लौकिक
प्रयोगनिष्णतेन ममयमात्मत्वाच्च ऋत्वदीर्घप्लुत सेदः मयाभिः एतोऽऋत्वदीर्घप्लुतसेदः परस्परम
वर्णनगंते लोकालोकयोरभिधित्सितिवक्ष्यति नतोलोकतएवऋत्वादिसंज्ञाज्ञातव्या एकमात्रो
ऋत्वः द्विमात्रोदीर्घः त्रिमात्रःप्लुतः व्यंजनेचा र्द्धमात्रिकं एषामऽन्योप्युच्चारादिसेदः संति उच्चिरु
दात्तलक्षणमनुदात्तः नीचैरनुदात्तः ममहत्वात्स्वरितः म च्चैरनुनासिकोनिरनुनासिकश्च २ एतेऽमीसंधाक्षराणि
एषांऋत्वानसंति त्रयश्चस्वराः अकारादयःपंचत्वारएकारादयःत्रयश्चस्वराश्चोत अष्टौनामिनः अवर्णव
र्जाःस्वराःमिलनेऽर्द्धांत अन्येतास्त्रावत्स्वराः इत्यर्थात्प्रत्याहारंजिघृक्षयिषयाव्यंजनान्यनुक्रामति हयवरल
ञमङणनऽम झढधघन जबगडद खफछठथचटतकप शषस ५ अर्द्धांतात्वा प्रत्याहारंजिघृक्षतामाद्यंतात्वा

॥अथेहानानावर्णानां स्वरूपंवक्तुमाह॥ निक्कामलीयएवच॥ गजकंसंकृतिर्वर्णी ध्रुवत्वपरिकीर्तिता एतेवर्णाद्विपेत्रामन् मातृकायामुदाहृता॥२॥

१	ऋलाप
२	ऋवा१२
३	ह्लो१३
४	ढत६
५	यम१०
६	ञमा५
७	खघ१०
८	ऊप२०
९	खघ१०
१०	चए५
११	ऋवा२९
१२	ह्लो२०
१३	ञढ५
१४	ऊढा१०
१५	खंड३२
१६	रमे३०
१७	ऊसत३३
१८	शिखा३२
१९	ढगा३५
२०	ञय३

ओरिअन्ट
हिः इंस्टीट्यू

अक्तनाक्तवत्संहितविधीयात् इत्यस्यात इवर्णादित्यत्राग्रहणेस्वरपरे दधिअत्रयइतिस्थिते दध्यूत्रा
नयइतिजातेऽचिजातेऽचि २ हसेऽहमं स्वरातानाकारकहकारवर्जितादहमादयोरहिर्नवति इतिधकारस्यहि
हिर्वे २ कादङ्कबाः कमानोकादयोरङ्कबासवति इतिपूर्वधकारस्यटकारः सवर्णस्याद्वयोर्वर्गीय
सवर्णइतिवचनात् यथासंख्येनावङ्कयं स्वरादीनं परेणासंहाज्यं दध्यत्रयइतिस्थिते गोरात्र गोर्यो
३ अईरतिविशेषणान्नरेफस्यहिर्वे किंतु रा सयोहिः स्वरपूर्वोऽफलुप्तरेफयोहिर्नवति ज
लबुबिकन्यायेनारङ्कसाहीगमनं स्वरइत्यनुव र्तते एवमन्यत्रापिद्रष्टव्यं सूत्राक्षरैः कार्यसिद्धि
सत्रमर्वत्रसवर्णनरीत्यादीनुसरतिर्ज्ञातव्या ग्रंथ र्यत्वलयान्नास्मात्सिद्धिरित्यत इवर्णोवर्ण
माहात स्वरेपरे रङ्कबलेक्षःलबुबेक्षः पश्य ए कारोऽयवायावसवति स्वरेपरे तेऽग्रतेनयनं उग्रवे उका
रोऽवावसवति स्वरेपरे तोऽग्रतिनवति गवादरवर्त्मागमोऽकादावावङ्कयः गोऽग्रङ्गः गवाङ्गः गाऽङ्गः गाव
ङः गोऽग्रजिनं गवाजिनं वङ्कटः वोढः स्वैरिणीस्वैरिणी अक्षौहिणीसेना कचित्स्वर
वङ्कारः यद्वाऽक्षपरिमाणो गोद्यूतिर्गव्यूतिः ऐआद् ऐकारआयावसवति स्वरेपरे नेऽग्रकः नायव २

× मधुअत्र मधवावधूआसनेवङ्कायनोऽरेबाधेघणोरङ्गाभवतेस्वरेपरेसिद्धेऽग्रङ्किविधौसूत्रेऽसङ्ग्रहणेलक्षणप्रतिपदोक्तेस्वरेपरे× ७ ४

गत्रादेर्घोहीर्घतांया ता नास्तीहीर्घमहीर्घतापूर्वहीर्घःक्वि २ ८ ।। परलोपोविधीअनाश्रा

कः अग्रावृ अकारआवृसवतिस्वरेपरे तोऽग्रह तावित्र स्त्रीलिंगत्र्यावृदीर्घत यद्वीर्घतस्त्रियांनामन्यादीनं
२यकारवकारौलीपत्र्यावृसवति तेऽग्रागताः तऽग्रागताः तऽग्रागताः पदोऽग्रह पदविह पदऽग्रह ल्याकृत्रियु
नर्नसंधिः ङेरम्सिद्धसवति हेमचेंद्रति हेमचेंद्रति एदोतोऽतः पदांतेऽस्त्रियांतादकारादोकारात्र्यरस्याऽक
रस्यलोपोसवति तेऽग्रवातेऽग्र पदोऽग्रत्र पदोऽग्र स वर्मोदीर्घः सह सवर्मोऽग्रसवर्मीयारसहदीर्घोसवति
यहोऽग्रत्र अत्रोऽग्र दधिऽग्र दधीहे सामान्यना स्वरातानूनं विशेषोबलवान्सवेत् परेणापूर्वबाधे
रवाप्रायेसदृशयोसंधिरिह १ अऽग्र अवर्णऽ वर्मीयारसहणसवति तवऽग्रे तावत् हलादे
शाद्योटलीणवङ्कयः हलऽईषा हलीषा लांगलऽई षा लांगलीषा मैंसऽईषामंसीषा अग्रे अग्रो ३३
ऋऽग्र अवर्णऋवर्मीयरसहऋसवति तवऋद्धिः त
वर्द्धिः कचिदार अवर्णऋवर्मीयारसहऋचिदारसवति ऋणाऋणा ऋणार्णी शीतऋतुः शीतार्तः नऋल्ल ऋव
र्णऋवर्मीयरसहऋलसवति तवऌकारः तवल्कारः वल्कायाः सवर्णेवङ्कये ऌकारः ल्कारः पश्यैक
: पश्यैकः पदांतेऽग्रे पदोऽग्रअवर्णऋवर्मीयरसहऋलेषुपरेषु पदस्यसवति तवऋषा तवेषा तवऽग्रे तावेषटी

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

ठस्यम् अवर्णेऽकारस्यकारेचयणसन्धकारोनवति तवश्दनेतवोदने तवन्नस्यं तवोदनस्यं इष्टोवो
र्वीःसमासे अवर्णेइष्टोन्वोः परयोःसन्धकारोनवति सवासम बिम्बेष्ठः बिम्बोष्ठः स्थूलेउः स्थू
लोरुः स्थूलिरुः॥ इतिस्वरसन्धिःसमाप्तः॥ अथव्यञ्जनसन्धिनामावुच्यते नामी। अदसोमीराष्ट्रसन्धिनप्रा
ति अमीराष्ट्रस्य। अमीइडः। अमीएकाः। एवंहि स्व। ईचऊचएचहे। ईकारोतऊकारोतएकारोतश्च
शब्दोहिन्वेवर्त्तमानःसन्धिनप्राप्नोति मणीवादिवर्ज्ञे अमीअत्र एऽअत्र सालेऽत्रास्य मणीवादिवर्ज्ञेना
दितिकिं मणीवरोदसीवंदतीव अनियतः। आकारेकारोनिणातःएकस्वरश्चसन्धिनप्राप्नो
ति अणवंमनामे नोअत्रस्थातवे उवत्रिष्ट अस्य ऐहि इऽइऽत्रणाश्रुतः। श्रुतः। सन्धिनप्राप्नोति देव
वर्त्मणहि इऽदाक्ष्मनेचटेःश्रुतः। इऽदाक्ष्मनेगानेरोदने चिचारचटःश्रुतोनवति इतिव्यक्तिसाद्यः अथवो
ञ्जनकार्यमुच्यते चणअत्रेअत्रः पदांतेवर्त्तमानाश्चणऊत्रानवेत्यत्रेणा ऽऽत्र ऽमत्र वाक्यद्वा वाग्द्वा
त्रमेत्रमात्रा पदांतेवर्त्तमानाश्चणात्रमेणरेत्रमात्रानवति वाक्मात्रे वाङ्मात्रे वाग्मात्रे ऽऽमम ऽत्रम च
णान्तनाः चणाऽनरस्यनाकारस्यऽोवानवति वाक्शूरः वाक्वूरः वोक्नाः। चणाऽनरस्यऽकारस्यऊ ३

नावानवति यऽर्ग्गश्चयस्तऽर्ग्गश्चतुर्थोनवति ततऽविः तऽविः तऽविः वाक्ऽविः वाग्विः वाग्विः स्तो:
श्रुनिःश्रुः। स्तोःसकारस्यतवर्गस्यचत्राकारेणचवर्गोणचयोगेनाकारचवर्गोयद्वासंस्थेनवतः कस्त्वरति
कश्चरति कस्यूरः कवच्छरः ततश्चित्रं तच्छित्रं तत्त्रास्त्रं तच्छास्त्रं कस्छादयति कश्छादयति नत्रात्र त्रा
कारात्परस्यतवर्गस्यचुर्थेनवति विश्नः विष्मः प्र श्नः प्रश्नः श्रुःश्लिष्टः। स्तोःसकारस्यतवर्गस्योगेचुर्थेनवति
कस्तीकते कस्छीकते कस्यष्टः कश्चष्टः ततष्टी कस्तेतष्टीकते तोर्लिलिः तवर्गस्यलकारेणरलका
रोनवति ततस्तुनातिनच्छुनाति नवान्लिंरवति न राच्छिंरवति अंतस्याद्विप्रभेदाः रेफवर्जिनाश्चत्वा:
स्यनुनासिकालिरस्तुनासिकाश्च तत्रानुनासिकोल कारोनकारस्यनवति नशि षकारेणरेतवर्गस्यचुर्थेनस
वति नवानषष्ठ टोरंत्यात् पदांतेवर्त्तमानाश्चवर्गीत्य स्यस्तोःचुर्थनवति षट्नरः षण्णरः षन्नरः षट्मीरंति
नःसकृते नोतस्यपरस्य ऊतेपरेसगागमोनवति टिल्लिताद्यतोर्वक्रत्वो टिन्वादौक्रिस्वादंते राजन्नत्रि
त्रे राजंश्चित्रे नवानतनोति नवंस्तनोति रोचक्रा नोतस्यपरस्यरोपरेसगागमोनवति नवान्नूरः नवाच्छू
रः नवाच्चूरः नवान्नूरः इणोऽक्रस्वाद्विःस्वरे इकारेणकारनकारेऽस्वाऽनरार्द्धिर्नवतिस्वारपरपदांत

स्य
नकारतवर्गस्य
संघ
स्वोनस्य
वतः।

*यदसेवर्तमा न ४३३

च यत्ताऽऽदं प्रत्ताऽऽदं मुगणाऽऽह मुगस्मिऽ राऽऽवऽऽह राऽऽस्मिऽ ऽः ऊस्वाऽऽऽरः ऽकारोऽस्मिऽवतिस्वरेपरे
रवसेवणाऽऽसानां ऊमानांरवसेपरस्वणानवति तवऽऽत्रे तवऽऽत्रे कस्मिन्दीर्घादणिवऽऽवो ऽीऽः ऽोऽऽः म
ऽमानुस्वारः मकारस्यानुस्वारानवति दमयारयदांतत्र तमऽऽमति तेऽऽमति यदुमऽऽघा यदुऽऽघा नऽऽाणदां
तऽऽम नकारमऽमकारस्यचार्थेदांतवर्तमानस्यानुस्व रोऽनवति ऽमयरे यऽऽाऽनमि यऽऽामि घुमऽस्याघुम्या
यमाद्यायस्यवा अनुस्वारस्ययमाद्यानवंतियदे परे ऽस्यायऽमयवर्गीः ऽंकारणि ऽऽकारणि
तंतनोति तन्तनोति ममदंतामय्यंता ऽतिवा ऽऽनसंधिः ऽऽऽविसर्ग्रीसंधिर्निगद्यते विसर्ऽऽ
नीयऽमः विसर्ऽऽनीयस्यमऽकारोऽनवतिरवास परा कः तनोतिकस्तनोति ऽाऽसेवा विसर्ऽऽनी
यस्यमऽकारादाऽनवतिऽाऽघासघरा कः ऽोऽतकऽस्मे रातः कः ऽेऽः कऽघऽः कः-माऽधः कऽस्माऽधः। कुत्वा
ःऽकः ऽ्यौवा विसर्ऽऽनीयस्यकवर्गपवर्गसंबंधिनिरवसेपरऽऽ ऽ्यौवाऽनवतः कणवुच्चारणाद्यैः कः क
रातिकऽऽरातिः कः यच्छति कऽ्यच्छति कः यऽति कऽ्यऽति वाऽस्मत्तादयः संज्ञाऽऽऽस्मिन्यातात्साधवः
ःऽसऽकरः ःऽस्करः ऽरिसूचेऽः ऽरिश्चेऽः तऽऽटऽातः करयातऽाऽ्योरऽदनयोः सुऽागमः तलोपऽऽ तऽक ४

यरतः

ःऽसऽकरः ऽऽऽत्यतिः ऽऽऽस्यतिः ऽऽकोरारात्रेषु ऽऽऽविसर्ऽऽनीयस्यपदांतरानवति रात्रादिवर्ऽऽितेषु
ऽऽऽपतिः ऽऽऽगणः ऽरात्रऽिऽितिदिनाऽयणादारुरात्रे ऽातात्पुः ऽकारात्परस्यविसर्ऽऽनीयस्यऽकारान
वतिऽतिपरतः। कः ऽऽऽीः कीर्दि। ऽाऽब ऽकारात्परस्यविसर्ऽऽनीयस्यऽकारानवतिहाऽबपरे कः गतः ऽकागत
ःऽत्वः याति देवोयाति स्रोतोवाति स्रोवा ऽवतीत्यस्य विसर्ऽऽनीयस्यस्रोपरऽत्वेवानवति एवाऽत्रदेवाद्य
त्र ऽमाः सोऽमऽगोऽमऽघोऽऽत्येतस्मात्परस्य विसर्ऽऽनीयस्यऽाऽयऽानवत्याऽघपरे सोऽहिऽगोऽन
मस्ते ऽघोयाहि नामिनोः नामिनःपरस्यवि सर्ऽऽनीयस्यरकोनवतिऽाऽबपरे ऽऽिऽत्रऽयदुर्वे
दति रेफऽऽकृतिकस्यरघेवा रफऽऽकृतिकस्य विसर्ऽऽनीयस्यरघेपरेरारेफोनवति गीःपति गीर्ण
हिःगीर्ऽाति। यः रफसंबंधिनोविसर्ऽऽनीयस्यारफो नवतिऽाऽबपरे ऽातरव ऽंतर्गतः रिसाघोदीर्घश्च रे
फस्यरेफेपरेलोपोऽनवति पूर्वस्यचदीर्घोऽनवति पुनःरमात पुनारमात ऽुक्लीरूप्यात्मनाऽाति सेषाऽास ऽऽा
ऽादऽऽाऽऽाऽऽयरस्यविसर्ऽऽनीयस्यलोपोऽनवतिऽास्मपरे ऽचरति एवऽऽसति सेषादितिसंहिता सेषदाऽार
घीरामः सेषराजायुधिष्ठिरः सेषकर्णोमहात्यागी सेषऽीमोमहाबलः २ ऽत्यादीयदसूरणेसंधर्घी यऽ

*मनः २ऽ्रः मनो २ऽ्रः ऽादऽेऽोपरे स्रवणात्परस्यविसर्ऽऽनीयस्य ऽायऽासवतिऽऽेपरेदेवोयाति स्रोवा ऽवतीत्यत्र ×

DR. BHAU DAJI
डाक्टर भाऊदाजी इंस्टीट्यूट ऑफ रिसर्च
MEMORIAL

ऋलोकिकार्थदर्शनाद्बक्लृप्तेनवत् समासानुमादयादासाधामित्यादीनामदुष्टत्वा २ क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्विभाषाक्वचिन्नादेश विधर्विधिनंबक्लृप्तसमीक्षावतुर्विधंबाक्लृप्तेकवदंति २ वर्णागमोवर्णविपर्ययश्च द्वौचापरोवर्णविकारनाशौ धातोस्तदर्थातिशयनयोगस्तदुच्चारणंत्रविधमिरुक्तं १ वर्णागमोवर्णवि

अवसन्नामितिकोर्वि
त्रिनभूनेदधगूकयं
तेकसेरकमीदयो
यासीत्रिसंज्ञी ॥ ६

कारस्यादौमध्येचान्ते च वर्णस्यागमोभवति तत्रादौयथा स्थाणुः स्त्रीलिंगे वर्तमानोविद्यतेः स्त्रीकरणादौकारस्यागमोनाम पृषोदरा २ वर्णविकारात्मोधातोरतिशयनयोगः यत्रधातुर्गुणविकृतिमापद्यते तत्र तस्यादिर्विज्ञेयोन्त्यो वा यथा ३॥ प्रतिविमर्गमधिकक्रियासमासा॥ अथविसर्जनीयस्यसः तंयदं तत्रस्यादिर्विज्ञेयोन्त्यो वा यथा अविनयोनाम विनष्टोविनयोयस्यसोविनयोनाम विनष्टविनयमासाद्य प्रातिपदिकसंज्ञकारसोयातिछन्नहित

कारस्यङसियसएसवति एअस्यास्वयोः नुक्आमः समानाक्षरस्यासोनुक्आगमोभवति तिस्यादादौ नुकारस्य
कारणार्द्धः नामि नामिपरेपूर्वस्यादीर्घोभवति देवानां मनस्येकवचने टाङसिङसिषु स्यादौ देवा
योः देवसुङसिसिषु किलाशसः लुप्तस्य कर्वणादिलाक्षणिकस्यानुस्वारस्यकेवलस्यैणाकृतस्यसकार
स्यषकारादेशोभवति देवसु आमनेरोसिद्धिः आ मन्त्रणमभिमुखीकरणंतस्मिन्विहितः सिद्धिर्भवेत्
नवति समानाद्दार्लोणोऽक्षतोः समानाऽक्षरस्य धर्मोणाभवतिअक्षातः आभिमुख्यानिव्यक्त्यर्थे
शष्टः वाक्यप्रयोगः हेदेवदेवोहदेवाः एवं घटपटशब्दमठकुलशालादयोष्टकारांताः पु
ल्लिंगाः अकारांतानामग्निसर्व्वादीनांविभाषः सर्व्वे विश्वउभउभयअन्यत्तरइतरत्वत्तमसम
सिमानामेकपूर्वपरअपरअधरदक्षिणउत्तरअधरा स्वअंतरत्वद्दतद्दयद्दअदमएतद्दइदमद्दिकिमयु
ष्मद्दअस्मद्दएनेमर्व्वादयस्त्रिलिंगाः तत्रपुल्लिंगस्यनयः सर्व्वःसर्व्वौ सर्व्वेसर्व्वादिरकारांतात्परेजसि
ईभवति सर्व्वसर्व्वौसर्व्वेसर्व्वान् सर्व्वेणसर्व्वाभ्यांसर्व्वैः पूर्ववत्कियां शुनोर्णानंते षकारस्य क
वर्गेभ्यः परस्यनकारस्यणकारादेशोभवति संतस्थितस्यनभवति सर्व्वेनद्दत्यादौ अवकुंचनार्थं

ए अवयवानांसारेणाकवर्गेणपवर्गेणचमध्येव्यवधानेभिनवति कान्येन चवर्गीकवचनमर्व्वेड्प्रति
स्वते सर्व्वादेःस्मात् सर्व्वादिरकारांतात्परस्यङसेकवचनस्यस्मिनागमोभवति एणेए सर्व्वस्मिन्सर्व्वस्मा
न्यः परस्यैकवचनेसर्व्वेड्सिङप्रतिस्वात अतः सर्व्वादिरकारांतात्परस्याऽतःस्मिनागमोभवति सर्व्वस्मात् स
र्व्वस्मिन्सर्व्वस्यः सर्व्वस्मसर्व्वयोः सुनाम्नः सर्व्वादिरकारांतात्परस्य सुनाम्नः सुनागमोभवति सर्व्वेषां डिस्मिन् सर्व्वादि
रकारांतात्परस्मिन्नवति सर्व्वस्मिन् सर्व्वस्या स्वेषु डसर्व्व डिविश्च एवंविधादीनांषकाराष्टयर्थी
नामोरूपंज्ञेयं तदंताःशब्दाश्च ॥ कतरकतमो विकाराय लोपस्यर्थो पूर्वादीनांवनवानाऊसिङ्
कारावावक्तव्यः पूर्वपूर्वः परेपरः इत्यादि उभिशे ष्यस्मात्स्मिन्नोवावक्तव्यो पूर्वस्मात् पूर्वस्यै
स्मिन् पूर्वेइत्यादि चरमतरमतयाश्चरमार्द्धकतिय यनेमानामीय पश्चमे पश्चमाः चरमे चरमाः त्रा
दिवत् तयायडोऽन्तयोर्नीयस्यसर्व्वडूर्द्धडिसुवावक्तव्यो द्वितीयास्मेद्वितीयाय द्वितीयस्मात् द्वितो
यात् द्वितीयस्मिन्द्वितीय तृतीयाशेषे उभशब्दोनित्यद्विवचनांतः उभौउभाउभाभ्यांउभाभ्यांउभाभ्यांउभ
याय्यांउभयाय्यः अकारांतःपुल्लिंगोजसूशब्दः तस्यमामशब्दस्यविभाषः मामशब्दस्यजस

+ विशायतौ+

कारस्यलोपोवानवति मद्वीविनक्तिषुपरतः हसयःसार्ल्यः स्त्रीर्दिसर्गः माःमोमाभ्यः स्त्रीर्दिसर्गः।आ
दबलोपश्चमाभ्यामित्यादि पञ्चमाभ्यामोमाभ्यः इत्यादिदेववत् आकारांतद्विवचनेषु ओमयाशब्दः
सामयाः सामयी सोमयाः अक्षातोरितिविसर्गलोपेतोनास्ति हसोमयाः हसोमयी हसोमयाः सो
मयी सामयी बहुवचनेसोमयाअमऽतिस्थिते आ ताक्षातालोपः धातुसंबंधिन आकारस्यलोपोस
वतिनासादोस्वरेपरे सोमयाः सामयाः सामयाःसोमयालिः सामयी सोमयाभ्यां सोमयाभ्यः सो
मयाः सामयाभ्यां सोमयाभ्यः सोमयाः सोमयोः सोमयी सामयी सोमयोः सोमयासु इत्यवेको
नालोपश्चतयः इकारांतःद्विवचनेहरिशब्दः षष्ठ एकवचनेहरिऽतिस्थिते स्त्रीर्दिसर्गः हरिः अ
यू इकारोताऽकारोताभ्यांपरःअकारोयूआपद्यते। इतिसवतः हरी एतऽसि इकारांतस्यउकारांतस्यच
ऽसिपरेएकारउकारश्चभवति हरयः एवं इकारांतस्यउकारांतस्यचषष्ठिविषयेएकारउकारश्चभवति हरे
रेहरीःहरयः हरिंहरीहरीन् हानास्त्रियां इकारोताऽकारोताभ्यांपरष्टानाभवति स्त्रियां हरिणा
हरिभ्यां हरिभिः ङिति इकारांतस्यउकारांतस्यङितिपरएकारउकारश्चभवति हरयेहरिभ्यांहरिभ्यः ह-

सिऽस्यारस्य एसोसांपरस्याऽसिऽसोरकारस्यलोपोभवति हरेःहरिभ्यांहरिभ्यः हरेःहर्योःहरीणां ङेसोहित् इ
कशाभुवनस्याऽतोभवतिसचहित् ङितिःङितिपरेहरेर्योभवति हर्योःहरयोः हरिषु एवमग्निगिरिविकविगणि
मुनिपटुतयः स्त्रीलिंगाःइकारांताश्चविभुवायुभानुप्रभृतयः एतेषांवसवादिःसिध्यति भानुः भानू भानवः हभाना
हेभानू हभानवः भानुं भानू भानून् भानुना भानुभ्यां भा नुभिः भानवे भानुभ्यां भानुभ्यः
भानोः भान्वोः भानूनां भानौभान्वोः भानुषु सखिशब्द सम्बुद्धः सखिशब्दस्यासरूपेसर्गभवति।
हिल्वाहिल्वाः सखा अर्धर्चादिषुसखेत्यस्यसखायादेश एकवचनेषु सखेतिसखायादेशः सखायौ सखायः
सखायं सखायौ सखीन् सखायाभ्यां सखाभ्यः सखायः सखायौ सखायोः सखीनां सखायोरीकः सखियोरिऽत्यनयोरीकागमोभवति।
टाङसिङसामिनात्स्याःटाङसिङसामिनात्स्यांपरतोदीर्घत्वंभवति सख्यौ एना आगमऽजमनित्यमिति नात्यावसखिभ्यांपतिनावाढंदमि। सखि
भ्यांसखिभिः सख्येसखिभ्यांसखिभ्यः कृङिसखिपतिशब्दयोःकृङागमोभवति हसिऽसोर्ऽकारेणरः सखृऽऋऽऊ
तिस्थिते कृताऽऊः ककारोताभ्यांपरस्यऽसिऽसोरकारस्यऽकारोभवतिसचहित् सख्युः सखिभ्यांसखिभ्यः स

रबुः संख्याः सर्वनां सप्तम्येकवचने ङसोऽिदिदोकारेऽन्ते सखिपत्योरीगागमोऽवति सख्यौ सख्योः सखि
षु पतिराष्टस्यषष्ठमाद्वितीयद्वयोः हरिराष्टवत्प्रक्रिया हरीयादेशेषु सखिवत्प्रक्रिया पतिरमामणवसखिव
दूह्यः ततः समासान्तस्यानादेशोऽवति प्रजापतिना प्रजापतये ऽस्यादि द्विराष्टोऽित्यधिकवचनोतः पुष्टिग
ः। द्विमऽतिस्थित त्यदादिराष्टरःस्यादौ त्यदादिराष्ट स्कारान्तवतिस्थादेशयर लोहौ ह्यांह्याभ्यांह्यभ्यां
ह्यः ह्यायाः। त्रिराष्टोऽित्यधिकवचनांतः त्रिरा मूऽतिस्थित एतदऽसि त्रयः त्रीन् त्रिभिः त्रिभ्यः।
त्रिभ्यः। त्रयाणामि त्रिराष्टस्याऽयडादेशोऽनव तिनामिपरे ऽित्यत्रस्थानवदूह्यः त्रयाणां त्रि
षु त्रसमासमणवाद्यवदूह्यः त्रियत्रीणां त्रितिस्त्री णां त्रियस्त्रिभ्यांत्रयस्त्रिषुत्रियत्रीणां
। त्रितिऽन्तास्त्रयोदेशेत्रसित्रयस्त्रेषां त्रतीत्रीणां। कतिराष्टोऽित्यधिकवचनांतः कतिराष्टऽसत्रसोर्लु
दूह्यः कतिरकतिभिः कतिभ्यःकतिभ्यः। कतीनां कतिषु। त्रिषुत्रायेसस्तयः सुधीराष्टऽकारांतः ।।
त्यादीनामित्युत्तरे ऽन्तादीकारात्कारयोरित्युत्तोऽनवतःस्वरेपरे सुधीः सुधियौसुधियः सुधियंसुधि
योसुधियः सुधियासुधीभ्यांसुधीभिः सुधियेसुधीभ्यांसुधीभ्यः सुधियःसुधीभ्यांसुधीभ्यः सुधियःसुधी

धियोः सुधियांसुधियिसुधियोःसुधीषु। तद्विदवसुधीराष्टः। ऊकारांतःपुल्लिंगःस्वयंभूराष्टः।स्वयंभूःस्वयंभुवौ
स्वयंभुवः स्वयंभुवंस्वयंभुवौस्वयंभुवः स्वयंभुवाऽन्यादि। सेनानीराष्टस्याऽविद्यमानः दसादेशः। स्वरादेतुविद्यो
षःस्यादौ भावारवयवेसंयोगः पूर्वयिस्मादीकाराऽकारयवनात्परेतस्माऽलकस्वरस्यकारस्याकारस्यवयक
ारयकारोऽनवतःस्वरेपरे वर्षाभूपुनर्भूकारानूअविति ऊकारेत्रराष्टसुधीराष्टोवर्ऽयित्वायकारवकारोऽनवतः। वा
ग्रहणादियंविवक्षा सेनानीःसेनान्यौसेनान्यः ह सेनानीःहेसेनान्यौहेसेनान्यः सेनान्यं सेनान्यौसे
नान्यः सेनान्या सेनानीभ्यां सेनानीभिरित्यादि। सेनान्यादीनांवाऽनुदात्तवऽन्यः सेनान्यांसेनानी
नां। त्रात्तुनियस्य। त्रावेतादीवेतान्तीराष्टस्त्रीत्र रस्याऽरमादेशोऽनवति सेनान्यां सेनान्योःस्त्रियांनी
षु। एवंग्रामणीश्चतयः ऊकारांतःस्वयंभूवत् तयः। ऊकारांतःपुल्लिंगःपितृराष्टः। सरा ऊकारां
तात्परस्यासरादेशोऽनवति। सर्वविभक्तिऽकः किन्यादिलोपः। पितर्यंचसु ऊकारस्याऽरादेशोऽनवति यंचसुस्थादिषु
परेषु पितरौपितरः स्वरऽ ऊकारांतात्परस्यासरादेशयघटितसंज्ञकः ल्यितःहेपितरौहेपितः पितरंपितरौ
पतॄन् पित्रापितृभ्यांपितृभिः पित्रेपितृभ्यांपितृभ्यः ऊतोऽनुः पितुःपितृभ्यांपितृभ्यः पितुःपित्रोःपि

सु पवेत्रचामेक्षत्राजात्राजादोजाऽऽहतयः सङ्ख्यादीनांतुहित्युक्तिरेवोहः आबतः स्त्रियां अकारांतान्नाम्नः स्त्रियांवर्त
मानात्पञ्चम्यर्थेनवति टाटेश्च आहेतात्सर्वादेः परस्याटः सुमाजोनवति सर्वस्याकारस्याकारोनवति सर्वा म
र्वि सर्वाः सर्वामर्वैसर्वाः सर्वयाचसर्वस्यांसर्वस्मिः सर्वस्मै सर्वस्यांसर्वायः सर्वस्याः सर्वस्याः सर्वस्मात्सर्वस्मात्
सर्वस्याः सर्वयोः सर्वासु ङेसर्वैङसर्वैङसर्वैङसर्वाः॥ आ कारांताऽऽराशब्दः सराया स्वरादेऽरसावक्तव्यः
ऽराऽरायौ।ऽरेऽरायः।ऽरम्ऽरौ।ऽरः॥१ ऽरंऽरेऽरायोः ऽरः॥२ ऽरस्याऽरयोऽरायांऽरा
यः ३ ऽरंऽरेऽरायोऽरायांऽरायां ध ऽरयः ऽरायाः ऽरायांऽरायां ५ ऽरयः ऽरायाः ऽरयो
ऽरयोः ऽरयां ऽरयोः ऽरयोः ६ ऽरयिऽरायां ऽरयोः ऽरयोः ऽरायां ७ बुद्धिशब्दस्य षष्ठीद्वितीयाद्योर्ह
रिशब्दवत् क्रिया बुद्धिः बुद्धी बुद्धयः।बुद्धिं बुद्धी बुद्धीः। बुद्धया बुद्धिभ्यांबुद्धिभिः ४ ङेर्यो स्त्रियांवर्तमानान्नामिका
रांतान्नाम्नः परेर्ङितोवचनयोरागमोनवति वा बुद्धे बुद्ध्यै बुद्धिभ्यां बुद्धिभ्यः बुद्धेः बुद्धिभ्यांबुद्धिभ्यः बुद्धयः बु
द्धेः बुद्धोः बुद्धीनां स्त्रियाम्याः ऽस्ऽसयुः तस्मादिवर्णांताऽवर्णांताच्चस्त्रियांवर्तमानान्नाम्नऽरागमोनवति वा।बुद्धांबुद्धी
बुद्धोः बुद्धिषु एवंमतिनृतिधृतिरुचिप्रभृतयः एवंधेनुरूपभृतयोयुकारांताः सिध्यंति। धेनुः धेनवेनवः हेधेनोहेध

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

नूहेधेनवेः धेनुभ्यांधेनूभ्यः धेन्वाधेनुभ्यांधेनुभिः धेन्वैधेनवेधेनुभ्यांधेनुभ्यः धेन्वाः धेनोः धेनुभ्यांधेनूनां
धेनोः धेन्वोः धेनूनांधेन्वां धेनोधेन्वोः धेनुषु ईकारांतः स्त्रीलिंगोनदीशब्दः दृश्यःसर्वाः हस्वांतादीर्घांताच्चयस्य
मेलोपोनवति नदीनद्योनद्यः नद्योऽन्यः ऽवलोविभक्तियोरधातुस्त्रियांवर्तमानस्यऽवलोपोनवति हेनदिहेनद्योदेनद्यः न
दीनद्योनदीः नद्यानदीभ्यांनदीभिः ङितोमद्स्त्रियामीका रांताऽकारांताऽङितांवचनानामागमोनवति नद्यै
नद्यांनदीभ्यांनदीभ्यः नद्याः नदीभ्यांनदीभ्यः नद्याः नद्योः। नदीषु एवंगौरीसरस्वतीब्राह्मणी
कुमारीनारीमातृंगीप्रभृतयः लक्ष्मीशब्दस्यवर्तमा नावाऽवर्णांताऽवर्णांताच्चस्त्रियांलोपः लक्ष्मीः लक्ष्म्यौलक्ष्म्यः
लक्ष्म्योलक्ष्मीः इत्यादि स्त्रीशब्दस्यवर्तमानावर्णांताल्लोपः स्त्रियौस्त्रीस्त्रियः स्त्रियंस्त्रीस्त्रियौस्त्रियः
ऽयनवति स्त्रियंस्त्रीस्त्रियौस्त्रियः स्त्रीं स्त्रियास्त्रीभ्यांस्त्रीभिः इत्यादि श्रीशब्दस्यनदःश्रीः।श्रीर्धनंतियुवोस्त्रे
श्रियौश्रियः श्रियंश्रियौश्रियः श्रिया श्रीभ्यांश्रीभिः वसुदः ऽयुवंकानस्त्रियांवर्तमानाद्वितीयाद्योर्हलोपोनवति श्रि
येश्रियेश्रीभ्यांश्रीभ्यः श्रियाःश्रियः श्रीभ्यांश्रीभ्यः श्रियाःश्रियः श्रियोः श्यादीनांवामानुषकृत्यः श्रियांश्रीणां।

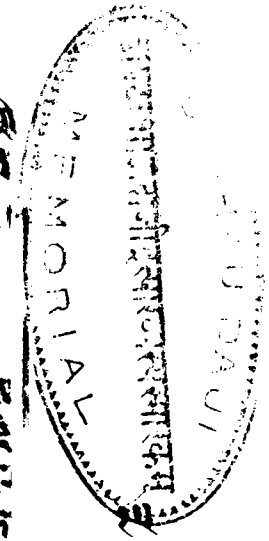

स्वरतयोः परयोः परेषां परस्मिन्परतयोः परयोः परतश्च ककारांतस्तद्धावावृत्तश्च इदः वावसाने तच्चरदस्तच्चरश्चरतश्चरोतस्चरादः इत्यादि चकारांताऽग्निमद्वृत्तश्च अग्निमत्अग्निमद्अग्निमद्भ्यां अग्निमद्भिः इत्यादि ककारांतः प्रत्यक्षवृत्तश्च अंतेः पंचसुतत्सवक्रंथ्यः वत्सतद्भिरितिस्थित स्तोः श्चुभिः श्चुरिति चुत्वेनचकारः संयोगांतस्यलोपः चोकुः च दर्श ष्यकदर्शात्त्रोसवति धनोर्फासपारनाचश्चरसेप हांतवद्यासंखेन वत्पड्वत्यंतिपत्यंच वं त्यंवत्यंतिो अंतेरलोपोदीर्घश्च अंवतरलोपो सवति इर्वस्यचदीर्घोसवतिन्नासादौस्वरप रेषत्रोयेतद्धितईयिईकारेच पतीचः पतीचा पत्यंपो पत्यग्निः पतीचे पत्यंपत्यः पतीवः पतीचः पत्यंगपत्यंपः पतीचः पतीचो पतीचो पत्यंपो पत्यग्निः पतीचे पत्यंपत्यः पतीवः पतीचः पत्यंगपत्यंपः पतीचः पतीचो

अमुष्मिन्नमुष्यो:अमीषु सामान्येऽदस:कः यादिवत् अदसश्चादसस्यामानोऽदैवावोक: त्यदोऽवतिसवकस्यादिव
च स्यादिवज्ञादेत्यदिकार्यं अमुक: अमुकौ अमुके अमुकं अमुकौ अमुकान् अमुकेन अमुकाभ्यां अमुकै: अमुक
स्मै इत्यादि इतिदमांता: पुल्लिंगा: अदसदमांता: स्त्रीलिंगा: तत्रहकारांतत्रयाणामदसश्च: तद्धोध: माहहकार
स्यधकारादेशोऽवतिरसेयदोनेच वावसाने धस्याद् एव एयानत्रयाणामदसश्चयानौहोयमानह: इयानत्रयाणामदसश्च
यानद् इयानेइयानैहोयमानह: इयानह इयानज्ञो यणश्चिरित्यादि वकारांतोदिवश्चाद्य: दिवश्चाद्यो ।
दिवश्चाद्यस्यसोयरेमकारादेशोऽवति द्यौ: दिव: द्यौदिव: दिवौ दिवौदिव: दिवा वामा दिवाभ्यां दिवकार
स्यत्रमियरेवाम्भावति द्यो दिवं दिवौ दिव: दिवा , यरास्य दिवश्चाद्यस्यरसेयरेरकारादेशोऽवति द्यभ्यां
युष्मित्यादि रकांतश्चतुरश्चोनित्यबहुवचनांत: त्रिचतुरो स्त्रियांतिसृचतसृवत स्त्रियांवर्तमानयो
स्त्रिचतुरश्चाद्यो स्तिसृचतसृभ्यांत्यावादेशोऽनक्त रुकारश्चरुकारवत तत्रस्त्रीरित्यादि त्रयादिसूत्रैरुक्तदशाद्य
कार्यंनवति रुकारत्वात् किंतुरुरंनवति तिस्र: चतस्र: तिसृभि: चतसृभि: तिसृभ्य: चतसृभ्य तिसृभ्य: चत
सृभ्य: नणांहीर्घ: तिसृचतसृभ्योनेतयो: हीर्घोनवतिवामियरेवंदसिवा तिसृणांतिसृणांनिसृचतसृणांचितसृ १२

णांचतसृणु रेफोनोऽत्रिचतुरश्चाद्यस्यनेद: द्यौर्दिवम् ध्वनोरिकारोकारयोर्दीर्घोनवतिरेफवकारयोर्हमपरयो: गी: गिरौ
गर एवंउरुधरादय: धकारांतसमिधश्चाद्य: वावसाने तकारदकारौ समित्समिद् समिधौसमिधो: समिध: हेसमित्हेसमिद्
हेसमिधौहेसमिध: इत्यादि नकारांत:ककुभश्चाद्य: चावसाने एकारबकारौ ककुप् ककुभौ ककुभ: हेककुप्हे
ककुभौहेककुभौ ककुभंककुभौककुभ: ककुभा ककुद्भ्यां ककुद्भि:इत्यादि ककारांत:स्रुक्चाद्य: चो:क्: वावसाने
स्रुक् स्रुगस्रुजौस्रुज: हेस्रुक्हेस्रुगहेस्रुजौहेस्रुज स्रुजंस्रुजौस्रुज: स्रुजा स्रुग्भ्यां स्रुग्भि:इत्यादि टकारां
त:शारद्चाद्य: शारद्शारदौशारद: हेशारत्हेशारद् शारदंशारदौशारद: शरदाशारद्भ्यां शारद्भि:इत्यादि
दकारांतास्त्यदादय: सर्वादय: तपरात्यदाद्याष्टसिति सर्वविकार: आबन्त:स्त्रियां अकारांतान्तु स्त्रियां
वर्त्तमानादापूवत्त्यो:नवति एकार: सिलोपार्ह: भवर्णं दीर्घ:महेतिदीर्घत्वंतेस्त्रियेसर्वाद्याष्टवुयनय:
स्यात्तेत्या: त्मैत्या: त्यस्यात्यासि: त्यस्मै इत्यादि। मत्तेता: तांतता: तयातान्यांतासि: तस्मैतान्यांतास्य:
इत्यादि यास्येया: एषा एतेएता: अन्याद्यो एतांएनां एतेएने एता:एना: एतयाएनया एताभ्यांएताभि: एतस्मै एवंकि
म् काकिका: कांकेका: कयाकाभ्यांकाभि: कस्मै इत्यादि इदमश्चाद्यस्यनेद: इयंस्त्रियां इदमश्चाद्यस्यस्त्रियामियम्

नवति सोपरे इदं इमे इमाः इमां इमे इमाः अनया आभ्यां आभिः अस्यां आभ्यां आभ्यः अकारांतस्त्रीलिंगाः शेषं कुरितिकल्पे
वावमाने ककारगकारौ लक्तत्वगत्वयोस्तयोः देवकुदेवगः वचेवचोर्वचः वाचावाभ्यां वाभिरित्यादि एवंऋवृवावृत्तत
द्वः अपत्राद्दोनित्यंबह्वचवचनांतः अपज्ञमप्रतिस्थिते नुंमहत्प्रतिदीर्घः आयः द्वितीयाबह्वचवचनेयंवसुप्रतिवि
शेषणात्तदीर्घः अपः लिदपो अपत्राद्दस्यनकारेपरेद लेलवति अस्थिः अस्थ्यः अस्थ्याः अपोअप्सु आकारांतो
दंडराष्ट्रः दिव्राकः दिव्रादंडास्त्रुत्रास्त्रुत्रः इत्यादीनांरु समदंतावकत्वेनवति दिक्दिग्दिशौदिशः हेदिक्
हेदिग्दिक्दिशौदिशः दिशादिग्यांदिग्भ्यः दिशादि शकारांत लिंगराष्ट्रः शोमप्रतिरु
त्वं वावसाने इतिदकारः त्विट्त्विग्त्विशौत्विशः हत्विट् हत्विग्हेत्विशौहेत्विशः त्विशेत्विग्यौत्विशः त्विशात्विग्भ्यां
त्विशित्यादि अग्निवद्राष्ट्रः सखिवद्राष्ट्रवत्यक्रिया अग्नीः अग्निशौअग्निशः हेअग्नीः अग्निशे अग्निशौअग्निशः अ
ग्निशा अग्नीभ्यांअग्निभ्यः इत्यादि स्त्रीलिंगस्याऽसंज्ञाशब्दस्यसोनविशेषः द्विवचनादेरत्वेकृतेऽनंतरं आवतः स्त्रिया
मित्यादीर्घोत्वंविनक्रियार्थेद पश्चान्नाडृतिऊत्वेऽकृत्वेऽकारोदीर्घस्यचदीर्घऊकारः अमौ अमू अमूः अमूंअमू
अमूः अमुया अमूभ्यांअमूभिः अमुष्यै अमूभ्यांअमूभ्यः अमुष्याः अमूभ्यांअमूभ्यः अमुष्याः अमुयोः अमूषां अमुषां

अमुयोः अमूषु सामानेऽदसः अमुका अमुके अमुकाः अमुकांअमुकेअमुकाः इत्यादिस्त्रीलिंगसर्वादीनांवदुपं
क्तेयं इतिहसांतास्त्रीलिंगाःसमाप्ताः अथक्लीबांतानपुंसकलिंगाःप्रथमेद्वे तकांतोनाडृराष्ट्रः नपुंसकान्यामोर्लुकि
वाः वारी वारि पुनरपि वाः वारी वारि सप्तमइतिशेषःपूर्ववन्नवति वारावार्यांवार्भिः वारेवार्यांवार्भ्यः वारः
वार्यांवार्यः इत्यादि चतुरराष्ट्रानित्यंबह्वचवचनांतः च चतुरामशेच चत्वारिचतुर्भिः चतुर्भ्यः चतुर्णांचतुर्षु नकां
रांतोऽहनराष्ट्रः अह्नः अहस्यः अहस्नराष्ट्रस्यनकारस्यस कारोनहतिरसेपदांतेच रुत्वेविसर्गः अहः ईमो रहोः
अह्नीअह्नी अहानि पुनरपि अहः अह्नीअहानि अ ह्नाअहोभ्यांअहोभिः अह्नेअहोभ्यांअहोभ्यः अह्नः अहो
भ्यांअहोभ्यः अह्नः अहोः अह्नांअह्निअह्निअह्नोः अह स्नु ब्रह्मनराष्ट्रस्यसेपदांतेचनलोपः ब्रह्म ब्रह्मणीब्रह्मा
णि पुनरपि ब्रह्म ब्रह्मणीब्रह्माणि ब्रह्मणा ब्रह्मभ्यांब्रह्मभिः ब्रह्मणे ब्रह्मभ्यांब्रह्मभ्यः ब्रह्मणः ब्रह्मभ्यांब्रह्मभ्यः
ब्रह्मणोः ब्रह्मणां ब्रह्मणिब्रह्मणोः ब्रह्म हे ब्रह्मन्ब्रह्मणी हेब्रह्माणि ब्रह्मन्ब्रह्मणी ब्रह्माणि ब्रह्मणा ब्रह्मभ्यांब्रह्मभिः
ब्रह्मणे ब्रह्मभ्यांब्रह्मभ्यः ब्रह्मणः ब्रह्मभ्यांब्रह्मभ्यः ब्रह्मणोः ब्रह्मणां ब्रह्मणिब्रह्मणोः ब्रह्म हे ब्रह्मन्ब्रह्मणी हेब्रह्माणि ब्रह्मन्ब्रह्मणी ब्रह्माणि
ब्रह्मणा ब्रह्मभ्यांब्रह्मभिः

इष्टेएतानि किंकिकानि पुनरेिएतेत्राह्मएवमेव तृतीयादेसर्वविभक्तेः वकारांतः यत्यक्त्रत्यगजीव
ित्यंचि पुनरपि यत्यक्त्रतीची यत्यंचि नकारांतोऽगतत्राद्यः क्रमतक्रगतीक्रगंति २ क्रगताक्रगद्भ्यांक्रगद्भिः इत्यादि
महत्तत्राद्दत्वसंमहतइतिविभक्तेदीर्घत्वे महतमहतीमहंति महदद्देमहदद्देमहतीहेमहंति महद्भ्यांमहतीमहंति
महतामहतांमहत्सुहितित्यादि मकारांतः पयसतेजसः पयः पयसी पयांसि २ पयसा पयोभ्यां पयो
भ्यांपयोभिः इत्यादि अदसत्राद्यस्यमोलुक्सिद्धत्वे सोर्विस र्गः द्विवचनेतुदेरत्वेकृतेममोलुक् अदः अमुनी अमूनि
२ अमुनाअमूभ्यांअमीभिरित्यादि सोर्वसुवत् । युष्मदस्मदोः स्वरूपंनिगद्यते तयोश्चवाचलिंग
वात् त्रिषुलिंगेषुसमानरूपे समइतिना युष्मदस्म दोः सिवासहितयोः त्वंअहंइत्यतावादेशौभवतः यथा
संख्येन त्वंअहं युवांआवां बहुत्वेयुष्मदस्मदोर्द्विवचने यूयंवयंइत्यतावादेशौभवतः यथा
आमिभवति युवांआवां बहुत्वेयूयंवयंइत्यतावादेशौभवतः एकत्वेसमाने आमिपरे युष्मदस्मदोः त्वमहंइत्यतावादेशौभवतः द्वित्वेसमाने आमिपरे त्वांमां युवांआवां नादादाद्यन्वेहवे शसीतिदीर्घत्वे शसोनकारः युष्मान् अस्मान् त्वमहंइत्यादेशौभवतः

इत्यकारः एतयोः युष्मदस्मदोर्विभक्तिभवति टाङिङसत्तयोः परयोः अयादेशश्च स्यात्तया युवाभ्यांआवाभ्यां युष्माभिः अस्मा
भिः तुभ्यंमह्यंङेया ङेयसहितयोर्युष्मदस्मदोः तुभ्यंमह्यंङसेतावादेशौभवतः तुभ्यंमह्यं युवाभ्यांआवाभ्यां युष्म
द्भ्यं युष्मदस्मदोः परोयःसप्तमीभवतिसाकाशनकारादिर्वा ङादेश्चेत् तनाविवेतनभवतः युष्मत्यअस्मत्य
ङसिभ्यांभ्यः; भ्यः पंचम्याः ङसिभ्यांभ्यः भ्यांभवतिशकारः स र्वादेशेषु त्वतसतयुवाभ्यांआवाभ्यां युष्मत्अस्मत्
तवममङसोः ङसासहितयोर्युष्मदस्मदोः तवम मङसेतावादेशौभवतः तव मम युवयोः आवयोः ।
मयीतिसप्तम्याः युष्मास्वस्मासुच अधानयोः रात्रादिरोषानिरूपणात् युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थी
द्वितीयासप्तमीसहितयोः वत्रलोप युष्मदस्मदोर्यथासं योगंनामीत्यादेशौभवतः कीदृशयोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीया
सहितयोः सत्रिकवचनेन सहवर्तमानयोः १ द्विवचनबहुवचनेषु २ बकुवचनेनवसमासि क्यामीतिसमभिव्याहृतः स्वा
मीसमीपंगतः नमस्तेनगवन्तस्तोदहिणामाङ्गमवद्यं १ स्वामीवंसज्ञहमोहि दूहानोदानयातनो रा
जावंदास्यतेदानं ज्ञानंतोमधुसूदनः २ स्वोवामवताहि क्षुनीरकाप्योजनार्दनः स्वामीवंबलवामूराजा

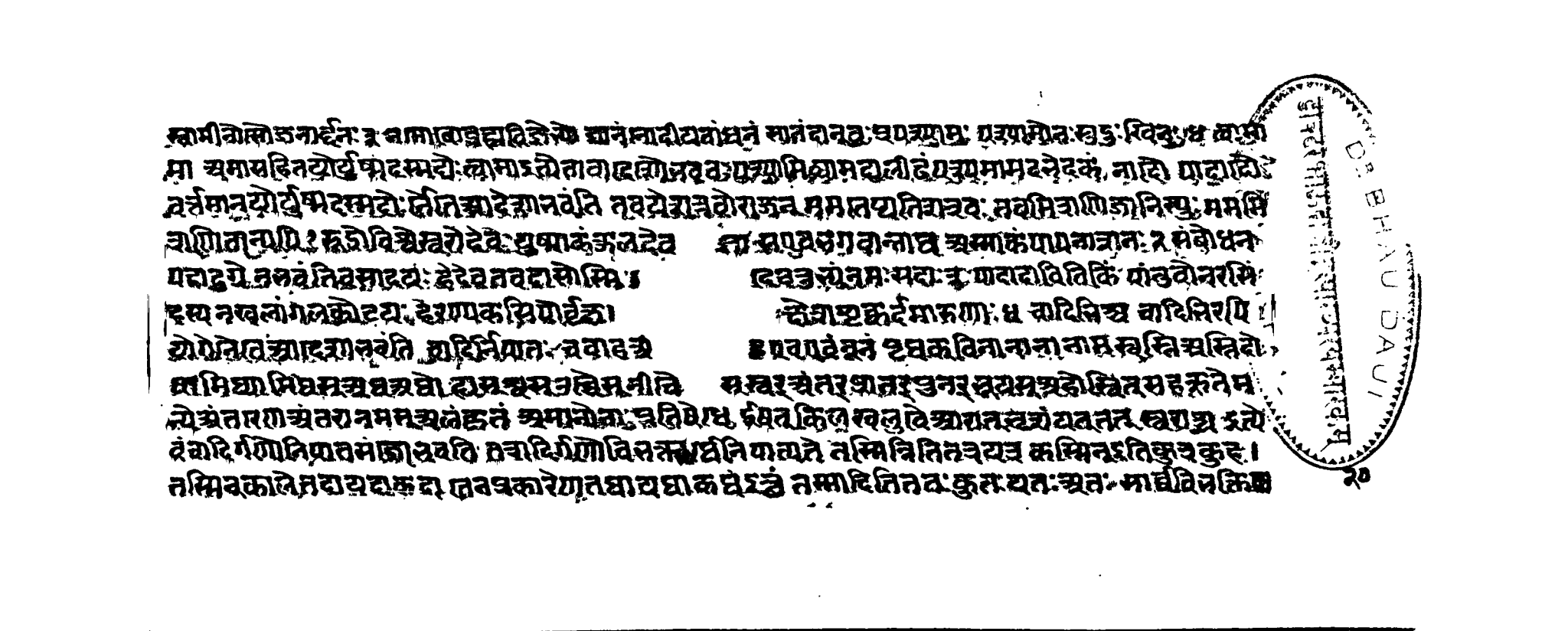

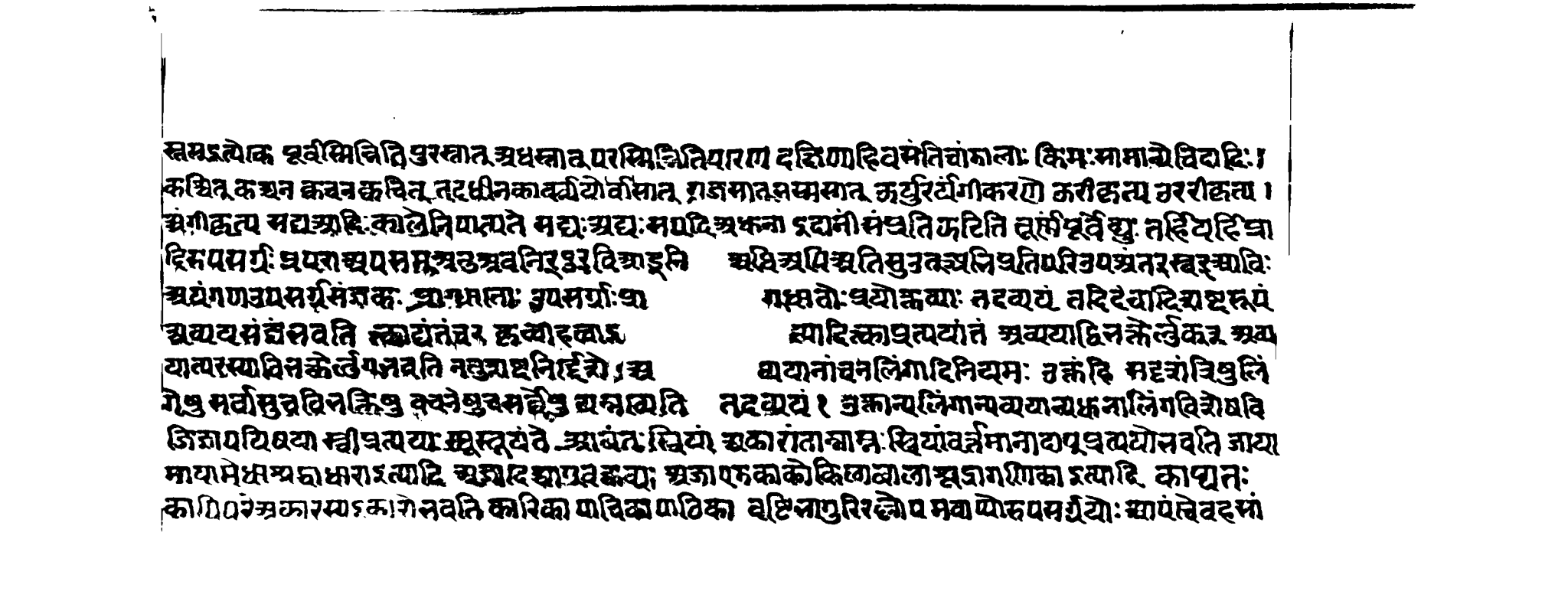

नानां वधावा निशादिभ्यां १ ऊरोवार स्त्रियां कटिपरेवराद्योवयूर्वस्यऊरोवालवति वणिकावणीका नदिका
नदीका श्रेष्ठमितरा श्रेष्ठसीतरा पवेतितरा पवेतीतरा लोकादोकस्त्रीनलवति वाग्रहणादेवनिश्चयेनपतंत्य
नेके सद्दीधितिनिपातनामलकार्थत्वात् ऋ ॠ ऌ ॡ नकारांतात्ऋकारांतात्ऋणांताच्चस्त्रियामीपूप्रत्ययोनव
ति हस्तिनी हंतिनी करिणी मालिनी ईपिराङोरलोपे रथकक्या: राज्ञी शुनीस्त्री करीजघनी यस्यलोप:
ङित: वकारटकारठकारऊकारानुबंधात्स्त्रियामी मती ऋ पवंती पठंती इत्यादि नदादे नदादे
पूप्रत्ययोनवति व वराकी ट ऊरुस्तरी ऊ.यो मी. ईशादेर्गणात्स्त्रियामीपूप्रत्यय
गणात्स्त्रियामीपूप्रत्ययोनवति वधी गौरी गौस योनवति महद्दिमहिमानी महदरण्यं अरण्यानी म
यो नवति महद्दिमहिमानी महदरण्यं अरण्यानी म हुलोपाध्यायऋत्रियाचार्यसूर्याद्या मातुलानीमातु
ली उपाध्यायानी उपाध्यायी ऋत्रियाणीऋत्रियी आचार्यानीआचार्या ईयमादारेगुणश्च समाहारेवाष्टईपू
त्ययोनवति गुणश्च स्त्रियी युवयोगेच यूडीगुणको जातेरयोपधात् जातिवाचिनोऽयकारोपधादकारांतात्स्त्रिया
मीपूप्रत्ययोनवति मेषीस्त्रकरीहंसीकुक्कुटी अयकारोपधपरांतात्ऋत्रियावैश्या पंचमवर्णोवाचिनोऽतः ई

पुत्रकन्या: कुमारीकिशोरीकलत्री पंचमवर्णोपरांतात्मनुष्यवि शूद्रा: स्त्रागच्छ स्त्रागच्छति नोवाचि
यामीपूप्रत्ययोनवति सुमुखी मृगाक्षी सन्नेत्री पद्मवदनाकमलनयना वाग्रहणात् केवलंपद्मवदना वापी
नवति किंतुउष्ट्रादिहपिदिकन्य: बिंबोष्टीबिंबोष्ठा बालकलभीचारुकलभी समदंतीसमदंता ऋदिकारादकेरी
पद्मवक्त्रा: अंगुलि: अंगुली धूलि: धूली आलि: आ ली रात्रि: रात्री ऋकेतिविशेषणात् कृति: कृति: वृत्ति:
ऽपेमनुष्यात् मनुष्यादणंतस्त्रियामीपूप्रत्ययोन वृत्ति ऐकारादस्त्रा मनायी शूद्राकन्यायी आदिशब्द
तश्चर्मेर्योसुधस्त्रायी कुत्रितस्त्रायीकु सिताची पुत्रकस्त्रीनीची पुत्रकस्त्रायी अन्यधातू
त्रा: कृतोयस्त्रा: सापुत्रकस्त्र: प्रकारात्मनो वी. शासनात्री पंक्त्यादय: शब्दाईप्रत्ययांतानिपात्ता
व्याधव: पतिउक्षोऽनयेतिपत्नी पत्यंतवर्जनात् ऋ पतिरुक्षस्यअंतर्वेतिरात्रस्यवनगमोनवति ट
कारश्चिलोपार्थ: पत्नीयंतर्वेमीसखी अग्निष्टी स्त्रईजरती युवती प्राचीपतीचादय: शब्दाईप्रत्ययांता
निपात्यंतेसमानेकवीरपिंडपुत्रत्यागेषोऽङ्गीहोपत्युनौत्रात्रईप्रत्य समानःपतिरस्या: सासपत्नी ए
कःपतिरस्या: साएकपत्नी वीर:पतिर्यस्या: सावीरपत्नी पिंड:पतिर्यस्या: सापिंडपत्नी एवंपुत्रपत्नी स्त्रीपत्नीदा

॥लिंगस्याधालिंगाद्यैस्तस्मिन्लिंगाद्यै॥

॥क्रियाहेतुकारकंषष्ठ्यास्तुक्रियाहेतुत्वात्तेनकारकसंज्ञानात्यतःकर्तीकर्मकरणासंप्रदानंतद्वत्वंत्रयादानाधिकरणेऽत्वाङ्कारकाणिषट्॥

स्वश्नी स्वत्यादि दारादीनित्यबहुवचनांतः पुल्लिंगः दाराः देवरः दारान् दारैः दारेभ्यः दारेभ्यः दाराणां दारेषु
तेषुणांत उकारांतस्त्रीलिंगोवाक्रियायोगेस्वत्ययोभवति पटूपटुः मृदूमृदुः तन्वीतनुः ऋजूऋजुः
एतऊः ऊकारांताद्विवत्ययोभवति एणूः वामोरूः यूनस्तिः युवतिरक्षाक्तिःस्वत्ययोयुवतिः स्त्रीलक्षणवा
तस्मादयः आङेतादाप्रतिसिलोपः ईबेतातद्भेद :सेलोपः पूर्ववद्रूपनयः इतिविभक्तिक्रियासमा
सा अधविभक्त्यर्थेनिरूप्यते लिंगाद्यैर्विधमा। क्षणत्वत्यतिरिक्तमर्थवत्तद्रूपंलिंगंतस्यवा
र्थेनमात्रेत्रयमाविभक्तिर्भवति लिंगद्रव्ये यमाद्यैरिति केचित् तस्मद्ब्रह्म रविविराजँ
मेराजा राजाकुमारीराजन्यँते बोलुज्यँतेसुचे। सूपालः गोगौंगोमल्लक्षणा १ मंतिसंतःकि
यंतः कुमाराःजोरोस्विरं रोरूयँतेकुमारिकाः के गीयँतेचगीतज्ञा मेमीयँतेकडाजिताः २ आमंच
णंचे अतिसुखीकरणेत्रयमाविभक्तिर्भवति मांसमुदरंगविंद्रमणिदेवरमेश्वर कुमारास्त्रिरमासौंघां स
मधूलोस्त्रणस्त्रिनः ३ सोमः सोमलगोमत्रयोसणतेत्रयाणियतेधिविधे रूपमस्त्रीनाऽगराध्य नगासु
सोमसोस्तुत अधीष्टलोमसराज्ञ घातैयाःस्वद्यमरं ४ ज्ञाः कोर्थेकर्तृसाधनयो र्दानपात्रेत्रिस्त्रा

॥नगोअस्तुतेनविद्यतेस्तुतिर्येभ्यासोऽस्तुत्यस्तुतस्यसंबोधनंहेनगोअस्तुताअनयात्रेस्यैकिंविधिप्रायअस्तुतेनस्तोतीतिअस्तुतृतस्मै
अस्तुतेरा॥ कर्तृसाधनंनकर्तृसाधनेतयोः१ दानपात्रेदानपात्रेतस्मिन्दा०२

॥अथसंज्ञाप्रत्ययेतेनतस्मादयंतत्रविहितेभवाप्यतेतदाप्यं यत्रक्रियाद्रव्येवागुणाअधीयतेमलापकर्षोवाविधीयतेतत्संस्कार्यंयत्पूर्व
वस्त्वापरित्यागेनाऽवस्त्वंतरंवापद्यतेतद्विकार्यंतस्मिन् विसंस्कृयोहिसाकारकविसंस्कृयश्चेतित्रेकारकविसंस्कि
दर्शयन्नाह कटंकरोतिकासूत्र॥२॥अस्तिअसर्वअस्तिसर्वेतिसत्रतसत्रतसो अस्तिसर्वेयोःतसो अस्तिसर्वेतसोतयोः अस्तिसर्वेतसोः३।

वाधेसंबंधाधारलावयोः एषाविभक्तयोद्वितीयाद्याः एषार्थेभुनवंति कार्यैकर्मकारकंत्रयाद्येषांसंस्कार्ये
विकार्येद्वितीयाविभक्तिर्भवति कटंकरोतिकासूत्रं सूपंओदनंपाचकः राज्ञोपासीतिधर्मिष्ठः सोमंसु न
सोमंसुनोतिसोमपाः ४ अस्तिसर्वेतेसोःकार्यं धिगुण्यादिषुत्रिषु द्वितीयास्मिंतांतषु ततोऽन्यत्राविहयान १
अस्तितोयमंनदीवहति सर्वेतोग्रामंवनानिसंति धि गदवदतजीवितं गुणर्युपरिवर्तेतगच्छति अधोधोदक
यांति अधध्यायंधर्म्याः एतंति समयागमं तीर्घं निकषागमुनिहस्तःशुभः प्रतिगामंसुलभंवर
तेहो कालाध्वनोरिंतार्थे मासमधीते को शंवहतः कर्मणिधर्मेक्रियायांयेसाधनंच रि
कृणसिद्धुकारकंकरणेद्वितीयाविभक्तिर्भवति सिंहःशरणंगामेगवांगोमरावणः करायेणविद्वां
सोपि वानरेर्बुध्यंतेपुनः २ दानणेसंप्रदानकारकेचतुर्थी खंदविहरंतोदंतैति विप्रोविद्यांविभागस्त्रयोऽ
वधिःचलतयाऽचलतयावाविवक्षितस्त्रयाणांदानेऽपादानसंज्ञोभवति धावतोऽश्वादपतत नूनतोऽवतरति हिमवतोगंगा
प्रवहति संबंधेषष्ठी राज्ञःपुरुषोऽयं पितुरंतेपुरुषंगुरुणांवचनंपथ्यं कवीनांरसवद्वचः १ आधि
रसप्तमी वह्निधमधिकरणं अथवाधिकं २ सोमोधिकंरं अग्निर्ग्रामंकं३ विषेधिकंधनेमित्तिकंधा अथवाधिकं

स्तुतेदंकात्॥२॥३एषसामीप्यनिमित्तसंबंधनेऽपहेयः तेननिर्देशं१॥समीपेनवंसामीपिकं२॥अस्तिसमंताद्व्याप्तोतीति अस्तिव्यापकं॥३॥
विषयेसप्तम्यधिकं अन्येनेत्रसंबो विषयः यत्रानभिलाषाकाः आकांक्षावायुः४॥निमित्तेसप्तम्यनिमित्तिकं॥५॥अविद्यमानस्यारोपणमुपचारः
उपचारणतंत्रमथवाधिकं६॥

॥पुनःकिंहेतोःसाधकतमंकरणंक्रियासिद्धेःप्रकृष्टंकारणंयद्वाकरणंनामकारकंएवंषड्योद्वेष्टव्यास्तवति॥५॥
अथवाहंदानेऽयमाणःग्राहःसत्येकंसंबध्यते३

॥आधीयतेस्वाप्तयेदृढंकारात्क्रियासूत्रिमितिआधारस्त्रयधिक्रियतेऽत्राधारतयातदधिकरणं१

॥सामीप्यंत्यत्यादि दारादीनित्यबहुवचनांतः पुल्लिंगः दाराः देवराः दारान् दारैः दारेभ्यः दारेभ्यः दाराणां दारेषु
तेषुणांत उकारांतस्त्रीलिंगोवाक्रियायोगेस्वत्ययोभवति पटूपटुः मृदूमृदुः तन्वीतनुः ऋजूऋजुः
एतऊः ऊकारांताद्विवत्ययोभवति एणूः वामोरूः यूनस्तिः युवतिरक्षाक्तिःस्वत्ययोयुवतिः स्त्रीलक्षणवा
तस्मादयः आङेतादाप्रतिसिलोपः ईबेतातद्भेद :सेलोपः पूर्ववद्रूपनयः इतिविभक्तिक्रियासमा
सा अधविभक्त्यर्थेनिरूप्यते लिंगाद्यैर्विधमा। क्षणत्वत्यतिरिक्तमर्थवत्तद्रूपंलिंगंतस्यवा
र्थेनमात्रेत्रयमाविभक्तिर्भवति लिंगद्रव्ये यमाद्यैरिति केचित् तस्मद्ब्रह्म रविविराजँ
मेराजा राजाकुमारीराजन्यँते बोलुज्यँतेसुचे। सूपालः गोगौंगोमल्लक्षणा १ मंतिसंतःकि
यंतः कुमाराःजोरोस्विरं रोरूयँतेकुमारिकाः के गीयँतेचगीतज्ञा मेमीयँतेकडाजिताः २ आमंच
णंचे अतिसुखीकरणेत्रयमाविभक्तिर्भवति मांसमुदरंगविंद्रमणिदेवरमेश्वर कुमारास्त्रिरमासौंघां स
मधूलोस्त्रणस्त्रिनः ३ सोमः सोमलगोमत्रयोसणतेत्रयाणियतेधिविधे रूपमस्त्रीनाऽगराध्य नगासु
सोमसोस्तुत अधीष्टलोमसराज्ञ घातैयाःस्वद्यमरं ४ ज्ञाः कोर्थेकर्तृसाधनयो र्दानपात्रेत्रिस्त्रा

॥नगोअस्तुतेनविद्यतेस्तुतिर्येभ्यासोऽस्तुत्यस्तुतस्यसंबोधनंहेनगोअस्तुताअनयात्रेस्यैकिंविधिप्रायअस्तुतेनस्तोतीतिअस्तुतृतस्मै
अस्तुतेरा॥ कर्तृसाधनंनकर्तृसाधनेतयोः१ दानपात्रेदानपात्रेतस्मिन्दा०२

॥अथसंज्ञाप्रत्ययेतेनतस्मादयंतत्रविहितेभवाप्यतेतदाप्यं यत्रक्रियाद्रव्येवागुणाअधीयतेमलापकर्षोवाविधीयतेतत्संस्कार्यंयत्पूर्व
वस्त्वापरित्यागेनाऽवस्त्वंतरंवापद्यतेतद्विकार्यंतस्मिन् विसंस्कृयोहिसाकारकविसंस्कृयश्चेतित्रेकारकविसंस्कि
दर्शयन्नाह कटंकरोतिकासूत्र॥२॥अस्तिअसर्वअस्तिसर्वेतिसत्रतसत्रतसो अस्तिसर्वेयोःतसो अस्तिसर्वेतसोतयोः अस्तिसर्वेतसोः३।

वाधेसंबंधाधारलावयोः एषाविभक्तयोद्वितीयाद्याः एषार्थेभुनवंति कार्यैकर्मकारकंत्रयाद्येषांसंस्कार्ये
विकार्येद्वितीयाविभक्तिर्भवति कटंकरोतिकासूत्रं सूपंओदनंपाचकः राज्ञोपासीतिधर्मिष्ठः सोमंसु न
सोमंसुनोतिसोमपाः ४ अस्तिसर्वेतेसोःकार्यं धिगुण्यादिषुत्रिषु द्वितीयास्मिंतांतषु ततोऽन्यत्राविहयान १
अस्तितोयमंनदीवहति सर्वेतोग्रामंवनानिसंति धि गदवदतजीवितं गुणर्युपरिवर्तेतगच्छति अधोधोदक
यांति अधध्यायंधर्म्याः एतंति समयागमं तीर्घं निकषागमुनिहस्तःशुभः प्रतिगामंसुलभंवर
तेहो कालाध्वनोरिंतार्थे मासमधीते को शंवहतः कर्मणिधर्मेक्रियायांयेसाधनंच रि
कृणसिद्धुकारकंकरणेद्वितीयाविभक्तिर्भवति सिंहःशरणंगामेगवांगोमरावणः करायेणविद्वां
सोपि वानरेर्बुध्यंतेपुनः २ दानणेसंप्रदानकारकेचतुर्थी खंदविहरंतोदंतैति विप्रोविद्यांविभागस्त्रयोऽ
वधिःचलतयाऽचलतयावाविवक्षितस्त्रयाणांदानेऽपादानसंज्ञोभवति धावतोऽश्वादपतत नूनतोऽवतरति हिमवतोगंगा
प्रवहति संबंधेषष्ठी राज्ञःपुरुषोऽयं पितुरंतेपुरुषंगुरुणांवचनंपथ्यं कवीनांरसवद्वचः १ आधि
रसप्तमी वह्निधमधिकरणं अथवाधिकं २ सोमोधिकंरं अग्निर्ग्रामंकं३ विषेधिकंधनेमित्तिकंधा अथवाधिकं

स्तुतेदंकात्॥२॥३एषसामीप्यनिमित्तसंबंधनेऽपहेयः तेननिर्देशं१॥समीपेनवंसामीपिकं२॥अस्तिसमंताद्व्याप्तोतीति अस्तिव्यापकं॥३॥
विषयेसप्तम्यधिकं अन्येनेत्रसंबो विषयः यत्रानभिलाषाकाः आकांक्षावायुः४॥निमित्तेसप्तम्यनिमित्तिकं॥५॥अविद्यमानस्यारोपणमुपचारः
उपचारणतंत्रमथवाधिकं६॥

॥पुनःकिंहेतोःसाधकतमंकरणंक्रियासिद्धेःप्रकृष्टंकारणंयद्वाकरणंनामकारकंएवंषड्योद्वेष्टव्यास्तवति॥५॥
अथवाहंदानेऽयमाणःग्राहःसत्येकंसंबध्यते३

॥आधीयतेस्वाप्तयेदृढंकारात्क्रियासूत्रिमितिआधारस्त्रयधिक्रियतेऽत्राधारतयातदधिकरणं१

॥सामीप्यंत्यत्यादि

ङचेति कादेशेनैकमासात्मा वादगदः स्वलाराते तिलेषु विद्यतेतेलं ङदिवर्णान्तेऽरं १ युङेमनद्यौतधीसंगुरुष्टेकरिणोक्ते नावःक्रियालक्षणे तत्राधिकरणे सप्तमी वर्षतिदेवौऽग्रहायनः पतत्यश्मालिनिपतितोगति : कालशरदिषुष्मंतिसप्तच्छदः विनासहनमसातनिर्झरणास्याद्विनिर्झे ऽतिरात्रियोगेद्वितीयाद्याविनक्ष योनर्तति विनापेऽसर्वफलति भंतरणाक्षिणीकिं जीवितेन क्षेत्रतरत्वांमंसधरत्यादिपदसाध्ये मह सद्भ्यो माकंसाङ्गेमित्यादियोगेतृतीयविनक्षिर्नवि ति महत्त्रियोगगतोयुक्तः महद्भ्यो त्रेत्रोसेत्रेण । माकंनयनाभ्यां श्रुक्लादेताः माङ्धनिनिर्धृ तः माकः नमःस्वस्तिस्वाहास्वधालंवषड्योग चतुर्थीङेकया नमोनारायणाय स्वस्तिशङ्के । मोमायस्वाहाधिरस्यःस्वधा अलंमल्लामलाय वषड्भिंज्ञय मलंक्रान्तासमुक्तिः अन्योपक्रद्विहार २ निर्झरंक्रियागुणजातिलिंसमुदायस्तृतीयकरणं तत्रषष्ठीक्रियापरागांनमवदाराधकः श्रेष्ठः गवांक्लाभंपत्रक्षीरा एतेभंक्रुद्भिः श्रेतमः स्वामिसंबंधषष्ठी गवांस्वामी गवांस्वाम गवामधिपतिः गोषुधिपतिः कर्तृकार्यीव्यारक्षादोक्तितिषष्ठी कर्तरिकार्ये षष्ठीभवति क्रादिवर्जितिङंतेत्राङ्गेचयुज्यमान आसस्यस्तिः भारतस्यश्रवणं स्मरतोचकार्य स्म

॥चकारात्विनाऽपि टतीयापंचम्यावपि ॥३॥

॥निर्धियतेऽनेकक्रियासेऽनातिनिर्झरणं ॥४ स्वामीनोभावःस्वामित्वं तस्मिन्स्वामीत्रे ॥३॥

२३

॥ऽन्यस्मान्नोपचारेण वर्तमानंऽङ्गेनावस्तस्मिन् ॥३=

॥मुखेनत्रिलोचनावपुषाचन्द्रमौलिः ॥४॥

॥ऊनिर्जननंननेः कर्त्रा ऊनिकर्तातिस्यचकृति मूलकारणे ५॥

*पाटलिपुत्रेमर्यादीक्तेत्यर्थः। अपपाटलिपुत्रा वृष्टादेवःपरिपाटी लपुत्रादृष्टादेवः पाटलिपुत्रेवर्तयिक्षेत्यर्थः

तिः

॥जायमानमुत्पद्यमानं यत्कार्यतिस्यत्रकृतिःकोऽर्थः प्रधानंमूलकारणं तदर्थादानंभवतितत्र पंचमीनवतिःधाङ्क्रियेत्यादौतोयः कर्त्राक्रियमाणः सन्कार्यंनवतीतास्यचकृतिःकारणंपंचमी॥ ५॥

॥सएवम्यद्योयिस्यतत्रेदंतस्मात्वस्मादर्थेतत्रचत्रद्यौ ॥७॥

॥कुधिरुहिरईर्ष्यायांचसयाश्रुधाश्रुदृस्मा ङ्श्रुश्रुदधातिस्यूहि ङ्ध्यंतेकुध्यादयः ॥४॥

॥कर्मण्यण्योतयदस्यलोपःऽतिगम्यः ॥३॥

कालद्वैतेऽत्यंतयोगेकर्मप्रवचनीयेनद्वितीयाभवतिकालेनाध्वयोगेसप्तमीश्लोकवार्तिकमनीषिणः ॥१॥

॥इति विकल्पेनाणवंदीर्घसंज्ञकेरणे वृद्धिर्दिशि दृश्यते योगानुसारेणेति त्वेवं विकल्पेनवा दृश्यते ज्ञेयः ॥ चरणे संख्यावीणां वृद्धिः अपराह्णः खुरणासः मुखेनासा इत्यादिमित्यत्र त्वेवंनपूर्वपदे गिरिनदीगिरिशादीनां चक्रनितंबाचक्रणि तुवाऽत्पादेविकल्पेनणत्वं दृष्टवाहणनासिनाविग्रहवाक्येपरिपक्वानि इत्यादौ एकपदत्वात् णत्वस्यापिणत्वस्यावादः एकनोकिंचयोग

तीति इतिनिर्मक्षिकंवर्तते ॥ समादौतत्पुरुषः समाहंतपूर्वपदेसतिनित्योऽन्ययः सतत्पुरुषसंज्ञकः समासोभवति ग्रामेशालोणमत्रातः दात्रेणछिन्नंदात्रछिन्नं यूपायदारुयूपदारु वृकेणोनयं वृकवयं राज्ञःपुरुषोराजपुरुषः अश्वेबुद्धोंकःअश्वबोधकः कविदमाद्यंतस्यपरत्वे समाकांक्षितः आद्यंताभ्यां पूर्वेवृतः सतपूर्वैः मिलयदेणवालावः समामेकविधिरेक पदंणत्वाहतः ग्रामणी ब्राह्मणी त्रिणायनः॥त्रीणिनयनानित्यस्यात्रित्रिणायनः यानस्यका सुरापाने सुराणां नद्यै नदिपूर्वपदेतिनित्योऽन्ययः सतत्पुरुषसमासोभवति नवाब्राह्मणः नोरा। समाप्तेसतिनञोऽकारादेशोभवतिनाकर्तव्यंदीर्घेऽन्यस्वरे समासेसतिनैञोअनादेशोभवतिस्वरे परेअस्वादन्योऽनस्वः धर्मविरुद्धोऽधर्मः ग्रहणस्यालोपोऽग्रहणमित्यादि तदन्यतद्विरुद्धतदभावेषु नञ्वत्तेति ॥ वाघ्रेद्वंद्वः समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगसमाहाराश्चार्थाः तत्रश्वरंगुदंचसज्ञश्वेतिवाक्यकमेककियासंबंधसमुच्चयसमासोनास्ति दृष्टानिकामटगौरानयेतिक्रमेणाक्रियाद्वयसंबंधश्चाचयश्चसमासोनास्ति परस्परसंबंधविरोधात् इतरेतरयोगेसमाहारश्चार्थेद्वंद्वः समासोभवति द्वंद्वश्चस्वरधर्मनेकारोकारौतानांपूर्वनिपातोवक्तव्यः यदुश्चगुप्तश्चयदुगु

॥यत्रद्विवेकश्चेच सर्वेऽपरेतरेतर समाहारोभवेत्सोऽत्रैकत्वेनपुंसकं =२॥ वकारबकयोर्वेद मचासौकर्मधारयःवेनेयसाधुरुवृहि ॥ सोयातंयुवकामता॥४॥

॥ इतिश्रीकोमारव्याकरणेकौ॥॥ हे०॥पदश्चयेनद्वंद्वःइतरेतरयोगः॥ बकश्चांपदानांसमवायः समाहारः १॥

॥निपातानामनेकार्थत्वाद्यद्ग्रहणात्तत्कचिदितरेतरयोगेपिप्रवर्तते वीभवति २॥ वाग्रहणात्तत्कचिन्नित्ययोगंतरेवृवधस्मदीर्घोनभवति ॥२॥

॥इतिद्वंद्वसमाप्त॥

॥जश्शसोर्नोविधानस्य चयोगस्यकर्त्रे वन बकश्चिद्वाहृतत्वंहि सुधिरित्यत्रिधीयते॥

॥ अत्रपदांतताश्रवणात्स्वोर्विसर्गः एदोतोतएतयोः सूत्रयोःवाग्रिः ॥ अत्रधातनूतत्वात्तत्रत्यादेरित्यपिनभवति ॥४॥

॥पाचादिवर्जिवात्॥

स्रो शकारीनामप्रयोगः अग्निश्चमारुतश्चअग्निमारुतौ सोकायनोगश्चसोकुनोगेण धवखदिरौस्त्रीपुरुषौ एवंसार्द्धद्वंद्वे पूर्वपदस्यवादीर्घविकल्पः अग्नीषोमौ इंद्राबृहस्पती अग्नाद्यसोमादीनांपत्वंवक्तव्यं इतरेतरयोगग्रहणंकिमर्थं वाक्यसमाहारेद्वंद्वेवक्तव्यः वाग्रामश्चकुशाश्चयवाग्रामकुशयवाग्रां अन्यादीनांविलक्षणलोपेपूर्वपदस्यमगुणोवक्तव्यः अन्योन्यंपरस्परं एकत्वेद्विगुद्वंद्वौ एकत्वेवर्त्तमानोद्विगुद्वंद्वोदेःसमाहारेद्विगुर्निगद्यते समाहारेऽर्थेद्विगुः समाहारेऽर्थेद्विगुःसमासोभवति अतोऽकारांतादीपत्रत्ययोभवति दशानांगवांसमाहारोदशगवी पंचानांगवांसमाहारःपंचगवी नपुंसकत्वात्ङीर्न पंचगवं दशाग्नयःसमाहृता इतिपंचाग्नि पंचपूर्वं त्रिफलतिसंहितः पात्रादंतोद्विगुर्नेति पंचपात्रं चतुर्भिःपंचभिःसमाहारःचतुःपंचं चतुर्युगं त्रिभुवनमित्यादि आवंतावा पंचवट्वा पंचवट्वी इत्यादि बकश्चीहिरन्यार्थे अन्यपदप्रधानोयःसमासःसबकश्चीहिसंज्ञोभवति बकधनेयस्यसबकधनः अस्तिधनः तस्यप्रधानस्यैकादेशोविधीयतेतयायत्रज्ञायतेतत्तुणसंविज्ञानः लोकेकर्मणियस्यसलेबकर्मः बकश्चीहोविशेषणसमन्वयेत

॥सचबकश्चीहिर्द्विविधः तत्तुणसंविज्ञानोऽतत्तुणसंविज्ञानश्च॥॥

Bibliothèque nationale de France

कतिनामसंख्याप्रकरणः
कतिपयसंख्याप्रकरणः॥१॥

तेभ्यः तिशब्दस्यलोपस्यात् कडितिपरे विंशतादिनित्यं ज्ञातेनम कतिकतिपयचमांघः कतिघः कतिपयघः द्वित्रिभ्यांतयोद्यः पाकरणादनशीतः द्वाद्वात्रयोदशः अष्टादशः विचत्वारिंशादादिवा द्विचत्वारिंशत् द्वाचत्वारिंशात् त्रिचत्वारिंशत् त्रयश्चत्वारिंशत् अष्टचत्वारिंशत् अष्टाचत्वारिंशत् संख्यायाः अनशीतेरितिविशेषणात् द्वयशीतिः त्र्यशीतिः अष्टाशी

पंचषट्चतुर्भ्यो हलादिः॥२॥

॥द्वेश्रयश्चयोद्यस्यतत्॥त्रयोद्वयवायस्यां॥अष्टन्शब्दस्यसंख्यातस्यांसमुदायाम्नूणां॥पुंसिनब॥३०॥पुंसोऽत्यसंपुंसांसमुदायांसे॥३१॥

॥एकस्यसमुच्चयेसहितस्यमकादेशोवक्तव्यःमकतएकवारंगुणराशौद्विप्रभृतिष्वदंकंएकःत्रयोश्रयवोश्रयोत्कसयः द्विचतसयी यस्यलोपः॥३८॥

॥अनुदात्तश्चङ्चअनुदात्तादोतौऽन्तोयस्यसोऽनुदात्तेङित्॥ङीङ्स्त्रियामित्यादि॥श्वश्वोऽत्यादिकः॥

॥आख्यातिआख्यातेकर्तव्यापारेमिति॥तृतीयतेऽध्यायतेऽर्थेविंशस्नोत्रयायाः॥दक्षात्पर्यंतमिति॥

॥सूत्रादिर्यस्यासो॥

रत्वंतेनडितः अनुदात्तादातोडितश्चधातोरादित्यात्मनेपदंभवति १ नित्यंवरितंतंगल नितःस्वरितंतश्चधातोरसेरात्मनेपदंपरस्मैपदंभवतः आत्मगामिचेत्फलमात्मनेपदं परगामिचेत्फलंपरस्मैपदं यौक्तमन्यच्चार्थं तु ध परतोन्यत् दृग्वक्ति निमित्तविधुरादन्यस्माद्धातोःपरस्मैपदंभवति ५ नवपरस्मैपदानि तिबादीनाम छादशसंख्याकानांआद्यानिनवतत्स्थानियपरस्मैपदसंज्ञानिभवंति परोणात्मनेपदानि ६ वर्त्तमाने तिप्तसझिप्वस्मस्तातांझथासाथांध्वमिड्वहिमहिङ् लटस्तातांझ वर्त्तमानस्तस्मिन्वर्त्तमानऽतिधेतिवाक्ये नाम्निप्रयुष्मदिचास्मदिसामानेः नाम्निप्रयुष्मदिचास्मदिसामानेऽपिषष्ठम पुरुषः १ युष्मदिमध्यमः तद्वैवास्मदुत्तमः ८ कर्त्तरिपंच पंचपरस्मैपदंकर्त्तरिभवतिचकारादात्मनेपदमपि तत्रशप्श्लुशनमस्तस्मात्परस्मैपदिनोऽबिकरणात्तिबादयोऽघंते सूत्रिपऽतिस्थिते एकारःपित्कार्यार्थः ९ अपकर्त्तरि धातोरवत्रयोभवति कर्त्तरिविहितेषुत्यादिषुचतुर्षुदिपयर्यंतेषुपरतः एकारोविकरणसंज्ञार्थः १० गुणः धातोरंत्यस्यतस्यनामिनोगुणो

॥अनुदात्तोऽङिच्चर्धतस्मात्॥३२॥

॥विकरोतेश्चस्थांतरलक्षणेधातुःनेनेतिविकरणंतस्मात्श्वबिकरणत्वात्॥३३॥

॥विधिश्च संभावने च विधिसंभावने तयोः॥ कर्त्रर्थे योग्ये योद्यैः सकर्त्रर्थाद्यैः तस्यापदेशः क्रियासकर्त्रर्थाद्यैपदेशाः॥ ३२६॥

क्रयेतां क्रयेयुः क्रयेः क्रयेतं क्रयेत क्रयेयं क्रयेव क्रयेम आशीःप्रेरणयोः क्रयतु क्रयताद् क्रयतां क्रयं
तु क्रय क्रयतात् क्रयतं क्रयत क्रयणि क्रयाव क्रयाम अनद्यतने अक्रयत अक्रयतां अक्रयन्
अक्रयः अक्रयतं अक्रयत इत्यादिवत्तिप्रभृतिः एधश्चायं अकारमात्मनेपदार्थः ततःपराणिनव
वचनानि पूर्ववदादिप्रयोगः एधते एधेते एधन्ते एधसे एधेथे एधध्वे अकारात्परस्यात्मनेपदसंबंधिनआकारस्यैकारा
देशोभवति एधेते एधेते एधन्ते एधसे एधेथे एधध्वे एधे एधावहे एधामहे धर्मादिभ्यएवेडादाङ्गमि
त्यादि विधिसंभावनयोरीतादीनिनववचनानि योज्यानि एधेत एधेयातां एधेरन् एधेथाः एधे
यायां एधेध्वं एधेय एधेवहि एधेमहि धर्मादिभ्यः सा करेरधेत आशीःप्रेरणयोस्तासादय एधतां ए
धेतां एधन्तां एधस्व एधेथां एधध्वं एधै एधावहै एधामहै अ स्वरादेः स्वरादेर्धातोर्द्वितीयोऽकारो
भवतिदिवादेरपरे एधत एधेतां एधेत एधथाः एधेथां एधध्वं एधेय एधावहि एधामहि ईक्षदर्शनाकनयो
रात्मनेपदि ईक्षत ईक्षेत ईक्षन्त ईक्षसे ईक्षेथे ईक्षध्वे ईक्षै ईक्षावहै ईक्षामहै विधिसंभावनयोः ईक्षे
त ईक्षयातां ईक्षेरन् ईक्षथाः ईक्षेयाथां ईक्षध्वं ईक्षेय ईक्षेवहि ईक्षेमहि आशीःप्रेरणयोः ईक्षतां ई

॥अत्रनुकारकार्यैत्कित्स्त्रिमक्षत्ययाधैः अकारस्तुषिङ्क्षिदामङ् इत्यङ्प्रत्ययाधैः ३-२॥

क्षतां ईक्षेतां ईक्षन्तां ईक्षस्व ईक्षेथां ईक्षध्वं ईक्षै ईक्षावहै ईक्षामहै अनद्यतनेऽतीते ऐक्षत ऐक्षेतां ऐक्षन्त ऐक्षथा
ऐक्षेथां ऐक्षध्वं ऐक्षे ऐक्षावहि ऐक्षामहि कुपचषणक्कुकारेणकारस्तुवंधीकार्यार्थौ चकारस्तत्कार
णस्यप्रत्ययस्यार्थौ सर्ववदादिप्रयोगः पचति पचतः पचन्ति पचसि पचथः पचथ पचामि पचावः पचामः
। विधिसंभावनयोः पचेत पचेतां पचेयुः पचेः पचेतं पचेत पचेयं पचेव पचेम आशीःप्रेरणयोः
पचतु पचताद्दा पचतां पचन्तु पचतात्पचतादा पच पचतं पचत पचानि पचाव पचाम इत्यादि अपच
त्अपचतां अपचन् अपचः अपचतं अपच तं अपचेअपचाव अपचाम परस्मैपदेवदेतं
पचतेपचेतेपचन्त पचसेपचेथेपचध्वे पचे पचावहेपचामहे विधिसंभावनयोः पचेतपचेया
तांपचेरन् पचेथाःपचेयाथांपचेध्वं पचेयपचेव हिपचेमहि आशीःप्रेरणयोः पचतांपचेतांपचेरं
पचस्वपचेथांपचध्वं पचैपचावहैपचामहै इत्यादि अपचत अपचेतां अपचन्त अपचथाः अपचेथां अपचध्वं
अपचे अपचावहि अपचामहि इत्यात्मनेपदं इदानीन्तुविकरणादादिगणात्कर्तरीति वा
दयश्चत्वारोगणावर्त्यन्ते अदन्तसंज्ञोअकारउच्चारणार्थः अदादर्लुक् अदादर्गणाङ्त्यलोपो

ण्मवति रक्षेचणऊमानां अत्तिअत्तः अदंति अत्तिअत्तः अत्त अदिअदः अदुः विधिसंभावनयो
: अद्यातअद्यातांअद्युः अद्याः अद्यातेअद्यात अद्योअद्याव अद्याम आशीःप्रेरणयोः अत्तुअत्ता
द्यत्तांअदंतु २६ कमाद्धिहि कमाऽउत्तरस्याहर्द्धिर्नवति अद्धि अत्ताद्यत्तंअत्त अदानिअदाव अदा
म अदोदिसिणरक्षमोवक्तव्यः आदत आत्तां आदत आदः आत्तंआत्त आदंआदव आद्म ब
ह्वीहस्वेडकारआत्मनेएदार्धः पूर्ववेव छुगादिः २७ हीडः सर्वेश्हीडोगुणोनवति हो
तेराद्याते २८ हीडोऽन्तारुद्ध हीडः ४२ स्यांतइत्यस्यसकारागमोनवति २९ आलोऽन्ता
दनतः आतआत्मनेपदस्यांतइत्यतस्यः इवति अनकाराऽउत्तरस्यः ओरतेरत्रोशयाद
ध्वाध्वे राये रावहेरामहे विधिसंभावनयोः राधीतराधीयातांराध्रीरन राधीथाः राधीयाथां
राध्वीध्वं राधीयराधीवहिराधीमहि रोतांराद्यातांरेरतां राधिष्टराद्याथांरोध्वं राद्ये राद्यावहैरा
द्यामहि इत्यादि अनद्यतने अरोत्तअराद्यातांअरुत्रुत अरेष्टाःअराद्याथांअरोध्वं अराद्ये
अरोवहिअरोमहि इत्यादि बहुत्वसंख्यायांवाचि अकारउत्तरस्यइदार्धः ३० अमाहावीपिनि ३३

=डिति= विम बुवईकारउत्तरयोरवति सकारमकारादिपिनिपरे अबादिविषयेगुणादचोबुवीति
भूतःअवंति एधार्धातारियुवोस्वर ट्योवतिवर्तमाने अयेबाधकंसत्वे ३१ लुक्षातोः विकरणस्य
नोधीतोरेवलोवलीयारियुवोरवतःस्वरपरे अनेकस्वरस्यासंयोगपूर्वस्यत्वोरवतः नानर्योर्हि
असंयोगपूर्वस्यअनेकस्वरस्यवाधातोरवर्ती स्यअनपिविषयेस्वरेपरेवकारोनवति किंतुउव
आदेशोरवति बवीषिबूथः बूथ अबवीमिबूव :बूमः बूतबुवातेबुवते बूषबुवाथेबूध्वं बु
वेबूवहे बूमहे इत्यात्मनेपदमपि ३२ बुव आदश्चपेत्तानां बुवउत्तरयोर्तिबादीनांपेत्वा
नां तपूअतुसउसम् थपूअथुसऽथेतेपंचआदे शानवति बुवआदआदेशोरवति णकारोहल्
धीः आहआहतुः आहुः ३३ तास्थ थकारेपरेषु वादकारस्यतकारोरवति आत्थः आहथुः विधिसं
भावनयोः बूयात बूयातांबूयुः बूयाः बूयातंबूयात बूयंबूयाव बूयाम इत्यादि बुवीत बुवीयातां
बुवीरन् बुवीथाः बुवीयाथांबुवीध्वं बुवीय बुवीवहि बुवीमहि आशीःस्मरणयोः बवीतु बूतांबु
तांबुवंतु बूहिबूतांबूतंबूत बवाणि बवाव बवाम बूतांबुवातांबुवतां बूषबूवाथांबूध्वं बवैबव

वावहिब्वामहि अनद्यतनेऽतीते अब्रवीत् अब्रूतांअब्रुवन् अब्रवीः अब्रूतंअब्रूत अब्रवंअब्रूव
अब्रूम आत्मनेपदे अब्रूतअब्रुवातांअब्रुवत अब्रूथाः अब्रुवाथांअब्रूध्वं अब्रुवि अब्रूवहि अब्रूम
हि इत्यादि प्रथमोत्तमविकरणस्थायिजुहोत्यादिगतस्यविशेषः मुच ऊचानादनयोः क्वादिर्द्विश्च
ऊचइत्यादीनामुत्तरत्रापीहकिमर्थमितस्मिन्नर्थ ऽतोर्द्विर्वचनं ग्रथ स्वरस्यादिर्द्विरुक्तः मस्तस्माद्यो
ऽवयवोऽद्विरुक्तोद्विर्भवति ग्रह बुंहाङ्बृहुः ब्रू वंसंबंधिनोःकवर्गहकारयोःचुत्वंभवतिद्वि
ऊमंबंधिनोरित्यर्थः ग्रग ऊयानांऊवाच पौः ब्रूवंसंबंधिनोऊयानांऊवाआपाअस
वेति ब्रुहोति ब्रुऊतः ग्रह ब्रूः द्विरुक्तऊत्त रस्यांतइत्यात्माङ्चति ब्रुकैति ब्रुहोषि ब्रुऊ
षः ब्रुऊच ब्रुहोमि ग्रण ब्रूवंसोर्वालोपः ग्रप यसंबंधिनऊकारस्यवमोःपरयोर्लोपोभवति
क्वचिदन्यत्रापि ब्रुकः ब्रुऊवः ब्रुस्मः ब्रुऊमः विधिसंभावनयोः ब्रुऊयात ब्रुऊयातां ब्रुऊयुः ब्रु
ऊयाः ब्रुऊयातं ब्रुऊयात ब्रुऊयं ब्रुऊयाव ब्रुऊयाम बंदसितिबादिविधेरावश्यकः अग्नि
होत्रं जुहोति अग्निहोत्रं जुऊयात यातिनीयानांविधेरिहनस्तिवाहित्रसयस्यसंज्ञालोट्

"ऊस्वरूचऊहोनयो" ऊढधघसानांऊहऽ मब्राः खपऊवघानां वसनऊयानवंति" इतिविवेकः अन्यत्रा जुहिवत्तुहोतिइत्यपि रूपंस्यात जुहोतिइति स्मिंतेअवोत्तुकूगणः जुहोतिडित्वान्नगुणः ब्रुऊतः ग्रऊ"

"नानर्व्योः ऽसत्र ऋनर्वातिग्रहणात्तु होतेरवऋपृविषये वकारः ग्रह"

ग्रप

गुहोत्त जुऊताद्ध जुऊतां जुऊतु एः ऊत्राऽऽऽत्मनेपदस्यादधिर्वैकल्पः जुऊधि जुऊतात्ध जुऊतं
जुऊत जुहवानि जुहवाव जुहवाम अनद्यतने अजुहोत्त अजुऊतां ध० अनऊत्त द्विरुक्तऊत्त
रस्यानऊमूलवति गुणावादेशो अजुहवुः अजुहोरित्यादि वलादौतो डकारआत्मनेपदार्थः ड
कारऊहिल्काद्यर्थः हाऽतिस्थित द्विर्वचनादिषु वैवच धर ऊत्तः पूर्वसंबंधिनोदीर्घस्यऊस्वोभव
ति धर स्तांतु किं जुस्त्वधारणेऽवणयो :। तेहाङ्गातो माङ्माने इत्यतोपूर्वस्याकां
रस्यैकारादेशोभवतिलुकिसति धर ग्रह स्योलोपाऽसुवत्तीत किमर्थमात्मनेपदार्थः आ
मत्रे जिहीते जिहाते जिहते जिहीषे जिहाथे जिहाध्वे जिहे जिहीवहे जिहीमहे विधिसंभ त्वनयोः जिहीत जिहीयातां जिहीरन् जिहीथाः जिह
ीयाथां जिहीध्वं जिहीय जिहीवहि जिहीमहि इत्यादि आज्ञीःप्रेषणयोः जिहीतां जिहातां जिहतां
जिहीष्व जिहाथां जिहीध्वं पिताकारलोपः एएऐ सवर्णदीर्घसह जिहै जिहावहै जिहामहै इत्य
दि अनद्यतनेऽतीत अजिहीत अजिहातां अजिहत अजिहीथाः अजिहाथां अजिहीध्वं अजि

"स्वरस्वतीदन्तस्त्रक्त नेणपूर्वदृष्टसोनातद तिसूत्रद्वयेतद्ग्रहणे ऽऽतिसूत्रमस्तीतिग्रह"

+ही

हि अडिडीवहि अडिडीमहि इत्यादि कुटादयधारणपोषणयोः रः पूर्वस्यकारस्यअकारोलवति
त विलर्ति विलतः विलति विलथि विलथः विलथ विलमि विलवविलम आत्मनेपदे
विलत्तविलाते विलते विलथे विलाथे विलध्वे विले विलवहे विलमहे विधिसंभावनयोः
विलेयात विलेयाताम विलेयुः विलेयाः विलेयातं विलेयाताम विलेयात विलेयां विलेयाव विलेयाम।
आत्मनेपदेपि विलीते विलीयातां विलीरन् विलीघाः विलीयाथां विलीध्वे विलीय विलीवहि विलीमहि आशीःप्रेषणयोः वि
लताम् विलतां विलत विलतात् विलतां विलतु विलतात् विलतं विलत विलतात् विलतां विलन्तु विलतात् विलतं विलतां विलताम् विलतात् विलतं विलतां विलतां विलतु विलतात् विलतं विलतां विलतां विलन्तु

दद्यां दद्याव दद्याम आशीःप्रेरणयोः दद्यात् दद्याताम् दद्युः दद्याः दद्यातं दद्यात दद्याम् दाप् दाने दाधा दाधीङां धत्सनां शिति
परस्मैपदेषु लोपो भवति धातोराकारस्यैकारः देहि दत्तात् दत्तं दत्त ददानि ददाव ददाम इत्यादि ।
अनद्यतने अदात् अदाताम् अदुः अदाः अदातं अदात अदां अदाव अदाम इत्यादि आत्म
नेपदेऽपि पूर्ववदाकारलोपादिः दत्ते ददाते। ददते दत्से ददाथे दद्ध्वे दद्वे दद्वहे दद्महे वि
धिसंभावनयोः ददीत ददीयाताम् ददीरन् ददीथाः ददीयास्थाम् ददीध्वं ददीय ददीवहि ददीमहि
हि आशीःप्रेरणयोः दत्तात् दत्ताम् ददतु दत्तं दत्तम् ददत्तु ददाघ्वं ददानि ददाव ददाम
इत्यादि अदत्त अददाताम् अददत अदत्थाः अददाथाम् अदध्वं अदि अदाव अदाम।
"धोक्षणार्थस्य" इत्यादि मुधक्षधारणयोषणयोः धद् दधाति पूर्ववेधस्यडितिकसेधः ऋलृतस्यधातोः पूर्वद
कारस्यधकारादेशोलघौ डितिकसेपरे धत्तः दधति दधासि धत्थः धत्थ दधामि दध्वः दध्मः वि
धिसंभावनयोः दध्यात् दध्याताम् दध्युः दध्याः दध्यातं दध्यात दध्यां दध्याव दध्याम आशीः प्रेरणयोः द
धात्तु धत्तात् धत्ताम् दधतु धेहि धत्तात् धत्तं धत्त दधानि दधाव दधाम अनद्यतने अधात् ३६

अधत् अधत्ताम् अदधुः अधाः अधत्तं अधत्त अदधं अदध्व अदध्म आत्मनेपदेऽपि धत्ते दधाते दधते
धत्से दधाथे धद्ध्वे दधे दध्वहे दध्महे विधिसंभावनयोः दधीत दधीयाताम् दधीरन् आशीः
प्रेरणयोः धत्तां दधाताम् दधतां धत्स्व दधाथाम् धद्ध्वं दधै दधावहै दधामहै अनद्यतने अधत्त अद
धाताम् अदधत अधथाः अदधाथाम् अधद्ध्वं अ दधि अदधहि अदधाहि दिवुक्रीडाविजिगीषाव्य
वहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु उकारइत्कि कल्पाद्यैः दिव इतिस्थिते ४७ दिवादयः ।
दिवादिभ्यश्यन् श्यसनोर्बलादिषु परेषु य :श्यत्योर्लघ्वपधोपधादः श्यो विहसः ।
तदीर्घः दीव्यति दीव्यतः दीव्यंति दीव्य सिदीव्यथः दीव्यथ दीव्यामि दीव्यावः दीव्या
मः विधौ दीव्यात् दीव्येतां दीव्येयुः दीव्ये :दीव्येतं दीव्येत दीव्येय दीव्येव दीव्येम आशीः
प्रेरणयोः दीव्यतु दीव्यतात् दीव्यतां दीव्यंतु। दीव्य दीव्यतात् दीव्यतं दीव्यत दीव्यानि दीव्याव दी
व्याम अनद्यतने अदीव्यत् अदीव्यतां अदीव्यन् अदीव्यः अदीव्यतं अदीव्यत अदीव्यं अदी
व्याव अदीव्याम लवतिवत्सेयं सुञ्अभिप्राव ४८ आदेः षूः स्नः क्ष्नोरावो वर्त्तमानयोः य

कारणकारयोः मकारस्य नकारोऽवतः ४७ स्वादेर्नुः स्वादिगणस्नुः प्रत्ययोऽवति वस्तुषेष्वरषु प्रा
गसिद्धयोगः ५० प्रादेश्चेतद्धातोः सुनमो प्रादेरुपसर्गात्परेषां स्वादीनां नमादीनां च धात्वंशानां क
रनकारयोस्तोऽवर्णादिना वेवर्णकारणकारोऽवतः तद्धातोष्ठवर्णिमित्तेषु मस्तु ५१ नृपैः विक
रणस्यानुत्पत्त्यस्यानुप्रत्ययस्यचगुणोऽवति पितिपरे अभिषुणोतिसोमंसोमयाजी सुनोति
सुनुतः सुन्वेति सुनोषि सुनुथः सुनुथ सुनो मि सुन्वः सुनुवः सुनुमः सुनुमः विधिसंज्ञाव
नयोः सुनुयात् सुनुयातां सुनुयुः सुनु याः सुनुयातं सुनुयात सुनुयां सुनुयाव
सुनुयामः आशीर्प्रेरणयोः सुनोतेः सुनुतादः ७सुनुतां सुन्वंतु हुर्यादेः घत्ययसंबंधिनश्च क
२राडुत्तरस्यहेर्लुप्तोऽवति वाऽहणात्संयोगा दुत्तरस्यनलवति तद्धस्यशतृकरणश्त्यस्यत
स्नुदीत्यत्रनलवति सुनुसुनुताद्यासुनुतंसुनुत सुनवानि सुनवाव सुनवाम अनद्यतनेतीते
असुनोत् असुनुतां असुन्वन् असुनोः असुनुतं असुनुत असुनवं असुनुव असुन्व असुनुम
असुन्म आत्मनेपदेपि सुनुतेसुन्वातेसुन्वते सुनुषे सुन्वाथे सुनुध्वे सुन्वे सुन्वहे सुनु

\\ इरित्कर्कोपत्ययस्य
बंधिनश्त्यकरणात्
हुझधिश्लादीदेर्लु
कनिषेधः \\

वदेसुनुमदे सिषिंतांधनयोः सुन्वीतसुन्वीयातांसुन्वीरन् सुन्वीथाः सुन्वीयाथांसुन्वीध्वं सुन्वीयसु
न्वीवहि सुन्वीमहि आशीःप्रेरणयोः सुनुतांसुन्वानोसुन्वतां सुनुष्वसुन्वाथांसुनुध्वं सुनवै सुन
वावहै सुनवामहै अनद्यतनेऽतीते असुनुत असुन्वातां असुन्वत असुनुथाः असुन्वाथां अ
सुनुध्वं असुन्वि असुनुवहि असुन्वहि असुनुमहि असुन्महि तद्धस्यशतृकरणो वर्त्तमाने तस्तो
षितस्नुतः तस्नुवेति तस्नोषि तस्नुथः तस्नु घ तस्नोमि तस्नुवः तस्नुमः तस्नु
: विधिसंज्ञावनयोः तस्नुयात् तस्नुयातां तस्नुयुः तस्नुयाः तस्नुयातं तस्नुयात
तं तस्नुयां तस्नुयाव तस्नुयाम आशीःप्रेरणयो: तस्नोतु तस्नुतात् तस्नुतां तस्नुवंतु
तस्नुहि तस्नुतात् तस्नुतं तस्नुत तस्नवानि तस्नवाव तस्नवाम अनद्यतने अतस्नोत्
अतस्नुतां अतस्नुवन् अतस्नोः अतस्नुतं अतस्नुत अतस्नवं अतस्नुव अतस्न अतस्नुम अ
तस्न कृधिरावरणो ऽस्तुबंधश्चरितोवतिविशेषणार्थः कधादर्नम् कधादर्गणस्यनमुत्पत्त्यो
नवतिचतुर्षुपरेषु मकारःस्थानविधानार्थः मिदंत्यात्स्वरात्परोवक्तव्यः ५४ नघोर्हः कर्मानस्य

धातोःपरयोस्तकारधकारयोर्धकारादेःस्नोनवति कानडआः धकारस्यदत्वेनस्यणत्वेच रुणा
द्ध ४५ नमस्योय नमइत्यतस्यविकरणस्यासलुवीतिधातोरकारस्यलोपोनवति डिति्य
त रुंद्धः रुंधंति रुणत्सि रुंद्धः रुंध रुणध्मि रुंध्वः रुंध्मः विधिसंभवनयोः रुंधातरुंध्मा
तोरुंध्वुः रुंधाः रुंधातरुंधात रुंधांरुंधाव रुंधाम आशीःप्रेरणयोः रुणद्धुरुंद्धा
द्धं रुंद्धांरुंधन्तु रुणद्धिहे रुंद्धिरुंधावहै रुंधामहै रुणद्धे रुणधाते रुणधावहै रुणधामहै
अनद्यतनेऽतीते ४६ दिस्याद्देमात द्दमाड तरयोर्दिप्सिपूरणेत्यतयोर्लोपोनवति
वावसानेऽतिहिकल्पेनधकारस्यदकारस्का रो अरुणात्अरुणद्अरुंद्धांअरुंधन्
मध्यमपुरुषैकवचनेसिपिलुतेधकारस्यवि कल्पेनदकारेचकृते ४७ दः सः दकारस्य
वासकारोनवतिसिपिविषयेसत्यविभाषा अरुणाःअरुणात्अरुणद्अरुंद्धंअरुंद्धअरुणाध्वं
अरुंध्वंअरुंध्मंआत्मनेपदेपि रुंधेरुंधातेरुंधतेरुंत्सेरुंधाथेरुंद्धेरुंधेरुंध्वहेरुंध्महेविधौ
रुंधीतरुंधीयातांरुंधीरन्रुंधीष्ठाःरुंधीयास्थांरुंधीध्वंरुंधीयरुंधीवहिरुंधीमहिआशा ३८

"नुनपालनान्यव्यवहारयोःपालनार्थेपरस्मैपदीसुवेस्तुनक्रि नोजनाईआत्मनेपदीचस्नंस्तुक्रे।दिसदिसायांदिनस्ति।दृदिहिसार्थेदृणोटि तघोर्दृढ इति तिधि हेटःदृढपुनिः सु धिटि विधौलोपोवीर्घश्च दृढःदृणाममःयङनादेपिदृढः दृढ्यतेदृढःदृढ्यात्दृढ्यास्तांदृढ्यासुःदृढ्याःदृढ्यास्तंदृढ्यास्त दृढ्यास्तांदृढ्यासुःदृढ्याःदृढ्यास्तंदृढ्यास्त दृढ्यास्वदृढ्यास्व दृढ्यास्मदृढ्यास्म आशीःदृणोदृढंदृढ्यासंदृढ्यास्तंदृढ्यास्थदृढ्यास्तदृढ्यास्वदृढ्यास्म।अदृणोदृढ् अदृढांअदृढ्दृढ्अदृणोदृढ्अदृढंअदृढ्वअदृणोदृढ्अदृढ्मअदृढ्मअदृढ्क्तःअदृढ्सुः ॥४८॥

दोढः दिस्पोटसान्तान्त सान्त

रेःप्रेरणयोः रुंद्धांरुंधतांरुंधतांरुंत्स्वरुंधाथांरुंद्धंरुणाधैरुणधावहैरुणधामहै अनद्यतने अ
रुंद्धअरुंधतांअरुंधतअरुंद्धाःअरुंधांअरुंध्वंअरुंधिअरुंध्वहिअरुंध्महिइत्यादि तनुविस्ता
रे उकारउच्चारणार्थः तिआदिपूर्ववत्४८ तनादेरुपूत्यर्थोनवति वस्वर्थप
रेषु एकारःपित्कार्यार्थः नूपदृतिगुणः तनोति तनुतःतन्वंति तनोषितनुथःतनुथ तनोमितन्व
ःतन्वःतन्मःतन्मः विधौ तनुयात्तनुयां तांतनुयुः तनुयाःतनुयातंतनुयात तनुयां
तनुयाव्वःतनुयाम आशीषि तनोतु तनुतांतनुतांतन्वंतु तनुतंतनुतांतनुतं
तनवानितनवाव तनवाम अनद्य तनेऽतीते अतनोत्अतनुतांअतन्वन्अत
नोःअतनुतंअतनुतअतनवंअतनुवअतन न्यअतनुमअतन्म सुनोतिवत् आत्मनेपदे
पि तनादेरुपू नूपः आतोऽतोदनतः उर्वीमार्वोल्लोपः नुवं तनुतेतन्वातेतन्वतेतन्वीत।
तनुतां अतनुत सुनोतिवत्क्रेयं कुकृञकरणे नकारउच्चयंदार्धः कुकारोत्किकार्यार्धः तना
देरुपूगुणः कृञ्कारस्यगुणोऽर् सुनर्वृद्धिपूगुणः करोति डित्यडः करोतेरकारउकारोस्तव

ति डितिविनाकोपरतः कुरुतः कुर्वेति करोपि कुरुषः कुरुध्वं करोमि कुरुतोनित्यंवर्तमानः परयो
रुत्तमपोदात्तव्यः कुर्वः कुर्मः ६० कुरुतोयं कुरुतश्चरस्यतकारस्यलोपोभवति टकारेपरेकु
र्यात्कुर्यातांकुर्युः कुर्याःकुर्यातंकुर्यात कुर्यांकुर्यावकुर्याम आशीःप्रेरणयोः करोतुकुरु
ताद्धां कुरुतांकुर्वंतु कुरुकुरुताद्धांकुरुतं। कुरुत करवाणिकरवावकरवाम अनद्यतनेऽ
तीते अकरोत्अकुरुतांअकुर्वन् अकरोः अकुरुतंअकुरुत अकरवंअकुर्वंअकुर्म्म
ऽत्यादि आत्मनेपदेपि कुरुतेकुर्वाते कुर्वते कुरुषे विधिसंभावनयोः कुर्वीत
कुर्वीयातांकुर्वीरन् आशीःप्रेरणयोः कुरु तांकुर्वातांकुर्वतां अनद्यतनेऽतीते अकुरु
त अकुर्वातांअकुर्वन्ऽत्यादि खुदव्यधने ६१ खुदादेर खुदादेर्गणात्प्रत्ययोभवति शबु
परेषु खुदति खुदतःखुदंति ऽत्यादि विधिसंभावनयोः खुदेत्खुदेतांखुदेयुः आशीःप्रेरणयोः
खुदतु खुदतांद्धां खुदंतु अनद्यतनेऽतीते अखुदत्अखुदतांअखुदन् ऽत्यादि आत्मनेप
देपि खुदतेखुदेतेखुदंते विधौ खुदेत खुदेयातां खुदेरन् आशिषि खुदतां खुदेतां खुदंतां अनद्यतने

अखुदतअखुदेतांअखुदंत् भवतिशतरेयं शुक्रीञ्द्रव्यविनिमये ६२ नाक्र्यादेः क्र्यादेर्गणा
त्प्रत्ययोभवति शबुषुपरेषु क्रीणाति ६२ ईहल्यघां नाऽत्यस्याऽकारस्यईत्वंभवति हलेऽतिपरे।
क्रीणीतः ६४ नातः नाऽत्यस्याऽकारस्यलोपोभवति डितिस्वरपरेः क्रीणंति क्रीणासिक्रीणीथः
क्रीणीथ क्रीणामिक्रीणीवःक्रीणीमः विधि संभावनयोः क्रीणीयात्क्रीणीयातांक्रीणीयुः
क्रीणीयाःक्रीणीयातांक्रीणीयात क्रीणीयं २क्रीणीयावक्रीणीयाम आशिषि क्रीणातुक्री
णीतात्क्रीणीतांक्रीणंतु क्रीणीहिक्रीण २ेतात्क्रीणीसंक्रीणीत क्रीणानि क्रीणाव
क्रीणाम अनद्यतनेऽतीते अक्रीणात्अक्रु २ेतां अक्रीणन् अक्रीणाःअक्रीणीतंअक्रीणी
त अक्रीणांअक्रीणीवअक्रीणीम आत्मनेपदे पि क्रीणीतेक्रीणातेक्रीणतें क्रीणीषे ऽत्यादि वि ष्णो
क्रीणीत क्रीणीयातांक्रीणीरन् ऽत्यादि आशीःप्रेरणयोः क्रीणीतां क्रीणातांक्रीणतां ऽत्यादि अन
द्यतनेऽतीते अक्रीणीत अक्रीणातां अक्रीणत अक्रीणीथाः ऽत्यादि ग्रहोऽलिटिदीर्घः ६५ ग्रहोक्ङि
ति च ग्रहेरुपधाया इत्वं वधघस्त्रश्चछ्वोः शूडनुनासिकेचक्ष्वीर्वा ६६ शकादीनांकितिङितिचपरेसंप्रसारणंभवति ६७ क

विपूर्वस्यक्रीणातेर्विक्रया
र्थस्यात्मनेपदं व्यवि
क्रीणीतेविक्रीणाति
व्यक्रीणीताव्यक्रीणीतां
व्यक्रीणीताऽऽदिरूपा
णि ३२

स्यकारः गृह्णाति एक्लीतः एक्लेति क्रीणातिवत्तव्येयं हमादानहे हमंलातक्याद्क्रीणादानप्रत्य
योनवतिहोपरेनानुनवति अनद्यतिनिलिपिः गृहाण पुषपुष्टो पुष्णातिपुक्लीतःपुक्लेति पुक्लामिः
पुक्लीवःपुक्लीव पुक्लामिपुक्लीवःपुक्लीमः विधो पुक्लीयात् पुक्लीयातां पुक्लीयुः पुक्लीयाः पुक्लीयात
तं पुक्लीयात पुक्लीयं पुक्लीयाव पुक्लीयाम आ शिषि पुक्लातुपुक्लीतात् पुक्लीतां पुक्लन्तु पुक्षाण
पुक्लीतात् पुक्लीतं पुक्लीत पुक्लानिपुक्लाव पुक्लाम अनद्यतनेऽतीते अपुक्लात् अपुक्ली
तां अपुक्लन्व अपुक्लाः अपुक्लीतं अपुक्ल रीत अपुक्लाः अपुक्लीव अपुक्लीम· मुघ्र
स्तये मुक्लाति विधिसंज्ञावनयोः पुक्लीया त् आशीःप्रेरणयोः मुक्लातुमुक्लीताज्ञामुक्ली
तां मुक्लन्तु मुक्षाण इत्यादि अनद्यतनेऽतीते अ मुक्लात् अमुक्लीतां अमुक्लन्नित्यादि सर्वत्रक
र्तरिप्रक्रियाऽनुसन्धेया एतच्च विस्तरभयेन चतुष्टयं मार्द्धानुसंज्ञं परमार्द्धानुसंज्ञामाश्रित्योक्तं
ना अद्यतनकर्मणोयैकिप्रक्रिया आनुविकर्मणि अकर्मकेस्योक्तस्योनुविधानेसक
र्मकस्यअकर्मणात्मनेपदं येकर्मसापेक्षाक्रियामाक्षिप्तेसकर्मकाः येकर्मनिरपेक्षाः

॥कर्तरिचक्रमाद्यद्वितीयातत्रकर्मणि। धातोरुत्तेपदेस्यांता। मेतत्कर्तृक्रियेलक्षणं ॥॥॥ कर्तरीतिद्वितीयाद्यत्रचक्रमातत्रकर्मणि। यक्
त्ययांताविज्ञेयौ धातोरात्मनेपदं॥२॥ नावेकर्तरीतिद्वितीयातो। कर्मचात्रनवेन्नेहि क्रियायाश्चेत्कथनंनावेत्यक्यात्मनेपदं॥३॥

॥नावकर्मणिनावकर्मणीतयोः॥३२६॥ नविद्यतेकर्मयेषांतेतेस्क
॥३३॥

॥स्वधानत्वर्थकान्मि
वक्तव्यात्मनेपदं
तिशब्दात्तृतीयस
र्वविभक्तीनुणोनवतीति
सुक्तेर्वातत्रप्रत्ययस्य
किंवेनाभिनयुणोनि
बध्नाते कचित्स्वरव
त्येकारः॥अद्यतनाद्य
तेऽतिशिदं॥३४॥

॥कर्तुरीप्सिततमंकर्मेतिस्थिते॥तदपेरः॥तिङ
त्रप्रत्ययाःप्रयोक्तारोदेशाः॥भिद्यतेऽनेकस्वरत्वात्सं
योगादेर्वकत्वात्तद्भेदाभावात्तृतीयाबहुवचनस्य
यात्मन्नेवको दादिः दादिशकारस्यैकारादेशोनवतिकिंतिङितिचगुण वेरनिदेशेऽपीयंतोध

क्रियामाक्षिप्तेसकर्मीका: शृण्वध्वमृषीड्वनयः दृढ यक्चतुर्षुधातोर्नात्मनेपदमात्मनेपदं
त्ययोनवँति वक्तुर्वृत्तावीक्षणेपरतः ककारोगुणप्रतिषेधार्थः नात्मनेक्त्वादकवचनमेवसव
ति यद्यमपुरुषस्य दृश्यतेसवता एधतेधर्मिकिः आसनप्रवेशने आस्यतमक्षिः शीङाश्रयङ्
यक्तिवक्तव्यः शय्यतेश्रद्धेया लक्षासनास्थिति जागरणं दृष्टिरुपलब्धिर्जीवितमरणं स्वप्नकीर्णा
रुचिदीप्त्यर्थं धातुगणंतमकर्मकमाहुः १। अकर्मकोपिकदाचित्सकर्मकतामनुभवँति
उपसर्गेणद्विधात्वार्थो बलादन्यत्रनीयते। विहाराहारसंहारपरिहारप्रहारवत् १इति
वचनात् स्वरमनुभवतेस्नामिनो येनुका। र्मसापेक्षाक्रियामाक्षिप्तसकर्मकाः घटः
क्रियते खंडःखंडक्रियते रागेः विरागेः सुख हंक्रियेघा अद्यकिं कर्मणिकारस्यरिङादे
शेनवति अकारेत्यत्येयकिचपरे डकारोव्यवधानाद्यः क्रियते दृशेनो दृ दानमाक्रियते हमरु
रणे ह क्रियतेधनंचोरेण यिदीर्घः यकारपरेपूर्वस्यदीर्घोनवति चिस्तुचयान इष्टकाश्चीयंते।क्ष
यतअन्नंवर्को दादिः दादिशकारस्यैकारादेशोनवतिकिंतिङितिचगुण वेरनिदेशेऽपीयंतोध

॥क्ष्वाश्वास्थाम्नादाण्दमायस्यतिभ्यः॥३३५॥ क्ष्वेट्। श्वेट्। ष्ठेट्। म्नेट्। दाण्। दमेट्। आयेट्। स्यतेः। कैतेरीतनुकरणः। इत्येतेभ्योधातुभ्यो दाण्दिर्त्ययुक्तंतद्वि
त्यं। तेनकायतेरायते। श्रायतेः। इतिरूपाणिनवंतिइतिचुडराड्यां॥३॥ दो कर्तरीतिवाद्यत्तद्गुणाबाधिते स्यत्ये॥३

॥क्रियायांक्रियार्थायांधातोरुपपदेतुमुन्॥३३६॥ क्रियायांक्रियार्थायां धातोरुपपदेतुमुन्प्रत्ययोनवति। पक्तुंव्रजति। पक्तुंयाति। पक्तुमिच्छति। पक्तुंकामः। पक्तुंमनाः। पक्तुंयतते। पक्तुंप्रवर्तते। पक्तुंसज्जते। पक्तुंसन्नद्धोस्मि। पक्तुंसमुद्यतोस्मि। पक्तुंसमुत्सुकोस्मि। पक्तुंसमर्थोस्मि। पक्तुंशक्तोस्मि। पक्तुंयुक्तोस्मि। पक्तुंघटेस्मि। पक्तुंकृतोद्यमोस्मि। पक्तुंकृतारंभोस्मि। पक्तुंकृतायत्नोस्मि। पक्तुंकृतायोगोस्मि। पक्तुंकृतसमयोस्मि। पक्तुंकृतसंविधानोस्मि। पक्तुंकृतसंकल्पोस्मि। पक्तुंकृतसंरंभोस्मि। पक्तुंकृतसंनाहोस्मि। पक्तुंकृतसंनिधानोस्मि। पक्तुंकृतसंनिपातोस्मि। पक्तुंकृतसंनिकर्षोस्मि। पक्तुंकृतसंनिवेशोस्मि। पक्तुंकृतसंनिधिर

नं लिक्षीयतेधानांस्रमो कुधस्रधरणपोषणार्थो धा माङ्माना मा क्षीयते क्षेत्रेरेङ्गाङ्ग ग्रह
संध्यक्षरणामा संध्यक्षराणांधस्तुनांस्रात्वेसवति ग्रन्थिविक्षेपे गीयते शोनस्करणो त्रीयते
दीयते पाघाने पीयते ज्ञानतिनिहत्तो स्वीयते तस्मातेनोवा तनोतेर्ह्रीतोवीनकारस्याकारो
सवति यकिपरे नायते तन्यात गुणोर्त्तिसंयो गार्थोः ऋतेः संयोगादः ऋकारस्यचगुणोसव
ति यकियङिकितिणाङादो आत्मीर्थदा क्षेत्र ऋगतौ अर्थात स्मर्यात सास्मर्यात
समरतः स्मर्यात यत्कर्मगुणयोगात्क र्त्तीवनविवक्षतेसकर्मकोऽतीतत्रापेक्षतेदेवो
दारणं पच्यातउदनंस्वयमेव निदिरविदारणो निपातकाष्ठंस्वयमेव स्फुरतेदर्भे।
स्फुयातकेदारःस्वयमेव द्विकर्मकस्योदार रणं गोमत्रायणो नगरंनीयतेनागरिकेवानच
रः दुयाचृयाङ्याचां सोऽनंयाच्यतेयजमानोयाचकेन वस्त्रमोदनंयां ग्रहांडितिचेतिमंत्रसा
रणं दृष्यातपेधानेऽधिकेनपांसुः निपेणावार्यस्तस्त्वेदृष्यतेऽत्यादि पुनःकर्त्तरिक्रिया
यते ग्रह धाँगङ्के णप्रत्ययेऽस्य घञ्प्रत्ययस्य णपुवंमे एत्यातङरे सेत्यात्मने एवहेम

ल्येनहद्दिः पपाच पपक्ष एविवयेविम आत्मनेपदेपि नोमादिपूर्ववत् एदेधेचाने एधिरे एधिषाए
वाद्य एविध्वे एधेधेविवहे धेदिग्रहे ८२ रः पूर्वसंबंधिनऊकारस्याऽकारादेशोभवति कुहाश्नुः ।
चक्रऊऽतिस्थिते आतोनोमिनेः क्षातारंत्वसूतस्यनामिनोहद्दिर्भवति मिनितिमिनिचपरे चकार
चक्रतुःचक्रुः चकर्थचक्रथुःचक्र चकारचकार । चक्रुवृचक्रुम रामाराज्ञेचकार आत्मनेपदे
पि चक्रेचकातेचक्रिरे चक्रषेचक्राथेढ्वे ना मिनोचत्तीधीढे नाम्यंताद्धातोरुत्तरस्यध
कारस्यढत्वंभवति चक्ढ्वंसंबंधिनोभवत्व वि चक्रुहि चक्रे चक्रवहे चक्रमहे।
अमलुवि पूर्ववदत्रापि णावाहिर्द्विर्वचने सर्वे णीदीर्घैःसह आम आमन्तःआमुः आमिच
आस्व आमध्वं आम आमिवआमिम ८४ का सादिप्रत्ययादामङ्कमलूपरः कामाद्धीतोः प्र
त्ययोनाद्यंगादाद्योपरेआमूप्रत्ययोभवति मचक्रुमलूपरःप्रयोक्तव्य कामाद्दकुलायोऽकारो
ऽकार्य्यार्षैः कामंचक्रे कामांबभूवे कामामामे चकामृदीतो चकामांचकार जागृनिग्रहाद्यो जा
गरांचकार जागरांचक्रतुः जागरांचक्रुः इत्यादि एधांचक्रे एधांचक्राते एधांचक्रिरे सिधांचकार वि

«आमन्त्रत्ययः पिद्वत् तेनगुणाः»

«सेतोदसादेनिवऊव्य तेनऊर्मीणिऊनबभूवि धे।ऊन्तबभूविवूइति रूपद्वय»«ऽकृतःपरोऽयंगुणःसंस्कर संचस्करुःसचस्करुः सचस्किरेऽत्यादि»«ऽत्र वनतरणयोःवनारो तेरुः ४२ तेरुःऽत्यादि

दामास विशांबभूव विदञ्चाने आमिविदर्नगुणः आमिपरेविदेर्गुणोनभवति ईक्षांचक्रेऊक्षांचक्रे।
प्रत्ययोनात् विक्षीषांचकार पालयांचकार पुत्रीयांबभूव बुबुक्षांचकार पिपक्षामास वर्मीयांबभूव
वर्मीयांबभूवतुः वर्मीयांबभूवुः इत्यादि नीऊकृञ्जीणांहिऊकानांआम्हाचऊक्तव्यः जिनीनये बिन
यांचकार बिनयामास बिनाय बिन्यतुः बिन्युः बि नयिथबिनेथबिन्यथुः बिन्य बिनाय बिनय बिनि
नयविनियम मुहांचकार मुहाव मुह्नवतुः मुह्नुवुः मुह्नुविथ मुहोथ मुह्नुवथुः मुह्नुव
मुहाव मुहव मुह्नुविव मुह्नुविम बिनरां चकार बनार बन्नतुःबन्नुः बन्नर्थ बन्नथुः
बन्न बनारबनर बन्नृवबन्नम जिक्रयांचका रजिक्राय जिक्रियतुःजिक्रियुः जिक्रियिथ जि
क्रेथ जिक्रियथुः जिक्रिय जिक्राय जिक्रिय जिक्रि यिवजिक्रिम सयराऽयोर्ङीणिः क्षतोऽङिःसयरो
सयोर्गिरदेशोभवति जिग्राय जिग्यतुःजिग्युः जिग्यिथ जिग्रेथ जिग्यथुः जिग्य जिग्यिव जिग्यिम जिऊ
य वेविस्रायऊक्तव्यः अन्यकालेपिणावादिर्वक्तव्यः सुतोदंकिनविलनाय लयपरिनाथणो मन्नोदं
किलविचचार नादंकलिंगंजगाम गमोस्वरे गमहनजनखनघसऽत्यनांउपधायाअकारस्यलो

«नानक्रोर्वःऽतिस्त्रनपि विषयेहुऊबुवित्यादौ वयंभोऽवर्णस्यवकारो नेभवति।किंतुनुनादेशे रभवति।३५»

ओलवति स्वरे किति णिति परे गमृसदृगतो ऋकारोलित्कार्यार्धः पूर्ववत्तगादिः। कुहोश्चुरिति तिजकारः।
दद्धि। जगाम जग्मतुः जग्मुः जग्मिथ जगंथ जगमिथ जग्मथुः जग्म जगाम जगाम जग्मिव
जग्मिम जगामाग स्योदक्षिणांदित्रो हनहिंसागत्योः हन्याघ् हेतर्धातोर्हकारस्य घकारोलवति न
कारेडितिणिति च परे सुरांगनाकज्जलनीलोला। लक्ष्मीसुरांनोजविलासलंगः जगत्त्रयत्राणत
नुत्रसूतो जघान कंसंकिलवासुदेवः। जघ्नुः जघ्निथ जघंथ जघ्नथुः जघ्न जघान
नजघन जघ्निव जघ्निम जनीवाडनीवे ईकारईदित्कार्यार्धः आत्मनेपदप्रत्ययः
तयः पूर्ववद्विर्वचने गमांस्वरे उपधालोपश्च। तु लेनत्रकारः जक्षेजगजक्षाते जक्षिरे जक्षिषे जक्षाथे जक्षिध्वे जक्षे जक्षिवहे जक्षिमहे खनखनने कूपंचखान पूर्ववद्विर्वच
नम्। चखनुः चखनिरित्यादि घसृअदने घासघासेजघासगोः उपधालोपेसति खसेचयाकमानामि
तिककारः घसादेः घः घसादर्धातोः परस्यसकारस्यषकारादेशोलवति डितिस्वरेपरे जघा
स जक्षतुः जक्षुरित्यादि जक्षिघ जघस्थ जक्षथुः जक्ष जघास जघस जक्षिव जक्षिम आत्मा

णवडो आकारांताङ्गोः परोणपूर्वोलवतिडिति च्यादिलोपः ददौदानंतदाता पपौपेयंमुदापुनः त
स्थौचीतस्तदास्थाने धनेदित्यवनंयथौ ८७ आत्मानपि अविद्यमानोऽप्रत्ययोयत्रसोऽनया। तं
स्मिन् किति स्वरेपरे आकारस्यलोपोलवति दाधोदद्तुः दद्धुः ददिथ दद्याथ दद्वथुः दद्व दधौदधि
वादधिम दाग्तिनिशतो आदिः ताः स्याः। स्मा
धिर्विधेरुक्तेसतियत्पूर्वरूपंतस्मात्रामाउत्तराः स्वपाःशियंतेनत्रामाः क्रस्वः चणादशाश्चाते
स्थोनस्थतुः तस्थुरित्यादि याचायोगे ययौ ययतुः ययुरित्यादि ज्ञाश्रोरुधे पूर्वस्यह
साहिःश्रोयः पूर्वस्यादिर्हेमःशिष्यतेऽन्येलुप्ते ते पूर्वान् सस्नौ मस्नतुः मस्नुः मस्निथ म
स्नाथ मस्नथुरित्यादि ष्टुञस्तुतौ तुष्टाव तुष्टुव तुः तुष्टुवतुः तुष्टुवुः तुष्टुविथ तुष्टोथ तुष्ट
व तुष्टुवतुष्टुम आत्मनेपदेपि तुष्टुवे तुष्टुवाते तुष्टुविरे तुष्टुविषे तुष्टुवाथे तुष्टुढ्वे तुष्टुवहे तुष्टु
महे इत्यादि यङ्लुबन्तेभ्यःसंगतिकरणादानेषु अकारःस्वरितत्वयपदार्थः यङ्लुगन्तेसिद्धेद्विर्वच
नादि ण्यन्तादिपूर्वस्य णावादेरन्त्यस्यादीनांयलादीनांचपूर्वस्यसंप्रसारणंभवति यकारस्यऽको

रिष्यति यएमाराधितोहरिः मरिष्यति नू मलोनणि मकारस्यतकारेसवति सकारेपरत ऋनणिवि
ष्टे वसनिवासे वत्स्यति दूरहसमीकरणे दादर्घः आदिङाहानामिति दकारस्यधत्वेकत्वंच
त्वंच धत्स्यति भ उपधायालघोः धातोरुपधाभूतस्यनामिनोलघोर्गुणोभवति कुरुत्वकरणे धो
ष्यति नेत्स्यते छिदिरुदिधीकरणे छेत्स्यति तुदादधने तोत्स्यति वधिष्यते शधिष्यते हास्यते
हास्यंत हास्यति धास्यते स्तोष्यति सुञण लनाभ्यवहारयोः पालनेपरस्मैपदं सुङोरभ्याने
आत्मनेपदं सुवंसुनक्तिसूपालः अन्ने। सुंक्रेबुसुक्तिनः लोक्ष्यते य स्यपूक्रियाति
क्रमे क्रियायाअनिक्रमेकुतश्चित्कारणा १८ऽनिष्पत्तौमत्यादिहादिपरःस्यपूक्त्योस
वति यदिसुदृष्टिःसुराज्यंचानविष्यत्रदासु निश्चम सविष्यत् अनोक्ष्यतसवान् यद्यासिष्य
त् आसनुयत्वशने अशक्ष्यत्सवान यद्यपिः पाङ्क्ष्यतिष्यत्तच्चलदीप्तौ ग्राहकाक्षो अक्षनि
यत्सवान्यद्य शक्ष्यत इत्यादि ६ नूतेसिः स्यसंज्ञालुङ् धातोर्वर्तमानेकालेसिच्प्रत्ययोभव
ति सिचदिपरतः इकारःसेरितिविज्ञायमाणार्थः हिणादावद् अनुबन्धइतिस्थिते दादेः परस्मै

॥ लुकवद्वाच्यः तेनलुकिनतन्निमित्तमितिसुवःसिलोपेऽङागमोगुणश्चनभवति ॥॥

एदेपरेदाधास्वेष्णुधिवतिभ्यः परस्मैलोपोभव अस्तूदृष्टिः अस्तां सुवःसिलोपेस्वरेवुकवक्तव्यः।
अस्तवम् अस्तूः अस्तंअस्तूत अस्तूवंअस्तूव अस्तूम हुदात्रदाने अदात् अदातां स्वादिः सेराकारांतो
दिश्चोत्तरस्यानङसवति उस्यालोपः धातोरुत्तिपरेअकारस्यलोपोभवति अदुः अदाः अदातं अदा
त अदांअदावअदाम अधात्अधात् प्रणःसि लोपेगवक्तव्यः अगात्अगातां अगुरित्यादि ण्यन्ते
ः माङाङ्क्षेत्रसुज्यमाने अतोलोपोभवति घट चेष्टायां माघटिष्ट माघटिषातां माघटिषत मा
घटिष्ठाःमाघटिषाथांमाघटिढ्वे माघटिषि माघटिष्यहि माघटिष्वहि माघटिष्महि माघोगेऽनद्यतने
ग्लाग्लाजीःक्ष्णाशीःक्ष्णुतीव्रकरणाघीतावक्तव्या अरेमांगाःमा ध्वंसे मागांगर्वितमंदिरं स्मयोगेधीरेति एवंस्म
युत् वर्त्तमानाद्दीतायाअपिस्मयोगेभूताघीता वक्तव्या आहस्महारीतः यज्ञतिस्मयुधिष्ठिरः १० ॥
लिंलिंतूपे येपरस्मैपदेपरेसिंगिंङवतिरिंलोत्वाहृदिः अकार्षीत्प्रतिस्थिते ११ सः सिञ्क्षात्यरयोर्दिस्यो
रीकारमोभवति आदिरकार्षीत् स्वङ्गसंयोगी अकार्क्षीअकार्ष्टां अकार्षुः अकार्षीःअकार्ष्टं अकार्ष्ट अ
कार्ष्टअकार्ष्म अर्दिहार्षीत् निराकार्षीत् वदव्रजयजांवचि अवादीत् अवादिष्टां अवादिषुः वृजं

॥ सुतार्द्धित्यनात्

* द्धा द्रा दोषाधेटाविक
त्येनसेलोपिः संध्यक्षरा
णामात्मनेपदधातुष्वद्धा
सीत् [illegible] अद्धातां अ
द्धासीत् द्धाशीषी पाठाने
द्रोतत्वकुरता द्रो देदनेका
तक मैरणा द्रुट् पालनेषेवा
सेलोपे द्रेदृक्षेदृद्राश्च
वक्तव्यः तेनरूपत्रयंअदक्ष
त् अदक्षीत् अदक्षसीत् इत्या
दिसिद्धम्

धेचसेलोपोवक्तव्यः

गतो वाघ्राजीत् वाघ्राजिष्टां वाघ्राजिषुः ह्येत हणो घ्नम ज्ञाघृ हस्मादि वर्ज्यैटङिः अग्रहीत् ग्रहोगृहो
ग्रहादानमिदादीघोनवति नघुलिटि अग्रहीष्टां अग्रहिषुः अस्प्राक्षीत् अस्प्राक्षिष्टां
अस्प्राक्षिषुः व्यश्रंसीत् व्यश्रंसिष्टां व्यश्रंसिषुः दुवस्वुश्किरणे अश्वसीत् हणोहिंसायां अक्षणीत् अक्षणिष्टां अ
क्षणिषुः हसहसने अहसीत् अहसिष्टां अहसिषु :।जागृनिश्चन्थे अजागरीत् अजागरिष्टां अजागरिषु
रित्यादि १२ लौयोऽक्सोर्वृक्सि क्सस्याऽनस्य सेलोपोनवति क्ष्मेपरे अक्षत अक्षतां अक्ष
न्त अक्षथाः अक्षथतुः अक्षत अक्षवं अक्षाव अक्षम अक्षि अक्ष धढि अक्ष्मढि अक्षित अक्षिषातां अ
क्षिषत ईडावागीसा ईशोधातोसोपरे वागीआदे क्षोनवति अध्यगीष्ट अकैस्वरादेः आष्टोष्ट आधे
धातो अध्येधत स्वाङ्क सिचत्यादिकंपूर्ववत्। ढढिरिकागमईकागमश्च अराविमईतइतिसिद्धते
१३ ईट ईहि ईटउत्तरस्यसेलोपोनवति ईत्परेदीर्घत्वं अरावीत् अराविष्टां अराविषुः अरावीः अराविष्टं अ
राविष्ट अराविषं अराविष्व अराविष्म १४ ऊमात् ऊमाऽनस्यसेर्लोपोनवति ऊमेपरे अयङ्क अय
ङ्कां अयङ्कन अयङ्काः अयङ्कतं अयङ्कत अयासीत् अयाक्तां अयाक्षुः अयाक्षीत् अयाक्षां अयाक्षुः।

ऊमात्ऊमानेपदे अकृङ्। अकृषातां अकृ-षत। अकृङ्थाः अकृषाथां अकृढ्वं अकृषि अकृष्व अकृष्म। अकृषाताम्। अकृढ्वं अकृषीष्ट। अकृषीयास्तां। अकृषीरन्। अकृषीष्ठाः। अकृषीयास्थां। अकृढ्वं। अकृषीयास्व। अकृषीवहि। अकृषीमहि। अकृषीष्ट। अकृषीयास्तां। अकृषीरन्। अकृषीष्ठाः। अकृषीयास्थां। अकृढ्वं। अकृषीयास्व। अकृषीवहि। अकृषीमहि। अकृत। अकृषाताम्। अकृषत। अकृथाः। अकृषाथां। अकृढ्वं। अकृषि। अकृष्व। अकृष्म। अकृषाताम्। अकृढ्वं। अकृषत

वोचतं अवोचत अवोचे अवोचाव अवोचाम इत्योतात्मक् हकारोतात्मकारोतात्मकारोतात्मनाम्युप
धादविद्यमानेदोदिवादिपरः सकृत्प्रत्ययोनवति उरुपधूरणो उकारःपरस्मैपदार्द्धः अक्षरत् अक्ष
रतां अक्षरन् लिहयास्वादने अलिहत् अलिहतां अलिहन् इत्यादि विशब्दवेशने अशयइत्यादिना
पत्वं षढोःकःसि। प्राविक्षत् कृषविलेखने अ कृक्षत् अकृक्षतां अकृक्षन् इत्यादि अघलावकर्म्म
णोस्तादिसकृत्प्रत्ययोनिरूप्यते अनुविकर्म्मणीति नियमादात्मनेपदानि प्रयुज्यंते तृणइतिस्तिते सु
स्वमनु बस्तूवेदवदनेन अनुबस्तूवाते अनुब स्तूविरे अनुबस्तूविषे अनुबस्तूवाथे अनुबस्तूवि
ढ्वे अनुबस्तूवे अनुबस्तूविवहे अनुबस्तूविमहे ष्टेषेत्पचाते पेचिरे मनज्ञाने मेने मेनाते मेनिरे इत्या दि
क्षात्रोवे सस्नेहंमविलासया सस्नाते सस्निरेइत्यादि दाहाने हृदे स्नेहर्द्धिक्षये क्ष्णेक्ष्णाते क्ष्णिरे इत्यादि।
स्नेगात्रविनामे मस्ने मस्नाते मस्निरे इत्यादि स्वरोनामोधातूनांहनग्रहदृशांलावकर्म्मणोःसिमतासीस्यपालो
पिस्तावत्क्रियः आशिषिलीष्टयःलिङ्वा दृक्षिः सुस्वमनुनाविषीष्टनवता अनुनाविषीयास्तां अनुनाविषी
रन् अनुनाविषीष्टाः अनुनाविषीयास्वां अनुनाविषीध्वं अनुनाविषीय अनुनाविषीवहि अनुनाविषीमहि

५८

णिस्त्वलावअनुनविषीष्ट ग्राहिषीष्ट ग्राहिषीष्ट ह्वरत्तेन कारिषीष्ट कारिषीयास्तांकारिषीरन् इत्यादि कृ
षीष्टकृषीयास्तांकृषीरन् इत्यादि स्वप्ने अनुनाविता अनुनविता इत्यादि स्यपि ऽनुनाविष्यते अनुनविष्य
ते अचनाविष्यत लृयतस्त्वेयद्योप्यत पक्षेअचनविष्यत इत्यादि २१ ऽणेतेर्ण्यकर्त्तरि धातोस्तिपरे
कर्त्तरिक्रियातिहेतावेकर्म्मणिचऽणेरप्रत्ययोनवति सेरपवादः णाकर्म्मोहर्द्धः २२ लोपः ऽणाविनियो
गेचेतनोलोपोनवति अचनाविनयोनवता हि अचनादयोणिदूर्ध्ववत् अचनाविषातां अच्च
नाविषत अचनाविष्टाः अचनाविषाथां अच नाविढ्वे अचमेनोयो अचनाविषि अचनावि
ढ्वहि अचनाविष्महि पक्षे अचनावि अचनावषातां अचनविषत इत्यादि अकारि अकरिषातां
अकरिषत पक्षे अकारि अकृषातां अकृषत अकृ षाढ्इत्यादि निराङ्पूर्वः निराकारि अहारि अणावि अ
नोडि अनुकृतांऽनुकृतइत्यादि अनेडि ईत्रधारणे निर्पूर्वः निरधारि निरक्षरिषातांनिरधारिषतपक्षे
निरधारि निरध रिषातांनिरधरिषत पक्षतो थतिपूर्वः प्रत्यणदि प्रत्यपत्मातांप्रत्यत्पत नगरुष्टे अनाणि
अवाचि मेटश्च सेर्णित्वंवक्तव्यं ततोऽतउपधायाऽतिवृद्धिः ग्रहवृणादाने अग्राहि अग्राहिषातां अग्राहि

२२

ण्वेत्रीन्स्वचेःणाविष्यते एग्राविष्यतेएकारिष्यतेए कारिष्यतेएःहनृतःस्यप स्मारिष्यतेएस्मरिष्यतेए हन्धानिष्यतेएहनिष्य तेएःग्राहिष्यतेएग्रहिष्यते एदृक्षिष्यतेएदक्ष्यतेए इत्यादि३२ चकारात्अ नोक्तिइत्यादोगुणोपिस्या त्३५ नुरुपाभ्यांहस्तोक्ति अनुकृतांअनुकृतअनुकृ तइत्यादि

अनाणिषातांअनाणिष तांइत्यादि

"हनूहंतेर्वधिरादेशः वाग्रहीष्टएवधीष्टए ग्रहीष्टएग्रहिषीष्ट हनूघानिताएहंताए दक्षिताएऽक्षुएःकारिता एकर्त्ताएःहरेअनुनावि ष्यतांअचनाविष्यतांअ च्चनाविष्यतएग्रहेअच नविष्यताअचनविष्येतां अचनविष्यतएएवअच्च विष्यतएअचोष्यतएअ कारिष्यतएअकरिष्यतए धानिष्यतएअहनिष्यतेत्या दि।३३ अथानिअवक्षता अवक्षतांअवक्षतइत्यादिएवअवाचि अवक्षातांअवक्षतअक्षत वाक्यअनाहि अक्षक्षाता अक्षक्षतइत्यादिलक्ष्यम हंतेर्नोटेरनक्रियिलनलो पोवाक्तव्यः अनानिअ नाहिअक्षक्षातांअक्षक्ष तइत्यादि।३३

त्ययसंयोगंविनापिवायडोलुप्यवति अनपिवहसात् हलाङ्परस्य यडो लुप्यवतिअनपिवि षये लुक्सति
पित्तिस्मि वेकारोयक्रव्यः देस्वरेपिनोपधायागुणः हिमक्रम्यधातोपिनिस्वरेपरेउपधायालघोरितित्रा
स्रोपिगुणोनसवति यङ्लुगंतपरस्मैपदंक्रादिवङ्डश्यं पापचीति पापक्ति पापक्तः पापक्ति पाप
चीषि पापक्षि पापक्थः पापक्थ पापचीमि पाप चि पापच्वः पापच्मः वदव्यक्रायंवाचि त्तिग्रायेन
वदतीतिवावदीति वावदतः वावदन्ति घटचे दायो संङ्घाघटीति संङ्घाघट्टि संङ्घाघट्टः संङ्घाघट
नि एवंसन्यानिरूपाणि संबोधनीति सं बोधनेति संबोधनतः संबोधनवति संबोधनीषि
संबोधोधि इत्यादि ककारांतानामृङ्पधा नोपपूर्वस्य यङ्लुकि रुकरिकरीगामावन्नाव्
: चर्कारीति चरिकरीति चरीकरीति चर्कर्षि चरिकर्षि चरीकर्षि चर्कर्तः चरिकृतः चरीकृतः चर्क
र्ति चरिक्रति चरीक्रति चर्कारीषि चरिकरीषि चरीकरीषि चर्कर्षि चरिकर्षि चरीकर्षि चर्कर्थः चरिकृ
थः चरीकृथः चर्कर्थ चरिकृथ चरीकृथ चर्कारीमि चरिकरीमि चरीकरीमि चर्कर्मि चरिकर्मि चरीकर्
र्मि चर्कर्वः चरिकृवः चरीकृवः चर्कर्मः चरिकृमः चरीकृमः विधिसंभावनयोः चर्किर्यात् आशीः लि ५७

रणयोः चर्कारीत चरिकरीत चरीकरीत चकर्तुं चरिकर्तुं चरीकर्तुं अचर्कर्तीत् अचरिकरीत् अच
रीकरीत् अचर्कः अचरिकः अचरीकः अचर्कर्तां अचरिकृतां अचरीकृतां अचर्कुः अचरिकरुः अचरीकरु
: इत्यादि एवंमृङ्प्रक्षणे मर्मरीति मृग्तौ मर्मरीति इत्यादयोदंत्यांतपित्कारेऽन्याः वृत्तवर्णने वर्वर्त्ति व
र्वर्त्ति वरीवर्त्ति वर्वर्तीति वरिवर्तीति वरीवर्तीति इत्यादि वर्वर्त्ति वरिवर्त्ति वरीवर्त्ति वर्वर्तः वरिवृत्तः व रीवृत्तः वर्वर्तति वरिवर्तति वरीवर्तति इत्यादि
र्कर्तुर्यङ् कर्तरुपमानाचारेर्ड्यङ्ड्व त्यायोनवति काकः श्येनइवाचरति श्येनाय
तेकाकः श्येनिटीर्घः पंक्तिनायतेमुखं यष्टिमा नायेवक्रव्यः अश्मायतेकुरूपा उज्जायतेयं
गुः यत्सत्विनाशया व्ययोऽतेयत्र्यस्यतेतकं ड्व य आचारेउयमानात् उयमानाद्यत्र्ययोनवति।
आचारेर्ड्ये अकारस्यैकारोनवति पुत्रीयतिशिष्यमुपाध्यायः पुत्रीयतः पुत्रीयंति चासाद्रीयति कुद्धो
ड्व इच्छायामात्मनेभः क्षतोत्तिच्छायामर्थेभः यत्र्ययोनवति साचेत्स्वसंबंधिनीक्रिय नवित्तुमिच्छति
बुभूषति बुभूषतः बुभूषंति ड्व वुभे उभ्रुक्ष्य वृतस्माड्वर्मानाच्च ऋवर्मानात् ग्रहगुहोश्चेयरे

"गवंयड्व्यादानेत्यत्रसंव्
आचारेति कर्तृयड्व्यड्व
र्ड्यडीति। करिगृह्णाति।
करीगृह्णाति करीहिंस
सिंहिंसतीत्यादि। एवंतिष्ठ
ड्व्यादि। एवंतिष्ठ
ड्व्यादि। एवंतिष्ठ
ड्व

DR. BHAU DAJI
MUSEUM

इकागमोऽनवति ३८ नतिहिंसे ३९ ष्ठिवुक्लिंतेसक्त्यर्थेपरेगुणोऽनवति ३० सेदृद्धिः सेपरेवृद्धिरनवति चिचीषति जिनीषतेः यणादेशाकित्त्वंकृत्यं चिकीर्षति जिज्ञये जिगीषति युमिश्रयोः युयूषति युयूषन्तु अयुयूषत् हुक्षतेऽति मन्नादेः मुमुक्षति ४० यःमे इच्छमक्षयः अकारःपूर्वइकारोऽनवति मेपरे गुणः वक्षःसर्वोऽन्यत्रसात् वक्षत्यर्दि गुणः सक्षत्यत्यादन्यत्रनवति काङ्क्षतिपिपक्षति पिपासति त्यक्षतिनो नित्यक्षति विवक्षति। ग्रहउपादाने जिघृक्षति पिघृक्षति हंतेःसो लोपेऽन्तेःसकारोगिच्छवति लिलिक्षति जिघांसति धरऋतश्च ऋकारस्यपरेऽनव क्तिपरे अस्यार्द्धविकोयविधिः योविहितेऽ तिदीर्घः चिकीर्षति पलिक्लिदीर्षति ल्हस्यवन तरणयोः तितीर्षति ४२ यतः यकारस्यपूर्वक ऽरस्यचलोपोऽनवति अनयिविषये चिकीर्ष्यते ऽ वदक्तेन णयन्तिता ४३ इच्छे दादीनांधातूनांस्वरस्यसेपरेऽसादेर्लोपोऽनवति पूर्वस्यचलोपः अस्तोन दीतिसकारस्यतकारः दित्सतिधित्सतिधक्षित्सति प्रमित्सतेवा कुत्सनभूधात्वा त्वसेरुपाऊसा नामितिसकारः स्कोराद्योरितिसलोपः लिप्सते रभसनसे लिप्सतेपरिति क्षते पदगतोपतनेच लिप्स

तिपिपतिषति ४४ यतोवेऽ पतोधातोःसेपरेवाऽदृनवति ४५ आप्नोतेरीः आप्नोतेर्धातोःआकारस्यसेपरे ईर्नवति पूर्वस्यछिरूकसंवेधिन आकारस्यलोपोऽनवति ईप्सति ४६ अशेरशोयो अश्नातेर्धातोरिङा यांवाअनादेशोऽनवति अशानायति अशिशिषति ४७ गुपूधूपः गुपादिभ्यःस्वार्थेसन्प्रत्ययोऽनवति क्विप्च गुपू कुत्सने जुगुप्सति कितरोगात्वनयने तत्रायेच वि कित्सति चिचिकित्सति तिज्क्षमायां तितिक्षति ४८ मानविचारणे मानादीनांपूर्वस्यसदीर्घोऽनव ति मीमांसते बेभ्रतिदायां आदिऋवानामित्यादि नानकारः बीभत्सते दानश्रानतेऽत्रे दी दांसते शीशांसते ४९ आयः गुपादिभ्यश्चा यःप्रत्ययोऽनवतिस्वार्थे गुपरक्षणे गोपाय ये धूपसंतापे धूपायते पशाद्यवहारेस्तुतोऽप्य न च पणायतेऽनायते ५० नाम्नोयङ्लुगस्य ना स्यङ्क्याचर्चेयःप्रत्ययोऽनवति तत्संनियोगेनाका रस्यकारोऽनवति आत्मनःपुत्रमिच्छति पुत्रीयति धनीयति काम्यमीच्छति पुत्रकाम्यति करणोपयः कंडूयति ५१ निर्मिकरणो नाम्नोनिष्प्रत्ययोऽनवति करणार्थेसचमिति अनुपधाया इति वृद्धिनाम्नोऽ मिनोऽन्तः धातुपाठमिनऽत्येवंपठितानांधातुनामकारोऽनवति अपक्षपति गुणावादेशोऽनवतः घटं

१ दक्षिण्यतिपिपासायामुदकादन्यः। कलोपश्चाऽटकंपाऽमित्तिनिऽदन्यतिचा॥४७२॥

१ गामेषन्नेच्छायामात्म
नःपुत्रप्रत्ययोवक्तव्यःवृषे
णामेषुनमिच्छतिवृषस्य
निगोः। लोऽनेन ज्ञप्यो ना
मेयनातुऽस्यस्यो। दक्षि
णाकुमित्तिनिऽदक्षयति

करोति घटयति मर्दतंकरोतिमर्दयति ऋदिकरोति ऋदयति दृद्धादरः ऋकारस्यरकारः वयतिऽढ
यति यर धातोःवेरणो वेरणोऽयोडाकव्याणरेऽर्थेनिपत्ययोनवति कुर्वेनं कारयतियः मयूरोऽङ्कः
पाचयति शासूअनुशिष्टो अनुशासयति यध हनोघत् हनेर्घादेशोनवति निगीरणवर्जितयर
नःघातयति यर वादःवात शरेर्धनोःशसश्च देशोनवति राङ्शासने शासयति यङ् रातोनोपुक्
ऋगतावित्यस्य धातोराकारांतस्यऋनोपान पुगं ङ्ङ्ङ्यादीनामाकारगुणोनव
नः अर्थापयति क्रीलङ्गायोऽर्पयति। नीङ्विलयने नीङःआकारोनवति विलापयति
धात्वर्थेक् पाचयते पाचयति शापयति धी धूञ्कंपने धूनोतेर्धीगर्थतयोगो धूञ्कंपने धीगयतिधून
यति ज्ञानेबोधनोऽन्यः ज्ञापयति ज्ञपयति वडितस्मादीर्घतानवक्तव्याः ज्ञीयति ज्ञिज्ञापयिषति
तयग चुरादः चुरादर्गणात्स्वार्थेनिपत्ययोनवति चुरस्तेयेचोरयति पालरक्षणे पालयति चिती संज्ञ
ज्ञानेचेतयति अर्चेपूजायां अर्चयति अकारान्तबंधत्वादात्मनेपदमपि चोरयति नेरङ्ङिच्च ज्ञेनाङ्
रतोर्लोपलार्धेऽङ्ङित्यर्थोनवति द्विवादिपरः सतिसम्भिन्नधातोर्द्विर्वचनं ङकारोगुणार्थतिवेक्षार्थेः अ

*गमोनवति। वापय
तिःस्थापयतिःयाप
यतिःअर्थयतिःसि
ङिङ्कीङ्शालीस्यावद
क्तव्यः। पुगागमश्च
ङ्ङादिर्नापुगक्रम
* इत्तीय॥

॥वदवाचणे करङ्किःऽतिङ्किःपु० यथोनवतिणिनिचस्यनुसंप्रसारणंदोहः तवर्गैः हुलिङ्धिस्वनेतिहिनोपोदीर्घः प्रकृदिऽतिसिङ्ऽतिङ्ङि
तनामधातुस्यकरणेऽर्थेनिपत्ययेतत्रेदमालकारारूपाणि ऋदयति। ऋदायऽऋदयतऽऋदयत्रऽ ऋदयामासमऽऋदयाऽऋदयिताऽ
ऋदयिष्यतिऽऋदयिषतत्रऽऋदयिषामासमलकारेस्त्रेर्धेषुपेक्षायांऽते ऋदिनिङिङ्करणेनिपत्ययः ऋदिमकरोतऽऋदिविग्रहेङिवाङिनो
पःसधातुधातुवानादिपऽङ्ङिऽश्चऋत्रऽऋदयत्ययेतिनिपोपःङित्त्वेस्वरादेपरःऽतिअकारसहितास्यङित्त्वेदिवादावेरस्वरादि

रतिद्वितीयोऽङ्गम
णमेनअकारेणाङ्ङि
तीयेनऋऋऽऋदऽऋत
ऽतिस्थितेऽऋदिनिऽऋ
दिपरेवर्तितेधातो:
पूर्वस्यदुकारस्यऽऊ
ऊकारोनवतिअनेन
ऊः अर्दऽऊत्र लोक
ऋत्र वृद्धःहृतऽऊहृत
संप्रसारे दोहः तवर्गैः
हुलिनाढिढश्च। ऊढि
वनिङिङ्वेसधातुऽरङ्
ङिश्चस्वरादेर्ढ्रऽङ्ङ
ङ्यारःक्वचित्स्वरादेप
रःऽतिङिः पत्ययस्य
स्यऽकारसहितस्यट
स्यङिङ्वेविनाय ऋऽद
तऽङ्यापिरुपमिश्रेति
।ङ्यातिनिङ्ङ्यानोवतिपि
धीःपतिनिङ्ङ्यानंप्रेरय
तऽतिविग्रहेऽङ्यादश्च
स्वःस्थापयतिणिचस्य
यःदादिपिः रातोऽनोप

ङुचुरिअतऽतिस्थिते पणस्त्रः क्विपितिङितिचपरमेलोपोनवति घ लघोर्दीर्घः अडिमतिपूर्वस्यलघो
र्दीर्घोनवति अचूचुरत अचूचुरतां अचूचुरन् अचूचुरः अचूचुरतं अचूचुरत अचूचुरं अचूचुराव अचूचुं
राम अचीविदत अऽऽऽदत् घ अडिलघोऽक्ङिचऽपधायाः अडिमतिपूर्वसंबंधिनोअकारस्यऽकारो
नव लघोपरे ऽपधायाअऽक्ङिनोनवति अपीपदत अपीपदतां अपीपदन् अपीपदः अपीपदतं अपीपदत अपीपदं अपीपदाव अपीपदं
घ नस्तिः ऋकारेतोधातोरङ्गुणं कार्यंनवति अरुदोदत् अरुदोदतां अडिपूर्वसंघस्यऽऊ
ः वदव्यथणे अऽऽदत् वदेरितीकारादेशेऽद तेङिर्वचने पत्यतिष्ठिपत् यतऽतिऽयोप
धाने अपीपत् ऽपूपुषामार्द्धं ऽपेरात्तः। ऽपेधेतोरकारस्यलकारादेशोनवति ऽपा
रस्यनुकारः ऽपऽ कल्पते कल्पयति अचीकृपत् अचीकृपन्नित्यादि ऽत्र अधादे
शविशेषानिरूप्यंते अवादेविषये दृशिरत्रेहणे अस्यपश्यादेशः पश्यति अन्विकरणत्वाज्जवति व
ऽपानयः पाणने ऽत्यस्यपिबादेशः पिबति घ्राणंधेपादाने अस्यऽजिघ्रादेशः जिघ्रति ध्माशब्दाग्निसं
योगयोः अस्यधमादेशः धमति लोहं छादनेऽस्यछादेशः निष्ठति दाणदाने ऽत्यस्ययच्छादेशः

त्यचति क्षाअस्यात्ते अस्यमनादिआः मनति क्रुगतावित्यस्यक्रुआदेआः क्रुणति क्षुगतावित्यस्यधावा
देआः क्षावति शाङ्गगतने अस्यत्रीयादेआः घट्विशरणागत्यवसादानेषु अस्यसीदादेआः सीदति ध्व
गमोहः गमादीनांवकारोनवति अवादोविषये गम्लृगतोगच्छति ऽस्पृशऽन्नाय ऽस्पृशति नियच्छति यम्
नियमने डाजनेर्ङीः जनीपाऽनोवे ज्ञाअवबोध ने अनयोर्जादेशोनवति अवादोविषयेदिवादे
र्ङीः ज्ञायते नाक्र्यादेः ज्ञानातिजानीते शुअव णे शुवस्य शृणोति ध्व घ्वाङ्क्षेत्वः दृङ्दृश्व
ने ऽत्यादेरवादोपरङ्क्षेत्वोनवति धुनातिधुनाति ध्व निविशाद्यः निविशादङ्क्षीतोरात्मनेपदं
नवति निविशाते विप्रकाशांङोः विङयतेयराङयते प्रत्यवतिष्ठते संयत्यतेसंगच्छते संशृणुते संवि
शे संदृश्यते आङोदानाऽस्यविहरणे आदत्ते अनास्य विहरणेऽतिकिं मुखेव्यादत्ते क्रीङोऽनुसंपरिभ्य
आक्रीडाने अनुक्रीडते संक्रीडते परिक्रीडते अक्रीडमतेकिं संक्रीडन्ति रथचक्रं समवपूर्वस्यस्वः
संतिष्ठते अवतिष्ठते प्रतिष्ठते उपतिष्ठते विनिष्ठतेऽन्यत्रोक्तात् तयसंज्ञायै उन्नयते विनयते आङोयमह
न यमनियमे आयच्छते आदत्ते उदश्वरःत्यागे समस्तृतीयायुक्तात्च तृतीयायुक्तात्समवपसर्गात्चरतेरा

त्मनेपदंनवति अन्येनसंवरते व्यवपरिभ्यांक्रिङः विक्रीणीतेअवक्रीणीते शपश्चपालंने विक्रीणाः शपश्चकरणे
अन्यत्रन्नात्तु शपति ज्ञाश्रुस्मृदृशांसनाद्यन्तानामात् जिज्ञप्सते सुश्रूषते सुस्मूषते दिदृक्षते कर्म्मव्यतिहारेऽ
न्यत्रहिंसादेरात् कर्मणःक्रियया अन्योन्यकरणे विनियमपरावर्त्तीयाकर्म्मव्यतिहारः तस्मिन्नुच्यमानेहिं
साईप्सावाचकधातवर्डीमन्यस्माच्चतोरात्मनेपदंनव ति कर्म्मव्यतिहारेसर्वविधात् विवदंतेशब्दादिनः अ
ध्ययनिनवतेकर्मः मोपसर्गस्यापिदीर्घताश कृच्छ्रा संक्रामति व्याङ्परिभ्योरमः विरमति
आरमतेऽपरमति आत्मनेपदिनोपि पर स्मैपदंज्ञातव्यं वृज्राःस्यमयोर्वा पंचम्याऽ
तिवृत् वृधृधूकृपस्यंदूङ्त्यस्माच्चतोःपरस्मै पदंनवति स्यसयोःपरयोःपरस्मैपदंस्यादिदा व
र्त्स्यति वर्तिष्यते वृधृवृधो वर्त्स्यति वर्धिष्यते धृधृ कृत्स्यायां शर्त्स्यति शर्धिष्यते कल्प्स्यति कल्पिष्य
ते स्यंदूअस्रवणे स्यंदिष्यते स्यंत्स्यति विवर्तिषते विवर्त्स्यति विवर्धिषत विवर्त्स्यति शिशर्धिषत शिशृत्स
ति चिकल्पिष ते विकृप्स्यति मिस्यंदिषते मिस्यंत्स्यति ऽत्यादयूहं ऽत्युपसर्गबलात्त्रायेणापरस्मैपदिन
: आत्मनेपदिता मनुनवंति प्रयोग मनुसृत्यैव प्रयोक्तव्यं ऽत्यादयूहं ६७ मुवादर्मुम् मुवादेर्मुमाग

नोसवति मुकारः स्थानविधानार्थः अवादौ पुच्छमोरणोमुंचति विड्लोलेविंदति ६८ श्वित्रः श्वित्रा
धातोर्मुमागमोसवति डुमदिसमृद्धौत्वादित्वादप् नंदति नंदते वदिअभिवादनस्तुत्योः वंदतेवंदेत।
शकिलृंकाङ्क्षां शंकते शंकेते घञ् शमादीर्घः शमादीनांदीर्घोसवति अवादौ डुधे अभ्यंतस्यक्रुति
चक्रुचित शमदमउपशमे दिवादेर्दीर्घः शामार्द न शाम्यति शाम्यति तमस्कामो ताम्यति कामय
ति डुधवेक्रुत्योरिष्यति ७० योः यकारेपरेधा नोरोकारस्यलोपोसवति दोअवखंडनेदेयति
शोसन्नकरणेदयति ७१ षोसर्व्वधोऽन्तस्य ऋकारस्यसरूपवति क्रियतिपरे दृणातिनद्
रणयोः दुद्रवतिमृड्प्राणत्यागेमुमुर्षति म परोक्षादिशिष्यते परस्मैपदं ममार ममर्त्तुः
मर्त्तुः ७२ संज्ञादेरनुर्मक्तृसादेः वनुर्मतिहिंसादि गणानांमध्येदकारवसादेःप्रत्ययस्यटसवति रुदा
दिः परस्यादादिलादेर्लुक् रुदिर्अश्रुविमोचने रोदिति रुदितः वसादेरितिकिं मरंति रोदिषि रुद्या
तरुद्यातां रुद्युः रोदितु रुदादिलात्यादट्ईट्इत्यतावागमोसवति अरोदत् अरोदीत् अरुदितांअरुद
न् अरोदः अरोदीः अरुदितंअरुदित अरोदं अरुदिव अरुदिम अनच्सकृत्वागाधारणो ऽसितिचा

णति स्निश्वसश्वठे स्वपितिस्वपिहि डास्वसश्वसनयोः श्वसितिश्वसनं श्वसंश्वसितः डाश्वसति श्वका
सिश्वकासतः श्वकासति डागतिर्डागतः डागयति दरिद्राद्दरिदालोपश्चडितिपरे दरिद्रुर्ग्रंथो शास्त्रदरि
तयोःस्वरस्यइकारोसवतिडितिस्वरेपरे आलोपश्चडितिस्वरेपरे दरिद्राति दरिद्रितः दरिद्रति आस्निशिष्टः
शासति ईडीशोःसार्वधातुकयोः ईशेईशातेईशते ईशिषेईशाथेईशिध्वेईशेईश्वहेईश्महे।
ईड्येस्तुत्यर्थे ईडेईड्डातेईड्ते ईडिष्येईड्याथेईड्ध्वेईडेईड्वहेईड्महे उत्र शसो शकारस्यलोपो
नवति पित्तिस्मि अवादादिविषये दुस्नुणस्नु स्यर्दिवादुभिरुणो त्योतियतीति णुस्नुतो नोति
नवीति स्नातिस्नौतीति स्नुतःस्नुवंति स्नोषिस्न वीषि स्नुथःस्नुथ स्नोमि स्नवीमि स्नुवः स्नुमःस्नौति स्नवी
ति स्नुतःस्नुवंति स्नोषि स्नवीषि स्नुथःस्नुथ स्नौमि स्नवीमि स्नुवःस्नुमः ल्याञ्लस्नुद्रावतन्त्रांक्रियतिक्रमे अस्नुदा
त्रांतनादीनांचत्रमस्यलोपोसवति किंतिडितिक्रमेपरे हंतिहतः घ्नंति घ्नांस्वरेप्रत्ययेलोपः हनो
घ्नेऽ५नमः नमूवत्यर्थात्परस्यनमस्यलोपोसवति त्रिहिंसिहिंसायां हथादेर्नेम् हिनस्तिहिंसतः हिंस
तिहिनस्ति लंजूश्रामर्दने ननक्तिनक्तः नंजंति अपिरंजंदंशभंजंडां अपिपरेएषांनलोपोसवति रं

॥ ऋऋ ऋा ऋाम् ऋरि
ऋाचकाम्ऋतिपंचानां
ऽनुनासऽनस्यलसवति
इत्तीर॥

ङरणे ङ्यरम्ने षंङ्यरिङ्गे ञंजसंगेऽत्येतेषांनकारस्यलोपोभवति अणिपरे रञ्जतिरञ्जतिस्वञ्जति
मञ्जति रञ्जते विदोनुवानांति ब्राह्मणाग्रहिर्वा विदन्त्तरेणात्मादीनांणग्रहिर्वा विदन्त्तरेणात्मादिपदकोमानवति वेद
विदतः विदुः वित्थ विदथुः विद वेद विद्व विद्म अदादित्वादपोलुग् वेत्ति वित्तः विदंति वेत्सिविद्धः विद्थ
वेत्थविदथः विद्मः वेत्तरंतोवाकद् विदन्तरस्य आत्मनेपदस्यांतस्यरुडागमोवाभवति व्यंति विदते
संविदते विद्यात् विद्यातांविदुः वेत्तु वित्तात् वित्तांविदंतु विद्धि वित्तात् वित्तं वित्त वेदानि वेदा
व वेदाम विद्याद्दासात् अवेत् अवेद् अवि ताम् स्याविदस्तनम् अविदः दःसद्भतिविक
लोपनमसं अवेः अवेद् अवेत् अविदं अविद्व अवेदं अविद्व अविद्म त्यकारेलोपः नमामोऽस्ये
अमलुवि अस्ति स्तः संति ब्रू सिप्रिमं अस्तेः सकारस्यलोपोभवतिसिपिपरे अस्ति स्थः स्थ अस्मि
स्वः स्मः विधिसंभावनयोः स्यात् स्याता स्युः स्याः स्यातं स्यात स्यांस्याव स्याम अस्तुस्तात् स्तांसंतु ङ
योधि ग्रधि ब्रूतेर्डिद्ग्राधा ब्रूतेरधिग्रहः शास्त्रःग्राधिग्रहोनिपात्यतेहिविषये धिस्तात्तंस्त
मसानि मसाव मसाम ब्रू ब्रूतेरीट् ब्रूतेःवरयोर्दिस्योरीडागमोभवति आसीत् आस्तां आसन्

आमीः आस्तं आस्त आसं आस्व आस्म लिङ्आसीयष्टे सेटः तयोर्यः ईयुटि परयोर्यलोपोभवति गुणः लेट्
लिडतिस्थिते ग्रण् लिलोलोपोरीर्घश्च ङकारस्यङकारेयरलोपोभवति पूर्वस्यवदीर्घः लेहिलीढः लिहंति
लेक्ष्यिलीढः लीढ लेक्ष्यिलिक्षः लिक्ष्मः लिक्षात् लेक्ष्यलीढांलिक्षेतां लिक्षीरन्लिक्षीयाः लिक्षीवहि
कचित्सीयुटस्तमाश्रित्यहीढइतिढत्वं झमाद्धिर्दे धुत्वेलीढिलीढांधात्वीढंलीढ लेक्ष्यामि लेक्ष्याव लेक्ष्याम
अलेट्अलीढांअलिक्षं अलेट्अलीढ अत्व ीढ अलेक्षं अलिक्ष अलिक्ष्म वहिंवृद्धिकार्यावादि
ङकारआत्मनेपदार्थः ङकारउच्चारणार्थः ाच्छतइतिस्थिते ङ स्कारायाश्च संयोग
द्योःसकारककारयोर्लोपोभवति नाम्नश्च ये रेसेऽतेच अन्यत्रसोऽः ञलस्त्रीङ्रीङ्नि
लङ्ते वाङ्पूर्वः धुत्वं व्याक्षीष्ट व्याक्षाते व्याक्षत षढोःकस्सइतिकत्वं व्याक्षेव्याक्षाव्हे
व्याक्षाध्वे व्याक्षे व्याक्षहे व्याक्षध्वे विधौ व्याक्षीत व्याक्षीयातां व्याक्षीरन् त्यादिसंज्ञि
व व्याक्षां व्याक्षाव व्याक्षाम व्याक्षत व्याक्षथाः व्याक्षेथां व्याक्षाथे व्याक्षाध्वं व्याक्षि व्याक्षाव व्याक्षाम
दीर्घो वकारस्तिचकास्तः चकासति चकास्यात् चकास्तु दिपिसप्तः सिपिवो अचकात् अचकास्तां अच

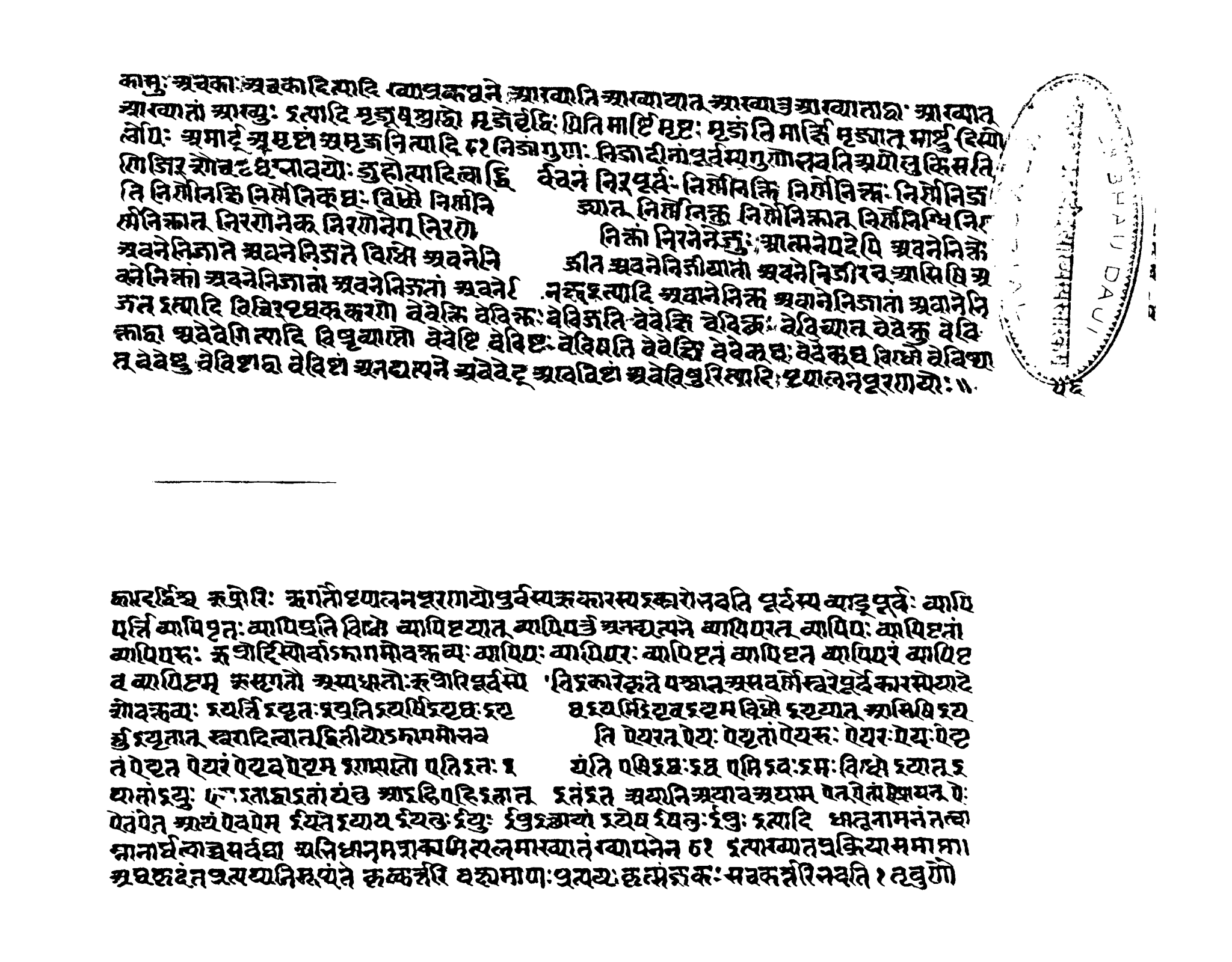

धातोस्तु युगो प्रत्ययो भवतः पक्कृतिस्थिते नाम संज्ञायां स्यादिति सूत्रः स्तुवन् मेरा टिलोपश्च पच
तीति पक्वः करोतीति कर्त्ता हरतीति हर्त्ता क्षिप्यतेऽतिमर्त्ती हृतः धातोः परस्य कृत्प्रत्ययस्य वसादे
रिगमोर्भवति नयतीति नविता यक्षिता ऋदितावृ ऋदितोधातोरिट्भवति गोपायतीति गोपि
ता गोप्ता यदमर्षणा सहिवहोरोदवर्णस्य वहि यहोधातोरवर्णस्यौकारोभवति सहतूढतिस्मि
न्हो हादः तथोर्धः ष्टुनाष्टुः ढिढोलोपोदीर्घश्च मोढा वरूथपो वहतीतिवोढाधुक्षीरनाको
युवुऽत्येतयोरनाकऽत्येतावादेशौभवत यज्ञसंयोगः यजतियाचयतीतिवायाच
कः णीस्वादतनुपक्षयाहृञिः एवतियावयति तीतिवायाचकः कारकः भावकः भावकः या
वक युमिप्रभृत्यादिय वासुपक्षल्कः नासुप धातोः कःप्रत्ययोभवति ककारोयुणाप्रतिषेध
र्थः क्षिपुप्रेरणे क्षिपतीतिक्षिप्रः भिनत्तीतिभिदः छिनत्तीतिछिदः जानातश्च जानातेश्चकः प्रत्य
योभवति ज्ञः ज्ञपिनेदिघ्नादेरयुणीति यजादेर्नेर्घादेर्ग्रहादेश्च अयुणीनिऽत्येतेप्रत्ययाभवंति
यज्ञासंयोगेन यजः वदः वेदः भेदः भेदयतीतिभेदतीतिवाभेदनः रमक्रीडायांरमणः रात्रौण्।

रुग्राहेऽत्येतस्माद्धातोः युणप्रत्ययोभवतिणाकारोवृद्धिः रौतीतिरावणः धृतौ नीतिग्रहणे ग्रहा
कः हृग्राहेर्धातोः ऋः प्रत्ययोभवति ऋकारःस्त्रीत्वार्थः ङ स्त्रियांतिचतुर्वत् स्त्रियांप्रत्ययेपरेचतुर्थपरेषु
यत्कार्यमुक्तंतद्भवति पचनः धयः धेट्पाने गोधुक् ऊधस्वादिगणि ऊधसोधातोर्गः प्रत्ययोभवति ऊधस्
दीर्घो ऊधोलः नयसेनायनायः पथिगतौ यंयच्छतीतियमः २७ कार्यंणा धातोर्णिजर्थकर्म
णिप्रयुज्यमानेऽणप्रत्ययोभवति ऊनंकरोतीतिकुंभकारः गुंबकारः २८ ज्ञातोहः ज्ञाका
रांताद्धातोःकर्मणिसत्यिहप्रत्ययोभवति गांदद्यातीतिगोदः धनंददातीतिधनदः २९ मा
स्निच नाममात्रेप्रयुज्यमानेऽपप्रत्ययोभवति हिंसकः हिंडः गृहस्थः डुगतौ भुवंडवतीतिभूड
३० शुचःशूडे शुचःशब्दस्यशूडप्रत्ययमादेशोभ वतिडेपरे उरसःलोपोमुमागमोवक्तव्यः डुरगःउ
रंगः विहायसोविहच विहायसूशब्दस्यविहादेशोभवतिचकारात्सुमागमः विहायसिआकाशेगच्छतीति
विहगः विहंगः ३१ आतो धातोर्नीष्किर्यसत्यकारटकारोप्रत्ययोभवतः टकारईदूर्घः अस्थिदधरःमा
कचवहरःकुमारः धनुःधरतीतिधर्नुधरः चरतिसहगोकुरुचरःकुरुचरी ३६ ऽवसि धातोर्ण

ञिकार्थमतिशयविशेषेतेऽत्ययानवति स्तंबेकरोतीतिस्तंबकरिः ब्रीहि आवपतो देवानाप्नोत
र्गतिदेवादिः १७ क्विपिदृश्य क्विपित्यत्ययेपरेपूर्वपदस्य सुभागमोनवति क्ष्मंकरोतीतिक्ष्मेंकरः
क्विपंवदः आत्मानंविनष्टीतिआत्मेनरिः उदरंसरिः १८ एजृकंपने ऽत्यादीनांवन्नात्ययो
नवति खकारोसुभागमार्थः ञकारश्चलुप्तकार्यं २६ः जनमेजयतीतिजनमेजयः पृक्तिंमन्यः २
ए खुङ्कशो कशर्गोर्धेखुङ्दृश्यत्ययोनवति अनमोनप्रक्रियतेऽनेनेतिनम्रंकरणं घृतं ।
स्थूलंकरणंदधि २० लजांविण् लजादौ नांकर्तरिविण्प्रत्ययोनवति २१ वेः वेर्नो
पोनवति लजसेवायां अईलजतीतिअर्हत २२ तस्मात्पदं वहत्यपोनारवाद् वाहोर
वो वाहोवीकारः अकारोनवति शासासिस्वरेपरे ।नारवाद्: नारोहा नारंहा मित्यादि २३ सहः षःसो वा-
हि सहेर्धातोःसकारस्यषकारादेशोनवतिढकारेपरेरसेपदांतेचतेनसषढः शुरांशूराणांवेगंसहतेसौ
शुरासाद् शुरासाहो २४ नीनाभ्रवोःमकारांतस्यधातोर्नकारादेशोनवति झसेपरेयदांतेच शकर्घणात्रा
म्यतीतिशत्रान् शत्रामोशत्रामः अत्रतत्रवेक्त्वलिंयेपेचिः २५ स्रोचदीर्घश्चास्य क्विप्त्ययेपरेदी ५८

र्घोनवति यकारस्यईकारोनवति चेः चेजोपेनिवति अभिघुनंभिघुनंक्रियतेऽतिभिघुनीकरणं अञ्ज
ःअक्तेनसवनंसक्तीसावः सहायीस्यात् हवक्तं स्रोसक्तोपश्च क्विप्त्ययेपरेसकारस्यलोपो
नवति विमनीसावः काचक्तं क्विक्तव्यः पुःस्वाकरोति २६ आतोमनिपक्तिनिपक्वनिपः आकारांता
द्धातोर्मनिपक्तिनिपक्वनिपःपरेतेत्ययानवति प कारःपित्कार्यार्थः सुष्ठुदयतीतिसुदामा राजन्नू
दक्षत्वक्विप्या २७ स्वामी स्वापागमादीना मीनवतिक्तिपरेनक्तिपिपरे ईश्चेश्वर्ई सुधु
पिवतीतिसुपीवा सुशीवा सूरिदावा सोम पाः २८ क्विप् सर्वधातुभ्यःक्विप्त्ययो
नवति कृस्वस्यपितिक्तं पितिक्तेपरेकृ स्वस्यउगागमोनवति २९ क्विपःसर्वापहारी
लोपः कर्मकृत् अग्निचित् देवस्तुत् सर्वदृ का दृशामितिकत्वं स्त्रियांसेवायां स्त्रङ्दादीघता
यवक्तव्या सुष्ठुस्त्रयतीतिसुस्रीः नहधधने क्विपिपरेनस्योपसर्गस्यदीर्घताचवक्तव्या उपसमीपे
नह्यतीति उपानत् कटंचिकीर्षतीतिकटचिकीः संयोगांतस्यलोपः ध्यायतेः ध्यायतेर्धातोःक्वि
पिपरेसंप्रसारणंनवति ध्येचिंतायां सुष्ठुध्यायतीतिसुधीः ३० दृशोष्टक्सकोचोपमानेकार्थे दृशे

धातोः सर्वादिभ्यः पूर्वेटकुसकौ क्त्यप्योः सवर्तः चकारात् क्विप् कार्यमुच्यमानेषति ४२ ऋ॰ सर्वादेः एते
भ्यः क्त्यप्येषु सर्वादेः पूर्वस्यात्वं नवति ऋ॰ अन्यादृक् अन्यादृग् अन्यादृक्षः अन्यादृक् माद
नितादृग् तादृक् तादृक्षः किमिदम्भ्यः कीऋ किमत्राद्यस्य इदमत्राद्यस्य कीदृक्षत्येतावादेशौ नवत
: कश्वदृग्यतेः प्रतिकीदृग् कीदृक्षः कीदृक्। अयमिवदृग्यतेः प्रतिईदृग् ईदृक्षः ईदृक् नवदा
दिभ्यदृग्भ्योरिवार्धटकारादयः पूर्वार्धटस्यवर्क व्यः नवानश्वदृग्यतेः प्रतिसधादृग् नवादृक्
नवादृक्षः ३ लिनिरतीत धातोरतीतेक २लेशीतेचलिनिः क्त्यप्योः नवति अग्निष्टोमे
नसङ्गतिसूत्रेत्वत्रीलऋग्निष्टोमस्याङ्गी इनांशौ सौ वध क्विप्वचिपदा धातोरतीतेकाले क्विप्वनि
पूरुषइत्येतेप्रत्ययाः नवति इतइतिसंधतिवदहा। यद्वा सरिज्ञ सामाः सर्वगः सः ऋवत् धातो
रतीतेकालेऽक्षऋवत् प्रत्ययोः नवतः नाधकार्ययोः कृतः कः कृतवान् उकारोनुविधानार्थः लोपस्व
नुदात्तानामितिसूत्रेणः आगमसहितंदेवदत्तेन नावेनपुंसकीतात् ऋ॰ गत्यर्थाटकर्मकाद्धातो
कर्तरिक्तः गत्यर्थाटकर्मकाद्धातोः कर्तरिक्तप्रत्ययोः नवति अटतिस्मानोअटितः स्थितः ज्ञातः दातः ५७

---

३७ स्कावासद् ऋतोरण्यसेद ऋत्प्रत्ययोवाकिञ्चवति शद्योतितः द्यद्युतितः रोदितः रुदितः मोषितः मुषि
तः गृहीतः ईदोग्रहामितिहीर्घः मुदधूरणोनोदितः मुदितः विद्यतेस्मासौवेदितः विदितः ३८ कृतःकित
उवर्णीतात् ऋवर्णीतात् स्थियस्यधातोः परस्यकितः क्त्यप्रत्ययस्यदनं नवति मृतः कृतः दृतः स्मितः आदी
दृतः आदितईदित्स्थेत्र नवति ज्ञातांतऋवर्ण मनेपि तेवाधात्वंतांतऋ क्त्यप्योः नवति ३९ दस्त
स्यनोदश्च दकारादुत्तरस्यकितः ग्रहस्यन त्वं नवति दकारस्यचनकारः जिमिदास्वहने मि
त्तमन्नेतिनेनवर्तते मिदिराणात्वग्रह २९ णे णायासेनग्रस्विनः स्निग्धः दासंवृत्तीन
क्तमः ४२ ग्रहोर्हग्रः ग्रहोर्जग्रः क्त्यप्रत्ययमादेशः नवति ङग्रंङग्रंघ्रङग्रंक्षि धारः रफाडुत्तर
स्यतकारस्यनत्वं नवति क्तन्प्रत्ययकरणेहिंसा। यावा ऋतऽर्द्धोर्विहरे विकीर्षे ऽर्तुकृतुव
योहानो ङीरंङीणंङीरं क्त्यादितः क्त्यादेरादितश्चतोनोनवति दकारस्यचईकारोनवति तू
नः क्षिप्तेक्षीणः क्षानः क्षानः क्षीनः प्यायः पीः पीनः रोदति दाद्यत्यस्यदङ्नवति पदन्नः अवदन्तः
दत्तवान् स्वरात्तावा स्वराऽन्तरस्यदाद्यत्यस्यतोवानवति किंतिणरे पत्नः पदन्तः अवन्नअवन्तं य

ज्ञांत्यवराणामित्यादिनासंचसारणं ब्रह्मणइतिषत्वं ५६ ष्टुवप्लीङसंताने उप्लवीङं वरुचापणोसं
पसारणं लोढइतिटत्वेच तद्योर्ई दिढालोपोदीर्घश्च ऊढोनरुपंगुः संवीतं क्षेत्रंआक्षाने आ
क्षतः अदितेउक्षसुताःवसिक्षधोरिदःपमादः पः उषितःक्षधितः विडरुक्षणे वाणाद्यानिपाद्य
ते चेणाःघानः क्षीलक्षायां क्षीयतेस्मासौक्षीणः क्षीतःनिर्वाणोनिर्वृतः तपर्तृणस्यः करीतेरूष
लोसुट् संस्कृतःपरिस्कृतःउपस्कृतः क्षान -क्षा क्षनेक्षतोऽत्यस्यडादेशोनवतिक्षातः पचो
वः पचोर्धतोवत्यत्ययोनवति पक्वः सुषेः क्वः सुपूजोषणोऽत्यस्यक्षतोकुवत्ययोनव
ति शुक्वः क्षायतेर्मः क्षैकृपे ऽत्यस्यक्षतो मवत्ययोनवति क्षामः स्फायःस्फीः स्फायोक्ष
तोःस्फीऽत्यमादेशोनवतिस्फीतः प्याटःपी :प्यायोधातोःपीऽत्यमादेशोनवति प्यायीवृधो
क्षो पीनः ध्व क्षसुकालोगवेवत् ध्वतोःक्षस्कालोपत्ययोनवतः अतीतेकालेतोऽणापृणति
वऽवतः णबादित्वार्द्विर्वचने यद्यणापरस्मैपदेतद्यक्षस् यद्यपआत्मनेपदे तद्यक्षान् उक्ष
शेनुमागमार्ध ककारोगुणश्चतिशेषार्थः विलिक्षान् चक्षुवान् चक्षाणः ४५ शत्रुणालोतिपूतेवत्

क्रियायां क्रियापदेगम्यमानेऽनद्यतनोऽत्ययोनवतः लोटतिपूतेवत् परस्मैपदात्मनेपदयोर्नवतः
त्राकारश्चतुर्वकार्यार्थः एवन्तास्ते एवन्तास्ते एवंतिष्ठति गणनुगछति ४६ मुगानेतः अकारस्थाने
परेमुगागमोनवति एवमानःएवति शुक्रमानःस्तौति मनुबोधने मनतेसोमन्यानः ४७ आत्मनान
ईः आमेडतोरानद्यत्ययस्याकारस्यईकारादे शोनवति आस्तेसोऽासीनः ४८ वादीयोःऽन्तः अव
र्णात्परस्यऽनुवर्तमुमागमोनवति ईकारे ईपियरे लुदन्यघने लुदादेरः लुदन्त् लुदती लुद
न्ती लुदंति २ लुदन्ती लुदन्ती वास्त्रीवर्तते। ४९ अयोरन्त्यं अपृक्तस्यत्यस्यसं
संधिनोऽकारात्परस्यऽनुवर्तिन्यमुमागमो नवति पचेतांनवंती दीव्यंती क्रिमुक्तान्ताऽऽसादी
नांचऽनुवर्तमुनिषेधोवक्तव्यः ददत् दधत् ऽऽ कृत् ऽागत् हविऽऽगंतो रिरिऽत् चकासत् ऽनुऽ
रसत् ५० विदेर्वासुः विदेर्धातोःऽनृविषयेवासुडत्ययोनवति उकारमुमागमार्धवेत्तिविद्वान्
विदत् ऽत्रनवतत्रनवच्छ्वोः शूडनुनासिकेच्यर्धनिपात्यते ऽत्रनवतोरुदमिश्राःतत्रनवच्छिर्न्दिपादिनीणितं५१
शीलतृन् धातोस्तृन्डत्ययोनवतिशीलेघनावेधिकरणशीलः कर्तरि दत्तापरः इच्छुस्तुकु धातोःशी

DR BHAU DAJI LIBRARY

प्रयोगमन्वस्त्यत्रयो कृत्याः ध्रुवमुत्तरघयिंस्तविष्यति धातोर्नविष्यति कालेऽमप्रत्ययोनवति च
दक्षयिंक्रियायां वाच्यमानायां नोकुवक्ष्रतिग्रहिमीह्शाव्मीह्शे ध्रुवघत्रलावे धातोर्नाकारेईघन्
प्रत्ययोनवति ६६ चक्रोःकलोधिति चक्रोःककारगकारानवतःधितिपरे नावःमाकः त्यक्तहानोत्याग
यमः विनाशः ग्रहणगतौ अयने आयः नवनंस्तव : दानंदायः पानंपायः आतोयुक् ६७ संज्ञायामक
र्तरिच धातोकर्तृवाचिनेकारके नावे कर्मणिच घन्प्रत्ययोनवति संज्ञायांविषये धातिकार्यमा
ङ्यतेऽतिप्रत्याहारः दीयतेऽतिदायः विक्रि यतेऽनेनेतिविक्रयः ६८ स्वरादेः स्वरांताद्धा
तोरकारप्रत्ययोनवति नावादिः चञ्चनंचयः। संचीयतेऽस्मिंति संचयः स्तवनंस्तवः जनयनंजनयः
नृक्रिकृणि नियतेविक्रियतेऽनेकर्मोहिनिरितिमर : ६९ मदो मदींदीनात्रप्रत्ययोनवति नावादिः म
दीहर्षे मदनंमदः प्रमद्यतेपुमान्नयेतिप्रमदा ग्रहः पनः नामः दमः यमनियमनेयमः बिन्धबंधने च
दृब्स्व विरोधेगतिसिनीतेबध्नातीतिविषयः ७० मूर्तौघनः मूर्तोकाठिन्येपरिच्छेदेचानिधेये हंतेरप्रत्य
योनवति घनादेराद्यश्च दधिघनः सेंधवघनः वर्तनिपर्यायश्चकारात्प्रत्ययः हिंसिहिंसायांहिन

स्तीतिसिद्धं द्वितोरघुः द्वितोधातोरघुप्रत्ययोनवतिस्नावादिः डुवेष्टंकणनेवेपघुः डुकृञ्करणेकृपघुः
७१ द्वितस्त्रिमकृतन्कृते द्वितोधातोस्त्रिमकृप्रत्ययोनवतिस्तनधात्वर्थेनकृतवाच्यसति क्रियायांनि
र्वृत्तः कृत्रिमोघटः संघत्रिमंयुद्धं यक्रिमकृतेन ७२ नट्की धातोर्नदिकिट्येतोघप्रत्ययोनवतःनावा
दौ यतीप्रयत्ने यतनंयत्नः शक्लीस्नायां घञ्च आधेश्चोतोर्नटिपरेराकारादेरोनवति घञ्नः
ज्ञातोनपीस्त्याकारलोपः विधानंविधिः शुधिः। आधिः व्याधिः अधिः संनोनिधीयतेऽयंनोऽनो
निधिः घुट् धातोर्नावे घुट्प्रत्ययोनवति कि यतेतत्करणं स्वनं दानं ६८ ग्रहः स्व
२दः सनोपः ३डुधर्मण्यस्यादधातोःस्तनस्त नेऽस्यधातोर्घुट्प्रत्ययोनवति सकारस्यलो
पोनवति ३त्यागे ३त्तनंतनं ७६ साधनाधारयोः स २धनेऽधारेऽर्थेघुट्प्रत्ययोनवति पच्यतेऽनेनेति
पचनःऋषिः पचनीस्थाली ७७ ईषदुःसुषुरवल्यूषू ईषदादिषुप्रयुज्यमानेषुरवल्यूप्रत्ययोन
वतः नावादौ लकारःप्रत्ययतेदशाघनार्थे षकारोगुणविनार्थे ईषत्स्वनेईषत्स्वः ईषत्खेनस्वनंईषत्स्वः
सुस्वेनस्वनंसुस्वः स्वनस्तनेऽर्थेनः सुस्वनः ईषत्करःईषत्करः सुकरः युधसंप्रहारे ऊखेनयुध्यते

सोऽयेधिनः सुयोधनः तव्यानीयो धातोस्तव्यानीयोऽत्यर्थोसवतः नावासो सवितव्य आस
उपवेशने आसनीयं क्रियतेतत्कर्तव्यं करणीयं ण्य इत्यादयः यज्ञादीनामिटईकारोसवति यु
ह्यतेतत्पहीतव्यं ग्रहणीयं स्त्रुत्रमंत्रतो वरीतव्यं ८० स्वराद्यः स्वरोताद्योः त्यत्ययोसवति
चेयंनयं क्रय्याद्याया राक्यार्थेनिपात्यते कृ लुनाक्लुक्रय् डुलुनाक्डुक्रय् ८१ पुनाक्पू
पवर्गोताद्योः नाकादस्यत्यत्ययोसवति यस्य लक्ष्यंनाक्ष्मद्यं ८२ ईचातः आकारोताद्योः
यीः त्यत्ययोसवति आकारस्यईकारः हेयेधे ययेयं कृहस्माद्घ्यण् ऊवर्णोतात्हस्माता
द्घ्यण्त्यत्ययोसवति कार्यंवाक्यं बोध्यं हसह सनेहास्यं घित्वात्ककारोपि पाक्यपाक्यवाक्यं
येपतेनावक्यार्थेयोर्विहितास्वाद्यस्तेऽहेविधे चक्रुक्याः रातमसेदृशं दर्शनार्होऽहव्यः
दर्शनीयः दृश्यः स्वाध्यायोऽध्येतव्यः श्रुश्रवणोश्रोतव्यः ध्येचिंतायोध्यातव्यः सत्यत्यात्तदपिनि
दराध्यातमेष्टव्योनिदिध्यासितव्यः ८४ ईरावरणमि ईवर्णोतादावरण्यकेऽवैण्यत्ययोसवति ८५ उ६
तोर्यः त्यत्ययःस्वरवत् उकारातृकारांतच्छपरोयःत्यत्ययःस्वरवच्चति अवत्रयेनाव्यं अवत्रयेनाव्ये ६३

समासेअवत्रय्यमादीनांमत्योऽभिधेति त्र्यवत्रयमःकृतो लुंकाममनसोरपि समोवाहितततयो मी
ष्णविद्युद्घनोः तव्यादीनांहृत्यसंज्ञाणिनीयानां स्वत्रय्यस्वाव्यं अवत्रय्यस्नाव्य सोकुंकामोयस्य
स्सोसोकुंकामः श्रोत्रमनोयस्यासौ श्रोत्रमनाः मदितं संहितं सततं संतनं मांसस्यपचने मांसपचने
मांसपचने मांसपाकः मांसपाकः कृडुपधात्कप् कृडुपधाद्यतोःकपूत्यत्ययोसवति नावेकार्ययो
ः त्यत्यकृत्यं कृतीछेदने कृतनिकृत्यं कृत्यात् कृपू पित्वात्लुक् स्त्रूयतेतत्स्तुत्यं कृत्यं ८७
स्त्रियांयडांस्नावं यज्ञादस्तोःस्त्रियांस्नावे कपूत्यत्ययोसवति किंच्चात्मेप्सारणं यं
कृदेवपडायां ड्यतेसाऽऽज्ञा समड्यतेसासमज्या २ आबतःस्त्रियां अडागतोऽयणेव वृद्धदं
ड्यतेऽनयासाऽवद्यदत्ता सोपस्तुदासं ८८ किं : क्षतोःक्विप्त्यत्ययोसवतिस्त्रियांस्नावे अवत्रव
नंत्र्यवत्रूतिः पविस्तवतेपवतेसापक्तिः ऋदिः संवित्तिः ज्ञप्तिः ज्ञानिः ज्ञानिः मंत्रप्तिः ८९ कर्त्रे
रक्तिश्च कर्त्रेर्यक्तिक्विप्त्यत्ययोसवति एकुरुतऽतिचकृतिः विधृतिः एकृत्रितयोधातुनिर्दिष्टा एक
त्रितयोप्त्ययोसवतः पविः पवतिः यज्ञिः यजतिः मिवतिः ९० क्षिदिमदू क्षितोक्षतोरिदादश्च

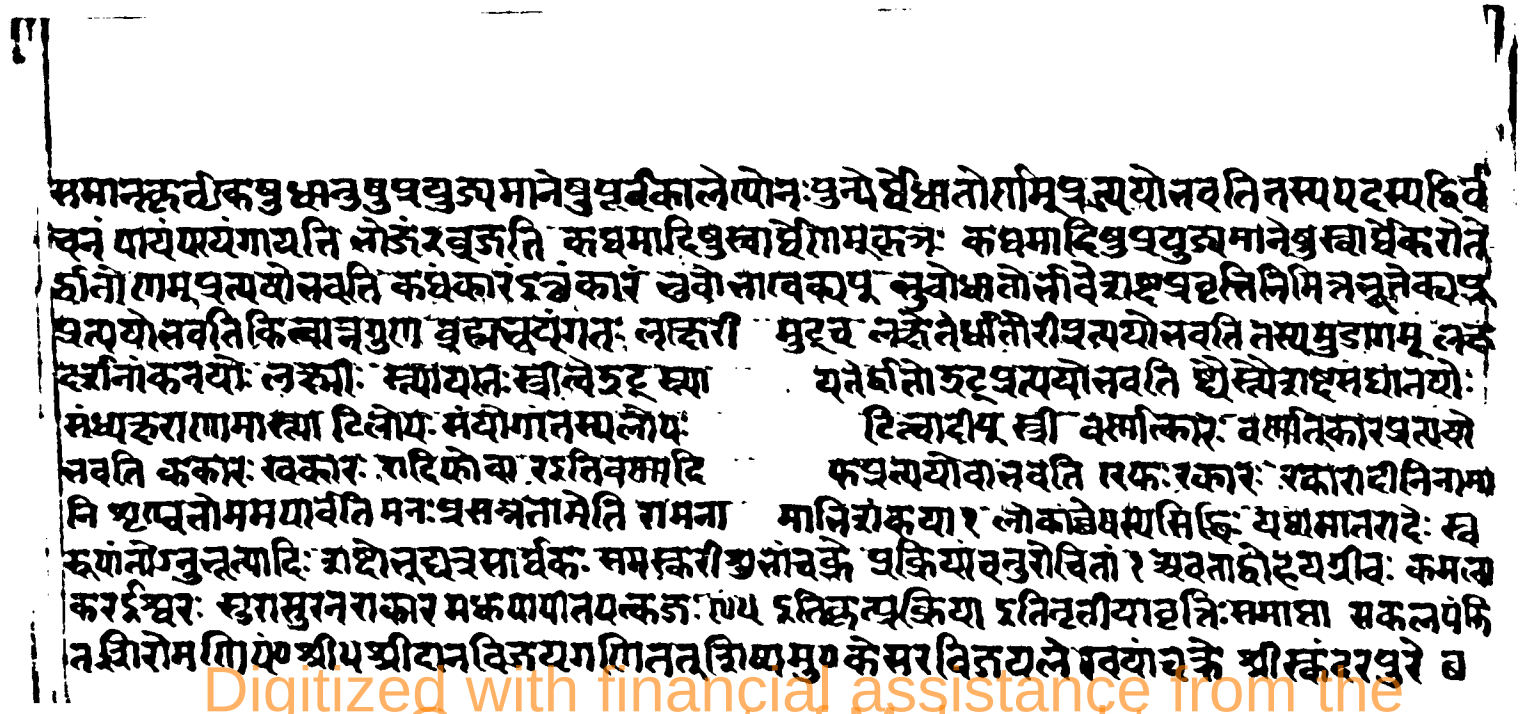

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017